ШЕКСПІР

КОРОЛЬ ЛЇР

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

822.33
T3Uk

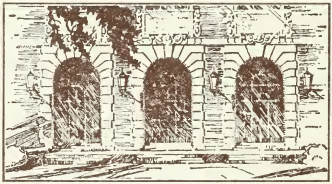

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

MAY 18 1993

JUN 02 1997

FEB 12 1997

L161—O-1096

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Illinois Urbana-Champaign Alternates

https://archive.org/details/korollir00shak

ПРИВАТНА БІБЛІОТЕКА
ОСИПА І АНАСТАЗИЇ КОЧАН
ЗДА

УІЛЛЇЯМ ШЕКСПІР.

КОРОЛЬ ЛЇР.

ПЕРЕКЛАД

П. А. КУЛЇША.

Виданий з передмовою і поясненями

Др. Ів. Франка.

Med. univ. Dr. J. TURYN
WIEN
XVIII. Gersthoferstrasse 128

НАКЛАДОМ
УКРАЇНСЬКО - РУСЬКОЇ ВИДАВНИЧОЇ СПІЛКИ,
зареєстрованої спілки з обмеженою порукою у Львові.
1902.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

822.33
Т3Ик

Передмова.

„Король Лїр“ — без сумнїву найвеличнїйша і для загалу найбільше зрозуміла траґедія Шекспіра. Її тема вічна, як невдячність належить до вічних прикмет чи хиб людської душі. Та нїколи перед тим анї потім ся тема не була трактована так широко, вичерпана до такої страшної глубини і осьвітлена таким ярким та високим промінєм. Невдячність дітий супроти батьків, се перший, фатальний вилом у етичнім ладї сьвіта; раз зроблений сей вилом, у нього паде все, чим стоїть суспільність, падуть найнїжнїйші звязки, що лучать брата з братом, жінку з мужем, підданого з володарем. Тілько збережене почутє любови та вдячности являєть ся основою нової відбудови того морального сьвіта; тілько любов і прощенє провин вольних і невольних може вести людий далї, до кращої будущини. Отсе те основне фільософічно-етичне тло, на якому розвиває ся величня Шекспірова траґедія. Раз звихнений порядок морального сьвіта так само як звихнена рівновага в фізичнім сьвітї веде до катастрофи, до руїни, що слїпо, без милосердя пожирає злих і добрих, винуватих і невинуватих; відки вийшло звих-

нене, з серця, з найглубших поривів душі, відти мусить вийти й противвага, реститутция та поєднане, — і все те Шекспір у своїй траґедиї виводить нам перед очи в цілім ряді живих, ярких, з незрівнаним майстерством нарисованих фіґур.

І. Жерела „Короля Ліра“. Тему для сеї траґедиї взяв Шекспір із того самого жерела, відки вже давнійше привик був брати теми для своїх історичних драм про боротьбу Білої й Червоної рожі, відки недавно перед тим узяв був тему для свойого „Макбета“ — з хроніки Голіншеда. На підставі давнійших літописий оповідає Голіншед ось що: В часї, коли в Юдеї панував король Йоас, отже звиш 800 літ перед Христом, панував у Британії король Лейр, син Бальдуда. У нього були три доньки: Ґоноріля, Раґана і Кордейля. Дійшовши 80 літ від роду король забажав скинути з себе тягар пановання і запитав раз своїх дочок, котра любить його найдужче. Старші почали навипередки говорити йому про свою любов, а наймолодша, яку батько найбільше любив, сказала, що любить його так, як дочці слід любити батька. Розсерджений король зрік ся наймолодшої доньки і відіпхнув її від себе, а двом старшим розділив свою державу і видав їх замуж за двох славних князів. Наймолодшу взяв за жінку один ґалійський князь. Король іде жити до найстаршої дочки, та швидко переконує ся, що вона дурила його і у неї нема й крихти прихильности до нього. Середуща дочка показує ся ще гіршою. Тоді король утікає до наймолодшої доньки, ся приймає його дуже радо, а її муж збирає військо, видає війну обом старшим королївнам, побиває їх і садить Лейра знов на британськім престолї. Лейр панує щасливо ще два роки. По його смерти Кордейля одержує його корону в р. 54 перед основанєм Риму, в тім

самім році, коли в Ізраілї панував Єровоам, а Узія в Юдеї. Вона панує спокійно 5 літ, але по смерти її мужа проти неї бунтують ся сини Лєйрового брата, руйнують значну часть її краю, беруть її саму в неволю і держать її під сильною сторожею. „Маючи мужнього духа в собі вона не могла витерпіти сього і наложила сама на себе руку“ — так кінчить своє оповіданє літописець.

Ми сказали вже, що Голїншед не перший втягнув се оповіданє в анґлїйську хроніку, але взяв його із старших літописців. Першим таким літописцем був Ґотфрід із Монмута, що в половинї XII в. зладив свою „Historia Regum Britanniae“. І тут Лєйр — стародавнїй кельтський король, основник міста Лєйсестра; і тут його дочки називають ся Gornorille, Ragan і Cordeilla. Ґотфрідову латинську хроніку переробив у XII в. Нормандець Вас (Wace) на старофранцузьку романтичну поему пн. „Le roman de Brut,“ і через сю поему історія короля Лєйра війшла в круг кельтороманьких поетичних тем. В р. 1205 анґлїйський поет Layamon написав на основі Ґотфрідової хронїки анґлїйську поему „Brut“. Але й Ґотфрід не видумав сього оповіданя анї не взяв його, як се думає Брандес,[1]) із валїйської устної традициї, тай не має вона такого „визначно кельтського характеру“, як думає сей критик. Кельтські тут що найбільше імена. Сама історія у всьому головному була вже готова швидше і являєть ся нам у славній середньовіковій збірцї „Gesta Romanorum“ з закраскою — греко-римською. Лєйр там називаєть ся Теодозиєм; він, що правда, не віддає свого царства донькам, але його прогонить із його царства король єгипетський. Старші доньки, яких він

[1]) G. Brandes, Shalle speare, 637.

збогатив, не хотять допомогти йому; чинить се лише молодша, яку він укривдив за її ніби то меншу любов до нього. Але й грецька форма оповіданя була тілько перехідним ступнем; первісне жерело його, так як і більшої части оповідань „Gesta Romanorum,“ пішло з Індиї, як се виказав М. Драгоманов у специяльній, гарній розвідці своїй „Корделія-Замурза“.[1])

Оповіданє Голїншедової хроніки про Лєйра й його дочок було вже й перед Шекспіром перероблене на драму. В р. 1597 була одобрена цензурою, а в р. 1603 надрукована без імени автора драма пз. „Chronicle History of King Leir“. Первісний автор сеї драми зробив із неї шабльонову штуку основану на інтриґах: Лєйр інтриґує на користь своєї улюбленої дочки Корделї; старші сестри інтриґують проти молодшої; французький король інтриґує Корделю, стараючись у перевдязї запевнити собі її любов; пізнїйше він разом з Корделею, знов перебрані обоє за селян, ідуть до Анґлії відшукувати вигнаного Лєйра і стрічають його на дорозї. Автор бере казковий мотив, але силуєть ся латати його несуразности мотивами буденного житя: і так Лєйр зрікає ся пановання з жалю по страті своєї жінки. Щоб показати в повнї жорстокість Ґонорілї, велить їй той Шекспірів попередник вислати скритовбійця, щоб убити вигнаного короля. Сей бандит уже догонив Лєйра, але чудо навертає його до скрухи. Конець кінців Корделя й її муж перемагають, розбивають військо невдячних дочок і зятїв; Лєйр знов засїдає на престолї, надгороджуючи вірних і караючи лихих. Та хоч яким неглубоким показав себе автор сеї

[1]) М. Драгоманов, Розвідки про укра.-нар. словесність і письменьство. Том I, Львів 1899, ст 160—165.

старшої драми про Лєйра, все таки удались і йому деякі ситуациї та риси, якими не погордував покористувати ся й Шекспір. Він перший зазначив ріжниці в поганих характерах обох старших дочок, давши Ґонорілї більше рафінованої злоби, а Реґанї більше брутальної жорстокости; він випровадив вірного слугу, що з разу остерігає Лєйра, а потім прогнаний ним у перевдязї таки служить йому і не покидає його в тяжкій пригодї. Він впровадив лист, який пише Ґонориля Реґанї з тим, щоб не приймала батька; йому врештї належить і той рис, що Лєйр, пізнавши у прохожій селянцї свою дочку Корделю, паде перед нею на колїна, а також те, що прогнаний із королївського двора в бурливу ніч Лєйр серед вітру, дощу та громів пізнає своє засліплене та свою несправедливість супроти Корделї. Та проте вартість обох драм — безіменної й Шекспірової — не надаєть ся навіть до порівнаня; старша драма по дотепному вислову Брандеса (стор. 639) се так, немов простенька мельодія відіграна одним пальцем на клявішах, а Шекспірова супроти неї, се Бетговенова соната.

Але Голїншедова хроніка і старша драма про Лєйра, се не були одинокі жерела Шекспірової траґедиї. Щоб розширити рами малюнка, щоб із полїтичної гри інтриґ зробити загально-людський образ, він супротиставив Лїрови й його дочкам иншого батька, що також терпить страшенно через невдяку та амбіцию нешлюбного сина, а кривдить невинного шлюбного, від якого про те дізнає любови й опіки, як Лїр від Корделї. Історія Ґльостера й його синів творить немов резонанс, доповнене історії Лїра й його дочок, а при тім силою контрастів придає ріжнородности драмі та ґеніяльно звязана з її розвязкою. І сеї історії основу Шекспір не видумав сам, хоча нема її анї

у Голїншеда, анї в старшій драмі про Лєйра. Шекспір узяв її з модного тодї пастирського романа „Аркадія,“ написаного 20 лїт перед тим Филипом Сіднї. В тім романї оповідаєть ся, як декілька князїв, заскочені бурею, шукають захисту в якійсь лїсовій печері. Тут вони застають слїпого старця й молодого парубка, його поводатора. Старий просить парубка, щоб завів його на вершок високої гори, щоб він міг відтам кинути ся в низ і зробити конець свойому житю. Підслухавши сю промову князї розпитують слїпого, хто він і чому бажає смерти. Старий оповідає, що він уперед був князем Пафляґонії. У нього були два сини, шлюбний і нешлюбний. Звірившись цїлком нешлюбному він за його намовою велїв слугам вивести шлюбного сина в лїс і там убити його. Пізнїйше через інтриґи нешлюбного сина він утратив князївство і був осліплений. Він рад би, щоб його шлюбний син жив іще й побачив, на що зійшов його батько. Зворушений сим оповіданєм парубок-поводатор признає ся, що він його син, що слуги не вбили його, що він служив у війську, визначив ся хоробрістю, та почувши про батькове нещастє прийшов сюди, щоб опікуватись ним.

Отсе були головні жерела, з яких Шекспір узяв ся збудувати свій незрівнаний архитвір.

II. Час написаня „Короля Лїра“. Як що до жерел, так само й що до часу написаня „Короля Лїра“ нема нїякого сумнїву. Стару драму про Лєйра, що хоч написана перед 1597 р., була друкована аж 1605 р., міг Шекспір знати ще в рукописї, значить, вона не може нам дати певної вказівки. Важнїйша вже та вказівка, що в третїм актї Шекспір користував ся книгою Газнета (Harsnet, Declaration of Popish Impostures), де були подані імена чортів, яких називає у своїх

реплїках нїбито божевільний Едґар. Отже 1604—1605 р. займав ся Шекспір сею темою. Ще близше означенє терміну a quo дає нам реплїка Ґльостера в другій сценї першого акту, де говорить ся: „Сї недавнї померки сонця й місяця не віщують нам нїчого доброго“ і далї згадуєть ся про „махінациї, єхидства, зради“. Критики не без підстави добачують у тих словах натяки на сучасні Шекспірови факти, а власне на затьмінє сонця, що стрівожило було Анґлїю в жовтнї 1605 та на великий пороховий заговір, відкритий у падолистї тогож року. Отже під впливом тих подій, у пізній осени 1605 р. розпочав Шекспір працювати над „Королем Лїром,“ а завиванє бурі та плюск холодного дощу, які доходили до нього темними ночами, перетворив на страховинні картини розладдя та безмежного горя, що виводить із рівноваги людську душу, доводить її до божевілля або заставляє шукати смерти.

При кінцї слїдуючого 1606 року траґедія була вже готова і о Різдві тогож року була уперве виставлена в Уайтчепелї перед королем Яковом. В р. 1607 вона була опублїкована і то аж у двох виданях in 4-o, одно дрантивійше від другого; досить буде сказати, що в обох виданях більша часть аркушів була надрукована без коректури. Аж у збірнім виданю 1623 р. „Король Лїр“ вийшов у більше поправній формі, друкований мабуть із авторького автоґрафу, а бодай із копії значно лїпшої від тої, яку мали видавцї в 1607 роцї.

III. Шекспірове оброблене теми. З звичайною у нього байдужністю до правдоподібности чи неправдоподібности основного мотиву взяв Шекспір і мотив до „Короля Лїра“ живцем із хронїки. Неправдоподібне приняв як дане, не заходячись

мотивувати його. Лір наважив ся поділити своє царство, віддати по третині держави за гарні слова своїх дочок, вимовлені прилюдно, серед блискучого збору. Розумієть ся — се не реальні відносини; такий поступок компромітує його здоровий розум навіть в очах обдарованих доньок, — так що ж з того? Шекспір бачить несуразність сього вчинка, але приймає його, бо так хоче давня казка. Так само його Ґльостер дивно легковірний на підшепти Едмунда, хоча мусів же знати благородну вдачу й чутя свойого правого сина. І сю несуразність приймає Шекспір як щось дане. Оба його батьки не виблискують інтеліґенциєю, але Шекспірови треба було не їх фільософії; він рядом страшних подій натягає їх мов струни на арфі, щоб видобути з них найчистійші, найглубші тони людського серця, щоб роздягти королївський маєстат із усїх обслон людської конвенїєнциї та виплеканого віками самодурства, і показати в королї те бідне, слабе, глупе людське єство, перед яким не тихне вітер, не лякає ся грім, не має респекту пропасниця.

Шекспір переборщив навіть несуразности свойого взірця, щоб осягнути свою мету. Лір у хроніцї не віддає дочкам усього царства, тілько віддає дві значні части; решту вони вже потім відбирають силою. Шекспірів Лір віддає все від разу, без обчислень, без застанови; він так зжив ся зі своїм королївським маєстатом, що анї не припускає, як із короля сам собе робить жебраком. Він деспот — великодушний і благородний, але деспот, засліплений блиском свого королївства. Він жиє в тій іллюзиї, що він як сонце може робити людям добро самим своїм істнуванєм та блиском. Остатній акт його королюваня має бути вершком векикодушности — і наслїдком його заслї-

пленя робить ся вершком несправедливости та глупоти. Він відтручує від себе найліпшу дочку і найвірнійшого друга і здає себе на ласку двом блискучим гадюкам. Скаже хто: неможливо, щоб Лір не знав уперед вдачі своїх дочок. Невже неможливо? Алеж деспоти ніколи не знають того ані тих, що обертають ся довкола них. Лір доси був занятий королюванем, ловами, авдиєнциями, — куди йому було до дочок! Він бачив і любив тілько себе самого (як він у перших приливах нещастя часто жалує себе самого!), свою повагу й величнісчь; людини ні в кім він не бачив, не знав ніколи. Про свою жінку він знає лиш тілько, що вона була леґальна його дружина; теплійших споминів по ній у нього не лишило ся. Докоряючи дочкам за їх невдяку, він знає лиш одно, за що вони повинні бути йому вдячні: він віддав їм усе своє царство. Ге, як би він був від малечку віддав їм усе своє серце, то може й не було би сеї траґедиї!

Шекспірів безіменний попередник зробив із літописної казки про Лейра й його дочок мізерну фамілійну драму: дві невдячні дочки та їх чоловіки кривдять старого батька, та благородна наймолодша дочка й її не менше благородний чоловік надолужують йому ту кривду і карають винуватих. Шекспір зробив із тої теми щось безмірно більше, щось таке, що тілько раз у тій формі і в такім розмірі було зроблене в історії всесьвітної літератури: він дав нам не фамілійну траґедию в королівських костюмах, а траґедію самого королівства на фамілійнім тлї. Королівська порфіра приросла до Лірового тіла; він, король у кождім цалю, пробуючи самовільно скинути з себе ту порфіру, по невчасї бачить, що скалічив себе, зробив себе слабшим, низшим, безраднійшим від уся-

кого звичайного чоловіка, і ся болюча операція доводить його до божевіля. Попавши через каприз таких, яким він сам був до недавна, на дно суспільного ладу, він починає оглядати ся там як у зовсім новому сьвіті і його проймає глубокий жах. Кілько разів чував він перед тим, у теплій палаті, за позачиняними брамами та вікнами, рев бурі, гуркіт грому та хлюскіт зливи, — але доси він не знав, яково то на душі у того, хто в таку пору, голий і голодний мусить блукати по полю, у кого перед посом замикають браму, на кого спускають собак. Доси він судив і рядив, карав і милував, видавав укази та затверджував присуди; тепер, опинивши ся в низу, він починає глядіти на ті державні акти очима нещасного, покривдженого й обездоленого, і приходить до страшного пересьвідченя, що властиво „не має в сьвіті винуватих,“ що на пункті людських слабостий, підлот та мерзот карані й каратели, судиї й засуджені зовсім однакові, що ріжниця лише в костюмах, що справедливість, закон, які з перспективи царського престола видають ся такими яснами та простими лініями, з низу являють ся страшенно ломаними. І чим же в такім разї буде ота королївсьа власть, що була доси житєвою атмосферою Ліра? „Дай менї поцілувати твою руку,“ — говорить до божевільного короля сліпий Ґльостер. — „Чекай, нехай обітру її“ — відповідає Лір, — „вона смердить трупом“.

Королївський маєстат, отсе траґічний вузол, або, коли хочете, траґічна вина короля Ліра. „La couronne, c'est le crime“ — мовляв Віктор Гюґо. Невдячність його старших дочок була тілько випливом його королюваня. Він перед тим не знав їх, не дбав про них, не любив їх; він остатнім і одиноким актом великодушности супроти них дав

їм ту свою сорочку Деянїри — необмежену власть. І що-ж? Вона тільки розвила, розвернула в їх серцях усї погані зароди та інстинкти, що доси дусили ся в них під тиском царської та батьківської поваги. „Тепер закон мій“ — говорить Ґонеріля, — „хто має право потягати мене до одвічальности?“ І за що мали бути вони вдячні батькови? Або, коли хочете, вони й були вдячні; вони одержали від нього власть, але не всю, обмежену його волею, його старечими примхами, і забажали мати в руках і зберегти батьківське наслїдє в повній формі, в цїлім обємі; старий батько стояв тому на заваді — геть з ним! Ось вам королївська форма вдячности: ratio status. Правдива вдячність не купує ся дарами, навіть коронами, вона пливе з любови — не до порфіри, не до дарунків, але до людини.

У неї голос
Усе тихесенький був та ніжненький —
Се річ у женщини безцїнно люба! —

голосить Лїр над трупом Корделї. Аж тодї він пізнав — нї, не пізнав розумом, а серцем відчув, де лежав правдивий скарб, яким він колись користувавсь не підозріваючи його і який зневажливо копнув ногою в першій сценї своєї траґедиї!

Так зрозумівши свою тему Шекспір переводить її з незрівнаним майстерством. Перша сцена траґедиї містить від разу її експозицию, маркує всї головні її фіґури. Едмунд знайомить ся з Кентом — у-друге вони зустрінуть ся аж при трупі короля — Едмунд також трупом. Кент із можного, впливового льорда робить ся вигнанцем — реституция буде аж у остатній репліцї траґедиї. Ґльостер признаєсь Кентови до гріха й нелеґального сплодженя Едмунда — експіяция буде аж у пя-

тім акті траґедиї, але гріх плодитиме тимчасом иньші гріхи і як червяк розточить два доми — його власний і королївський, зїжре його самого й двох королївен і на послїдок Едмунда. Король у повнім маєстаті довершує акту королївського великодушя й самодурства, -- все дальше буде безпосереднїм наслїдком сього фатального акту. Корделя йде на чужину відіпхнена тим, кого найбільше любила, висьміяна сестрами, яких гадючу вдачу знає далеко краще, ніж засліплений своїм королївством батько, — йде з глубокою раною в души, якої не зможе загоїти любов мужа і яка фатально тягтиме її назад до рідного краю. Старші сестри тут же починають конспірацию против короля, свойого батька. Ціла траґедія в завязці вже тут. Нема сумніву, що при тій нагоді обі сестри вспіли кинути оком і на Едмунда; зараз на початку другого акту ми чуємо, що Реґана тягне свойого Корнуваля до Ґльостера в гостину: очевидно її тягне туди щось більше, ніж бажанє засягнути в старого Ґльостера поради про справу, про яку сей не має ніякого понятя.

Щоб у повні оцінити Шекспірову технїку при обробленю сеї траґедиї, досить буде вказати ті новости, які впровадив він у розвій теми і яких не знайшов анї у Голїншеда, анї в давнїйшій драмі. Ми вже згадали, що там не було анї слїду історії Ґльостера й його синів; знайшовши сю історію в зявязку в моднім тодї романї Шекспір зробив із неї не лише ефектовний контраст до історії Ліра з його дочками, але тїсно з головним руслом траґедиї злучений вузол, пружину страшних комплїкаций і глубокої моральної експіяциї. Не знайшов Шекспір у своїх попередників і того, що треба вважати короною його траґедиї — божевіля Ліра та його просьвітлїня в божевілю. Для кон-

трасту з засліпленим, але величнім духом короля Шекспір сотворив симпатичну, та з дрібнійшого матеріялу збудовану фіґуру дурня — того першого королевого провідника на тісній стежці социяльного зрозуміня королівських постанов та законів. Другим провідником, що заводить старого, нещасного короля далеко глубше, на саме дно безодні, являєть ся ніби-божевільний Едґар: його вид для Ліра, мов удар обуха в голову. Завважте, що тілько від того моменту, від того виду крайньої нужди й упідленя в Лірі будять ся альтруїстичні почутя, він перестає думати про себе, в його душі блискають образи страшенної несправедливости суспільного устрою, і першим відрухом напів божевільного ума він силкуєсь роздягти ся, скинути з себе все чуже, все позичене! В старшій драмі про Ліра є також ніч з громами й бурею, є також Лір вигнаний дочками на пустелю, але там він не божеволіє, лише кає ся того, що поступив несправедливо з Корделею і постановляє йти до неї. Шекспірів Лір не знає покаяня, не згадує про Корделю; його власне я в тій страшній катастрофі щезає перед його сьвідомістю; він чує себе лише частиною загальної нужди, загального горя всїх бідних та покривджених. Лише пізнійше навязуючи до сеї важкої хвилї, його божевільна голова вихрить ся иньшими думками, про иньшу соціяльну політику. „Чи ти бачив, як хозяйський собака гавкає на старця?... І як неборак утїкає від пса? Вбачай же тут великий образ власти. Слухають люде й собаки, як він у службі...

Нїхто не винен, нї, нїхто, кажу вам!
Всїх виправдать! Знай се від мене, друже!
Я запечатаю уста доносу.

Ну, розумієть ся, що такий король — ще більша утопія від того, що віддає своє царство

дочкам за гарні фрази — і Лір у Шекспіра мусить гинути, коли у Голіншеда і в старшій драмі він на кінці знов сідає на троні.

Дуже інтересна для зрозуміня Шекспірової техніки фіґура Кента. На око вона здаєть ся ясна та проста, а при близшім огляді змальована і видна нам лише з одного боку, так як бачимо все лиш одну півкулю місяця, а зовсім не знаємо другої. З деяких натяків у драмі ми можемо догадувати ся, що Кент веде якусь широко розгалужену конспірацию, порозуміває ся з Французами і з анґлійськими дворянами і що у нього по за позірною дбайливістю про старого короля криють ся ширші політичні пляни. Він числить на побіду Французів, не хоче здемаскувати себе навіть тоді, коли вже пробуває у французькім таборі, щоб не попсувати якогось дуже важного діла, — але що се за діло, ми так і не дізнаємо ся. Первовзір до Кента Шекспір знайшов у старшій драмі, але там сей вірний слуга служить королеви, мандрує з ним до його наймолодшої дочки, тай більше нічого. Роля Кента в Шекспіровій траґедиї виглядає як переполовинена, немов би первісно автор подав був повний образ його конспіраций, а потому роздумав і повичеркував деякі уступи, вважаючи їх зайвими.

І подумати собі, що та страшенна вівісекция королівського маєстату була перший раз виставлена перед очима короля Джемса — одного з найпустійших, найбільше зарозумілих та легкодушних анґлійських володарів, та все таки чоловіка не позбавленого бистрої інтеліґенциї та підзорливости!

Іван Франко.

КОРОЛЬ ЛЇР.

DRAMATIS PERSONAE.

Лїр, король Британський
Король Француз.
Дук Бурґунд.
Дук Альбан.
Дук Корнуваль.
Ґраф Кент.
Ґраф Ґльостер.
Едґар, Ґльостерів син.
Едмунд, бастард, син Ґльостерів.
Куран, придворний.
Освальд, дворецький Ґльостерів.
Старий дїдусь, чиншовик Ґльостерів.
Лїкарь.
Офіцер, на службі в Едмунда.
Дурень.
Дворянин, прибічник.
Кордолин.
Герольд
Слуги Корнувальові
Ґонеріля, Реґана, Корделя — Лїрові дочки.

Рицарі Лїрового почту, офіцери, вістовцї, воїни і прибічники.

Сцена — Британїя.

АКТ ПЕРВИЙ.

Сцена перва.

Престольна сьвітлиця в палатах короля Ліра.

Входять Кент, Ґльостер і Едмунд.

Кент. Менї здавалось, король більш прихиляєть ся до дука Альбана, нїж до Корнуваля.

Ґльостер. Нам також здавалось воно все. Тільки тепер, дїливши царство, не виявив, которого з князїв цїнує вище: бо частини зважені так, що хоч і як би хто мудрував, не вибрав би собі иншої.

Кент. Чи се не ваш син, мій льорде?

Ґльостер. Його вихованнє, добродїю, було моїм дїлом. Я так часто червонїв, признаючись до нього, що тепер зробивсь мідяним.

Кент. Не розумію вас.

Ґльостер. А мати сього молодика зрозуміла, добродїю; через се й зробилась круглочерева, добродїю, тай був у неї перше син у колисцї, нїж муж у ліжку. Занюхали сей гріх?

Кент. Не схотїв би я, щоб не зроблено гріха, коли з нього вийшла така врода.

Ґльостер. Є в мене й з правого ложа син, добродію, кількома місяцями старший од сього, тількож менї не дорожчий. Хоть сей плутяга трохи й нагально явивсь на сьвіт перш, ніж його покликано, та мати його була гарна, то любо менї було коло нього поратись, і треба признавати за сина. — Ти знаєш сього благородного пана, Едмунде?

Едмунд. Нї, мій льорде.

Ґльостер. Мільорд Кент. Памятай його від сього часу, як мойого шановного друга.

Едмунд. Служба моя вашій честї.

Кент. Мушу любити вас, і прошу зазнайомитись ближче.

Едмунд. Старатимусь заслуговувати, сер.

Ґльостер. Він девять років був у чужих землях, і від'їжджає знов... Король іде.

(Суремна яса з середини).

Входять Лїр, Корнуваль, Альбан, Ґонеріля, Реґана, Корделя[1]) та прибічники.

Лїр.

Введи владик Французів та Бурґундів,
Мій Ґльостере.

Ґльостер.

Введу. мій царю, зараз.

Лїр.

Тим часом виявим наш тайний задум.
Подайте мапу.
Знайте, що ми дїлим
Все наше царство на троє і твердо
Надумались звільнити нашу старість,
Струхнувши з неї всяке піклуванне
І звіривши його молодшим силам,
Самі-ж порожняком ік смерти рушим...
Наш сину Корнувале й ти не менше

Любезний сину наш Альбане,
Ми хочемо статочно об'явити
Придане дочкам нашим, щоб навпослї
Не склало ся за се якої сварки.
Владики Франції й Бурґундії
Давно вже при дворі в нас пробувають,
Лицяючись до меншої з царівен, —
Тепер я мушу одповідь їм дати...
Скажіте, любі дочки (так як ми вже
Зрікаємось і власти й доходів
І піклування про всї справи царства),
Котора з вас, сказати-б так, найбільше
Нас любить? щоб ми щедрість там найбільшу
Явили, де заслуга йде від серця...
Скажи, як старша, Ґонеріле, перва.

Ґонеріля.

Я більше вас люблю, нїж словом скажеш,
Більше нїж око, просторонь і волю,
Нїж всї рідкі і дорогі клейноди;
Люблю не менш життя і ласки в Бога,
Здоровля, красоти й своєї чести;
Люблю так, як дочка коли любила,
Або отець коли дознав любови.
Дихання й мови не стає сказати, —
Над всяке слово я люблю вас, тату.

Корделя (стиха).

А ти, Корделю, що?...
Люби, і не кажи нї слова.

Лїр.

У всїх тих межах, відси аж ось поти,
Пануй собі над темними лїсами
І над багатими полями,
Пануй над повноводими ріками
І над широкополими лугами.
Тобі й Альбану се даю в потомство.
Що-ж ти нам скажеш, дочко середуща,

Реґано наша дорога, супруго
Корнвалева? Кажи!

Реґана.

З того-ж металю я, що і сестриця:
Цінїть мене по нїй. Скажу від серця,
Вона мов вийняла із уст у мене,
Як я люблю вас. Не сказала тілько,
Що я всїх инших радощів цураюсь,
Які лиш є в найвисшій сфері чувства,
І тілько в мене щастя, щоб любити
Вас, дороге величество.

Корделя (стиха).

О, бідна-ж ти, Корделю! Нї, я знаю,
Моя любов над мій язик багатша.

Лїр.

Тобі й твоїм на віки у наслїдство
Сю повну даємо третину царства,
Що простягом, цїною і красою
Незгірша Ґонерілиної части.
Ну, ти, утїхо наша, хоть ти й менша,
Та не послїдня, — що любови в тебе
Французькі вина й молоко бурґундське
Силкують ся добитись — що нам скажеш,
Щоб ми тобі дали іще багатшу
Третину, нїж твоїми двом сестрам?
Кажи.

Корделя.

Нїчого, мій королю.

Лїр.

Нїчого?

Корделя.

Нїчого.

Лїр.

З нїчого й буде в нас нїчого. Ще раз.

Корделя.

Нещасна я, тим що не вмію серця

Перенести собі в уста. Люблю вас,
Як довг велить, нї більш, нї менше, царю.

Лїр.

Як, як, Корделю? Нї, поправ ся трохи,
Щоб не зашкодити своїй фортунї.

Корделя.

Мій добрий повелителю! мене ви
Зродили, виховали і любили.
Вертаю вам усї довги, як личить,
Корюсь вам і люблю й шаную вельми.
Що сестрам і мужі їх? он бо кажуть,
Вас тілько й люблять. Я-ж, як вийду
Буває заміж, то кому я руку
Оддам, той і любови й піклування
І довгу візьме в мене половину.
То певно, що не вийду так як сестри,
Щоб тілько панотця свого й любити.

Лїр.

І се від серця?

Корделя.

Так, мій добрий царю.

Лїр.

Таке ще молоде, і безчувственне!

Корделя.

Таке ще молоде, і вірне, царю.

Лїр.

Нехай. То в тебе вірність буде й віном.
Бо се, клянусь сьвятим сияннєм сонця,
І таємницями Гекати й ночи,
І всїми силами кругів планетних,
Котрими ми і живемо й щезаєм, —
Зрікаюсь всякого дбання про тебе,
Поспільности і кревности з тобою:
Од нинї ти менї чужа на віки.
Поганий Скиѳ, або той, хто мов страву,
Своє одрідде власне пожирає,

Такий менї до серця близший буде,
Як ти, колись моя дочка.

Кент.

Мій добрий повелителю!

Лїр.

Цить, Кенте!
Не становись перед гнївним драконом.
Її любив я більш усїх, і думав,
Вона мене пригледить нїжно. (До Корделї.) Геть же!
Геть із очей моїх! Нехай так легко
Менї в сирій землї лежати буде,
Як я одняв отецьке серце в неї.
Покличте Франка... Хто-ж піде по нього?
Кликнїть сюди Бурґунда. — Корнувале,
І ти, Альбане, вам іще третина
Упала в придане моїх двох дочок.
Її-ж нехай парує з ким гординя,
Котру вона зве прямотою. Надїляю
Обох вас вкупі властію моєю,
Первенством і широкими правами,
Які цареви личять. А собі ми
Зіставим тілько сотню люда почту,
На вашім коштї із сим почтом будем
По місяцю в обох вас пробувати.
Імя й титули тілько королївські
Зістануть ся при нас; порядкуваннє-ж,
Усї доходи й всяка власть у царстві,
Се вам нехай, мої сини кохані.
Для певности-ж ось вам на двох корона.

(Оддаючи корону.)

Кент.

О Лїре, царю мій! тебе усе я
Від серця шанував яко монарха,
Любив як батька, слухав ся як пана,
І згадував в молитвах, як патрона.

Лїр.

Напято лука, стережи ся стрілки!

Кент.

Нехай летить, хоть би як раз у серце.
Скрутив ся Лїр, — будь, Кенте, грубіяном.
Що ти, старий, гадаєш витворяти?
Ти думаєш, замовкне довг із ляку,
Як власть аж до лестивости нагнеть ся?
Нї, честь повинна бути прямодушна,
Коли величче знизилось до дуру.
Верни свій вирок та збагни річ лучче,
Щоб зупинить ненавидну похопність.
Я ручу головою, коли менша
Твоя дочка до тебе менш прихильна.
Ще не порожнє серце в тих, що стиха,
Не як гучна порожнява, говорить.

Лїр.

Мовчи, коли ще хочеш жити, Кенте!

Кент.

Життє своє я все вважав як застав
В боях з твоїми ворогами, царю,
І не бою ся задля тебе вмерти.

Лїр.

Геть із очей моїх!

Лент.

Ой, схаменн ся!
Нехай я, Лїре, при тобі зостанусь,
Як вірний білий круг мети для ока.

Лїр.

Нї, на Апольона!

Кент.

Й я ним клянусь, королю,
Що ти клянеш ся всує.

Лїр (стискаючи меча.)

Бунтовниче!
Невіро!

Альбан і Корнуваль.

Добрий царю, зупинїтесь.

Кент.

Вбий свого лїкаря, а замісь нього
Нагороди ледачу болїсть. Годї-ж,
Верни свій суд, бо поки в мене
У горлї духу, буду говорити,
Що коїш лихо.

Лїр.

Слухай же, невіро!
Як наш підданий, слухай!
Хотїв єси, щоб клятву ми зламали,
(Чого не важились ми зроду); гордо
Ти став між нашим вироком і властю
(Чого не стерпить сан наш, нї натура);
Задержав нашу власть, прийми-ж заплату.
Даєм тобі пять день на забезпеку
Себе од бідування серед миру.
На шестий ти ненавидную спину
До нашого обернеш королївства.
Колиб же й на десятий в наших панствах
Побачили твоє стратенське тїло,
То тут тобі і смерть. Геть! бо Зевесом
Клянусь, що вирок мій без переміни.

Кент.

Прощай королю. Як таке буяннє,
То воля там, а тут гірке вигнаннє.
Нехай боги тебе заслонять, дїво, (до Корделї)
Що й думаєш ти і речеш правдиво!

(До Реґани та Ґонерілї.)

А ваші довгі речі щоб справдились,
І щоб добро з річей любови вийшло.
Так Кент прощаєть ся, царята, з вами;
Блукатиме він давнїми стежками. (Виходить).

Труби. Вертаеть ся Ґльостер із Французом, Бурґундом і прибічники.

Ґльостер.
Ось Француз із Бурґундом, мій королю.

Лїр.
Властителю Бурґундії,
Обернемось до первих вас, що вкупі
З сим королем лицялись в нашім домі.
Яке ви схочете найменше віно
За меншою дочкою в нас узяти,
Коли-ж не дам, то і лицятись годї?

Бурґунд.
Великий царю, я не більш бажаю,
Як ви сами зволили предложити,
Та й ви не вбавите.

Лїр.
Так ми вважали
Її тодї, Бурґунде благородний,
Як ще цїна її у нас не впала.
Тепер же ось вона вся перед вами.
Коли що в сїй маленькій гарній куклї,
Чи вся вона з досадним словом нашим,
Та й більш нї з чим, вам по смаку, мій князю,
Беріть її.

Бурґунд.
Не знаю, що й казати

Лїр.
Коли вона вам люба і без друзїв,
З одними тілько хибами своїми,
Нове ненависти моеї чадо,
Впосажене отецькою клятьбою,
Відчужене моїм гнївом від мене,
Або беріть її, або покиньте.

Бурґунд.
Мій царственний добродїю, пробачте,
Такого вибору нїхто не зробить.

Лїр.

То залишіть, добродїю, зальоти.
Бо силою небесною кляну ся,
Я вам перелїчив її багацтва.
А що до вас, великий мій королю, (до Француза)
Не хочу нашої зривати дружби,
За вас ненависну дочку оддавши.
Тим вас благаю, пошукайте пари
Достойнїйшої, нїж отся злиденна,
Котрої відцуралась і природа.

Француз.

Се вельми дивно, що вона й сьогоднї
Була ще в вас клейнотом найдорожшим,
Хвалою ваших уст, бальзамом
Похилих ваших лїт, найлучча в сьвітї
І найблюбійша. Щож вона зробила
Дивоглядне таке в одну хвилину,
Щоб обтрусить всю рясноту любови?
Або вона зробила щось нелюдське,
Таке, що до звірят її рівняє,
Або-ж любов до неї ваша прежня
Перевернулась в нївець. Щоб такому
Про неї няти віри, се без чуда
Не станеть ся нїколи надомною.

Корделя.

А я таки прошу царської ласки —
(Як я не вмію плавно говорити
Про те, чого робить не маю в думцї:
Бо перш добро зроблю, нїж похвалю ся),
Скажіте, що не пляма тут виною
І не ледачий чи безпечний вчинок,
Що я втеряла вашу ласку й милість,
А недостаток той, моє багацтво,
Що я благального не маю ока
І язика такого, що я й рада
Не маючи його, хоть і втеряла
Прихильність вашу.

Лїр.

Лучче-б не родитись
Тобі на сьвіт, нїж так мене вразити.

Француз.

Отсе і все? Загайлива природа,
Що часто розказать про те не встигне,
Що думає вчинити? Що-ж, мій пане
Бурґунде, скажете ви ясній паннї?
Любов не єсть любов, коли рахує
Про те, що від мети стоїть далеко.
Чи берете? Вона собі і віно.

Бурґунд.

Королю Лїре, як дасте ви віно,
Що об'явили, я Корделю зараз
Беру за руку, яко герцоґиню
Бурґундів.

Лїр.

Нї, нїчого, я покляв ся.

Бурґунд (до Корделї)

Жалкую вельми, що отця втерявши,
Ви мусите втеряти й мужа.

Корделя.

Да буде мир з Бурґундом! Він рахує
На придане: таке його кохання.
Не буду я його жоною.

Француз.

Прекрасная Корделю, ти в убозтві
Ще побагатшала, а в занедбаннї
Ще помилїйшала, а у зневазї
Полюбязнїйшала. Іди́-ж за мене
Зо всїми добродїтельми твоїми.
Я те беру, чим гордували люде.
І дивно, що людське холодне занедбанне
Взялось в моїй любви огнем пошанування.
Без віна кинута дочка твоя, королю,

Цариця Франциї, царює й надомною,
І в купі всї князї Бурґунд'ї водяної
Не куплять у мене дївиці дорогої.
Корделю, попрощайсь з недобрими твоїми;
Що ти втеряла тут, більш знайдеш між чужими.

Лїр.

Байдужно, Французе, тобі її вручаєм,
І бачити дочки такої не бажаєм.
Ідїть собі від нас, чуже, незнане племя,
Без ласки нашої, любви й благословення.
Ходїм, Бурґунде благородний.

(Труби. Виходять Лїр, Бурґунд, Корнуваль, Альбан, Ґльостер і прибічники.)

Француз.

Прощайсь із сестрами своїми.

Корделя.

Клейноти нашого отця, із слїзми
Я покидаю вас: бо знаю, що ви,
І, як сестра, шкодую називати
Так, як зовуть ся в сьвітї ваші хиби.
Кохайте вашого отця. Я вашим
Серцям пророчистим його ввіряю.
Ой горенько менї, що я втеряла
Отецьку ласку! Він знайшов би в мене
Притулок луччий. Ну, прощайте-ж, сестри!

Ґонеріля.

Не вчи нас довгу нашого.

Реґана.

Подумай,
Як ти свого владику вконтетуєш,
Що взяв тебе, мов подаяннє щастя.
Ти панотцю коритись не схотїла,
І добре бідування заслужила.

Корделя.

Розкриє час, що хитрість прикриває;

В кінці єхидних сором побиває.
Живіть щасливо!

Француз.

В путь, моя Корделю.

(Виходять Француз і Корделя.)

Ґонеріля. Сестро, не мало маю тобі сказати про дуже близьке обоїм нам діло. Я думаю, отець наш виїде звідсі на ніч.

Реґана. Се певнїсінько, і то до тебе; а потім на місяць до мене.

Ґонеріля. Бачиш сама, скілько в него примхів на старости лїт. Те, що ми доси бачили, то справдї не дрібниця. Він же найбільше любив нашу сестру, а якжеж нерозважно відопхнув її тепер, то й сказати чудно.

Реґана. Се слабота його старости; та й усе він був не зовсїм при собі.

Ґонеріля. І за кращого, здоровшого віку свого бував надто прудкий. Наготуймо ся при його старости переносити не самі тілько хиби закоренїлої вдачі, а також і примховату впертість, що приходить із похилими та дразливими лїтами.

Реґана. Нам треба сподїватись од нього таких нестаточних вибриків, як отсе банїтуваннє Кента.

Ґонеріля. Ще вони довго правитимуть компліменти на прощаннї з Французом. Поєднаймо ся-ж, будьласка, з тобою. Коли наш отець матиме власть при такому завзяттї, яке виявилось, то ся передача тілько наруга над нами.

Реґана. Про се ми поміркуємо.

Ґонеріля. Мусимо щось робити, та й не гаявшись.

(Виходять.)

Сцена друга.

Сьвітлиця на замку в ґрафа Ґльостера.

Входить Едмунд із листом.

Едмунд.

О ти природо! ти моя богиня.
Твойму́ законови служити мушу.
Чого менї карати ся звичаєм
І людській примсї в жертву оддаватись,
Що я загаявсь місяцїв дванацять,
Чи може й чотирнацять послї брата?
Чого-ж се я байстрюк? чого я підлий?
Коли мене збудовано так міцно,
І дух такий же в мене непідлеглий,
І вид такий же в мене благородний,
Як у чеснїйшої матрони чада?
Чогож нас підлими вони плямують?
Що тут у них низьке, байстрюче, підле?
Що з гаряча ввірве хто у природи
І більш в крові огню й завзяття має,
Нїж цїла купа дурнїв, що зачато
Між задріманнєм і від сну вставаннєм
На вялому, скучному, тертім ложі?
Отсе-ж, законно-роджений Едґаре,
Твоя земля моєю мусить бути.
Отець наш любить байстрюка Едмунда,
Як і законного... Хороше слово!
Законний! Ну, законний, любий брате,
Коли сей лист і те, що я надумав,
Менї удасть ся, підлий над тобою,
Законним, візьме гору. Я росту вже,
Я процьвітаю... Помагайте-ж,
Боги, байстрятам!

(Входить Ґльостер.)

Ґльостер.

Банїта Кент! І Француз у досадї

Від'їхав! І король від'їхав на ніч!
Королювання зріксь! Одну виставність!
І все це сталось миттю!... А, Едмунде!
А що нового в тебе? що ти скажеш?

Едмунд (ховаючи лист). Не во гнів вашій честі, нічого.

Ґльостер. Чого-ж ти так хапаєш ся сховати сей лист?

Едмунд. Не знаю нічого нового, мій льорде.

Ґльостер. Що ти читав з паперу?

Едмунд. Нічого, мій льорде.

Ґльостер. Нічого? Чого-ж таке полохливе хованнє в кишеню? „Нічого" нічого й ховати. А покажи-ж. Коли там нема нічого, то й окулярів менї не треба буде.

Едмунд. Благаю вас, сер, простіте мене. Се лист од брата. Я ще й не дочитав; та бачу вже з прочитаного, що вам не годить ся зазирати в нього.

Ґльостер. Подай менї лист, сер.

Едмунд. Однаково провиню, чи вдержу, чи віддам. Написано там, скілько я зрозумів, погане.

Ґльостер. Побачимо, побачимо.

Едмунд. До оправдання мого брата маю в Бозї надїю, що се він писав, аби тілько випробувати чи іскусити мою добродітель.

Ґльостер (читає). „Се смирне поважаннє старости робить нам сьвіт гірким у найкращі наші лїта; не дає нам у руки маєтків, аж докіль наша старість не здолїтиме вже ними втїшати ся. Я починаю вбачати марну та дурну неволю у цїй тїсноті від сивого тиранства, що панує не силою своєю, а тим, що

йому корять ся. Приходь лишень до мене, щоб нам погуторити з тобою більше. Колиб наш отець спав, аж докіль я збуджу його, втїшавсяб єси половиною прибутку його до віку, і жив би улюбленим братом твого Едґара“... Гумф!... Конспірация!... „Колиб спав, аж докіль я збуджу його“... Мій син Едґар! Чи вже-ж його рука писала се?... Коли сей лист прийшов до тебе? Хто його приніс?

Едмунд. Його до мене не принесено, мій льорде: у цїм то й хитрощі. Його підкинуто. Я знайшов його на вікнї в моїй кімнатї.

Ґльостер. Ти знаєш руку? Се рука твого брата!

Едмунд. Колиб воно було написано добром, мій льорде, я б заприсяг, що се його рука; а вважаючи на таке, мушу так думати, що нї.

Ґльостер. Чи він тебе не сондував нїколи в цїй справі?

Едмунд. Нїколи, мій льорде, тілько чував я від нього: як сини дійдуть лїт, а батьки підтопчуть ся, то годилось би, щоб уже нїби син виховував отця, орудуючи його прибутками.

Ґльостер. О ледаче ледащо!... Ся сама думка і в листї!... Гидке ледащо! гірше нїж звірювате! — Іди, козаче, шукай його. Заарештуй! Паскудне ледащо! — Де він тепер?

Едмунд. Не знаю добре, мій льорде. Колиб вам було завгодно вгамувати ваше пересердє против мого брата, докіль дознаєтесь від нього лучче, який у нього був задум, — се булаб дорога певнїйша. Коли-ж від разу силою виступите против нього, не дослїдивши його думки, то вельми ввередите свою честь і зруйнуєте до останку його слухняність. Я готов положити в заклад своє життє, що це він пи-

сав, аби тілько випробувати мою прихильність до вашої чести, а не з яким небудь поганим замахом.

Ґльостер. Ти думаєш?

Едмунд. Коли воно здаєть ся вашій чести доладнїм, я вас поміщу так, що ви чутимете, як ми про се розмовлятимем; то своїми ушима впевнитесь, і се без дальшого відкладування, як сьогоднї-ж у вечері.

Ґльостер. Таким чудовищем не може він бути.

Едмунд. І не єсть: се певно.

Ґльостер. Против отця, що так ніжно і вповнї любив його... О небо і земле! — Едмунде, знайди менї його, вивідай менї його, будь ласка; веди його справу по свойому розумови. Я готов усе втратити, аби дознатись правди.

Едмунд. Я пошукаю його, добродїю; зараз вивершу справу, як тілько зумію, і сповіщу тодї вас.

Ґльостер. Сї недавнї померки сонця й місяця не віщують нам нїчого доброго. Хоть природня наука мудрує про них так і сяк, а природа чує на собі їх бича у наслїдках їх дїлання. Любов холоне; дружба слабне; між братами розбрат; по городах бунти; по селах чвари; у палатах зрада, і між отцем та сином рветь ся повязь. Сей харцизяка з мого плоду підходить під віщуванне: тут син на отця! Король цураєть ся голосу природи: тут отець против чада! Що було найкращого за нашого часу, те вже ми бачили. Махінациї, єхидства, зради провожають нас турботами до нашої могили. — Знайди менї паскудника, Едмунде! Нїчого не впусти;

роби діло обачно... Щоб отсе благородного та щиросердного Кента вигнати! Його провина — чесність.... Діло чудне. (Виходить.)

Едмунд. Що за втішні се дурощі на сьвіті! Як наша фортуна занедужає (а вона часто нездужає від нашого-ж таки надміру), тоді ми винуватимо за своє бідуваннє сонце, місяця й зорі, мов би ми були ледащицями через необхідність, дурнями через небесний примус, ошуканцями, злодіяками та зрадниками через перевагу сфер, пяницями, брехунами та любодіями через вимушену слухняність планетам, і у всїх провинах — через божественне насильство! Дивна викрутка гріхотвора чоловіка — свої інстинкти чіпляти на шию зорям! Мій панотець злїг ся з моєю паніматкою під хвостом Дракона, і мої родини припали під Ursa Major.[2]) Із сього виходить, що я жорстокий ласолюб... Ба! був би я те, що я єсть, хоть би й найпречиста зіронька присьвічувала з небесної тверді мойому байстрюцтву...

(Едґар входить).

А він сусїль, мов катастрофа в старосьвіцькій комедиї. Менї-ж випала роля ницої мелянхолії з тихим зітханнєм, як у Хоми з Бедлама[3])... О, сї померки віщують усї такі розбрати! (Співає.) Фа, соль, ля, мі.

Едґар. А що, брате Едмунде! Про що се ти так вельми загадав ся?

Едмунд. Я думаю, брате, про те віщуваннє, що недавно читав. Чомусь та бути по тих померках.

Едґар. Он який клопіт у тебе!

Едмунд. Я тобі кажу, що не дурно про таке писано: на лихо воно й станеть ся, як от нелюдськість між чадом і отцем, смерть, го-

лоднеча, розбрат у старому приятельстві, усобиці в царстві, погрозки, нарікання на королів та панів, безпричинні недовірства, банїтуваннє друзів, розбіганнє когорт, ламаннє шлюбів і незнать іще що.

Едґар. А чи давно ти встряв до астрономського цеху?

Едмунд. Ну, ну! Коли ти бачив панотця?

Едґар. Учора в вечері.

Едмунд. Розмовляв ти з ним?

Едґар. Так годин зо дві.

Едмунд. І розійшлись добрим ладом? Чи не помітив єси в нім якої досади, чи в слові, чи на обличчі?

Едґар. Нічогісенко.

Едмунд. Пригадай собі, чим би ти міг його розсердити, і благаю тебе, не попадайсь йому на очи, докіль якийсь час не притушить огню його досади. Тепер вона палає в нім так, що колиб тебе не стало на сьвіті, то й се-б чи вгамувало його.

Едґар. Се якесь ледащо заподїяло менї зло.

Едмунд. І я того боюсь. Прошу тебе, впиняй себе аж доти, докіль його прудка ярість не пійде повагом, і ось що я тобі скажу: сховайсь у моє житло. Звідтіля я зроблю так, що ти чутимеш, як панотець говорить. Іди, будь ласка; от і мій ключ... Коли висунеш ся хоть на часиночку із під стріхи, ходи збройний.

Едґар. Узброєний, брате?

Едмунд. Братїку, я тобі раджу як найлучче. Будь я нечесний чоловік, коли тобі тут мислять добро. Я розказав тобі, що бачив і чув,

тілько злегенька, не малюючи нічого страшенного. Іди-ж, будь ласка.

Едґар. Чи скоро-ж я довідаюсь чого від тебе?

Едмунд. Служитиму тобі тілько в цій справі. (Едґар виходить).

Отець легковірний, син благородний,
Такий далекий з роду від злочинства,
Що й не підозріває тут нічого.
Його химерну чесність осїдлав я
Під задуми мої... Кінець я бачу...
Не родом, так умом здобуду землї:
У мене все гаразд, аби здобути. (Виходить).

Сцена третя.

Сьвітлиця в палатах дука Альбана.

Входять Ґонеріля та Освальд, її дворецький.

Ґонеріля. Чи вдарив мій отець мого дворянина за те, що налаяв його дурня?

Освальд. Ударив, вельможна панї.

Ґонеріля.

Чи день, чи ніч, мене він знай вражає;
Нема години, щоб чого не вкоїв,
Не стурбував нас всїх. Нї, більш не стерплю.
Його рицарство страшно розбуялось,
А сам чіпляєть ся до нас і за покидьку.
Як вернеть ся з уловів, я не хочу
І говорити з ним. Хворію, скажеш.
Коли вменшиш послужливість до нього,
Я похвалю і за тебе одвічу.

Освальд.

Вертаєть ся вже. Се його гуканнє.

(Роги з надвору).

Ґонеріля.

Зробітесь всї до нього недбайливі:
Я хочу, щоб дійшло в нас до розмови.
Не злюбить, — до сестри нехай поткнеть ся,
А та у цїм одних думок зо мною,
Та не піддасть ся. Безголовий дїду,
Оддавши королївство в наші руки!
Кляну ся жизню, сї старезні дурнї
Знов дїтьми роблять ся. Вони од ласки
Псують ся: і ми мусим їх картати.

Освальд.

Готов служити вам, вельможна панї.

Ґонеріля.

А на його рицарство позирайте скрива.
Що з того вийде, не твоє се дїло.
Товаришам своїм скажи теж саме.
Я хочу нагоди добитись, і добю ся,
Поговорити з ним... І сю-ж мінуту
Пишу сестрі, щоб тим-же самим робом
Ходила і вона... Готуйсь до столу. (Виходять).

Сцена четверта.

Заля там же.

Входить Кент передягнений.

Кент.

Колиб менї позичити чужого
Ще й голосу, щоб річ мою змінити,
Тодї-б своє подобіє не марно
Я знищив, і мій добрий задум
Дійшов як раз би до мети своєї.
Ну, умудряй ся-ж, заволоко Кенте,
Служити вірно там, де осудили
Тебе на страту... О, колиб так сталось,

Щоб твій король улюблений, коханий
Знайшов тебе у службі невсипущим!

З середини роги. Входить Лїр із прибічниками.

Лїр. Щоб менї не дожидатись анї же обіду! Іди; зараз його на стіл! (Виходить один прибічник.) — Ге, а ти що таке?

Кент. Чоловік, добродїю.

Лїр. Яке твоє ремесло? Чого ти від нас хочеш?

Кент. Моє ремесло бути не менш того, чим здаюсь; служити вірно, хто менї звірить ся; любити, хто чесний; товаришувати з розумними та з мовчазними; боятись божого суду; рубатись, коли не можна инакше, і не їсти риби.*)

Лїр. Що-ж ти таке?

Кент. Дуже щиросердна людина, і такий убогий, як король.

Лїр. Коли такий убогий на підданого, як він на короля, то ти геть убогий. Чого-ж ти хочеш?

Кент. Служби.

Лїр. Кому-ж хотїв би ти служити?

Кент. Вам.

Лїр. Хиба ти мене знаєш, приятелю?

Кент. Нї, сер; та маєте ви в своїй поставі щось таке, що хотїлось би звати вас паном.

Лїр. Щож воно таке?

Кент. Величність.

Лїр. А які послуги можеш ти чинити?

Кент. Можу додержати тайни, їздити верхи, псувати своїм оповіданнєм цікаву історію,

---

*) Не бути католиком.

і справити виразне посольство просто. На що треба звичайної собі людини, на те я здатен; а що найкраще в мене, дак се пильнуваннє.

Лїр. Яких ти будеш лїт?

Кент. Не такий молодий, сер, щоб любити женщину за співи, анї такий старий, щоб дуріти від неї задля чого небудь. На спинї в мене сорок-вісїм лїт.

Лїр. Іди зо мною. Приймаю тебе в службу. Коли після обіду не будеш менї менш до вподоби, нїж тепер, то розпрощаюсь із тобою не зараз. — Обідати, гей, обідати!... Де мій парубіка, мій дурень? А покличте сюди мого дурня. (Входить Освальд). Ти, ти, козаче! де моя дочка?

Освальд. Не во гнїв вам... (Виходить.)

Лїр. Що він мимрить, сей дурень? Заверни пентюха назад! — Де мій дурень, гов? Здаєть ся, ввесь сьвіт заснув... Ну, що? де сей виродок?

Рицарь. Каже, мій льорде, що ваша дочка нездужає.

Лїр. Чом же сей раб не вернувсь до мене, як я кликав?

Рицарь. Сер, відказав менї кругло, що не схотїв.

Лїр. Не схотїв?

Рицарь. Мій льорде, не знаю, що воно єсть, тілько на мій суд вашу високість не зустрічають уже тут із такою прихильною церемонїєю, до якої ви звикли. Вельми поменшала добрість до вас як у всїх служебників, так і в самого дука, та і в вашої дочки.

Лїр. Ге, ось як ти кажеш!

Рицарь. Благаю вас, простїте менї, мій льорде, коли я помиляюсь: бо не мушу мовчати, коли думаю, що вашу високість іскривджено.

Лїр. Ти нагадуєш менї моє власне постереженнє. Я й сам помітив недавно якесь недбальство, та судив його більш, як ревниве підозрінне, нїж як який лихий задум. Придивлюсь до сього близше... Тілько-ж де мій дурень? Я не бачив його сї два днї.

Рицарь. З того часу, як молода королївна від'їхала до Франциї, сер, дурень вельми засумував.

Лїр. Годї про се. Я добре сам завважив... Іди, скажи моїй дочцї, що я хочу говорити з нею... Іди, поклич сюди мого дурня.

(Вертаєть ся Освальд.)

А, сер, ти, сер, ходи лишень сюди. Хто я, сер?

Освальд. Моєї леді отець.

Лїр. Моєї леді отець? Мого льорда плутяга. Ах ти, ск— сину, псе! рабе! собако!

Освальд. Я не плутяга, та й нї що таке, прошу вибачити.

Лїр. Ти зо мною перекривлятись, пся юхо? (Бє його).

Освальд. Я не дозволю себе бити, мій льорде.

Кент. (Поваливши його через ногу.) І через ногу не дозволиш, підлий дучкограю?

Лїр. Спасибі тобі, приятелю. Ти менї служиш, і я тебе любитиму.

Кент. Ну, добродїю, вставай та геть собі! Я вивчу тебе знати своє стійло. Геть, кажу! А коли хочеш поміряти знов свою довжиню, дак постій. Та лучче геть звідсїля. Чи є в тебе розум? Оттак! (Виштовхує Освальда.)

Лїр. Ну, мій друже гультаю, спасибі тобі. Ось тобі могорич за твою послугу.

(Дає йому грошей).

Входить дурень.

Дурень. Дай же й менї похвалити його. (Оддає Кентови свою шапку.) — От тобі моя шапка.

Лїр. Ну, що, моє любе ледащо? як поживаєш?

Дурень. Козаче, тобі лучче всього було-б надїти мою шапку.

Лїр. Чого-ж се, мій хлопче?

Дурень. Чого? Бо прихиливсь до такого, що втеряв ласку,.. Ге! Коли не вмієш усьміхатись так як вітер повіне, дак простудиш ся швидко. Візьми, візьми мою шапку. Як же пак! сей чоловік прогнав двох своїх дочок і дав третій своє благословеннє против своєї волї. Коли ти до нього пристанеш, дак тобі треба носити мою шапку. — А що, дядьку? Хотїв би я мати двох дочок і дві шапки.

Лїр. На що, дурню?

Дурень. Колиб оддав їм усе моє майно, то зоставив би шапки собі. Се моя; випроси другу в своїх дочок.

Лїр. Остерегайсь, козаче, канчука!

Дурень. Правдї, мов тому собацї, треба ховатись у будку. Його канчуком, а панна хортиця нехай стоїть коло вогню та й воняє.

Лїр. Гірка пілюля для мене.

Дурень. Козаче, я навчу тебе орациї.

Лїр. Навчи.

Дурень. Замічай же, дядьку.
Май добра більше, нїж виставляєш;
Говори менше, нїж скілько знаєш.
Їздь верхи більше, нїж ноги носять;
Запомогай менше, нїж у тебе просять.

Випитуй більше, ніж віри доймаєш;
Розходуй менше, ніж заробляєш;
Покинь горілку та й ледащицю;
Замкнувши двері, ключ на полицю:
То й будеш з року в рік багатіти,
Надбаєш стілько, що й не злічити.

Лїр. То се нічого, дурню.

Дурень. Ну, дак воно все одно, що слова неплатного правника. Ти не дав менї за се нічого. Хиба ти, дядьку, не вигадаєш чого небудь із нічого?

Лїр. А нї, хлопче. Нічого не зробиш із нічого.

Дурень (до Кента.) Скажи-ж йому, будь-ласко, що як раз йому стілько доходу із його землї. Не пійме віри дурневі.

Лїр. Гіркий дурень!

Дурень. А чи ти знаєш, мій хлопче, ріжницю між гірким дурнем і солодким?

Лїр. Нї, хлопче. Навчи мене.

Дурень.

Хто тобі пораяв
Землю віддавати,
Звели йому зараз
Коло мене стати,
Сам же ти на його
Місце станови ся
І на двох дурнїв
Заразом диви ся,
Гіркий дурень буде
В цяцькованих латах,
А солодкий дурень
В королївських шатах.

Лїр. Се ти мене звеш дурнем, хлопче?

Дурень. Усїх инших титулів зрік ся єси, а з сим титулом і народив ся єси.

Кент. Не зовсім він дурень, мій льорде.

Дурень. Ні, далебі. Льорди та великі пани не хочуть мені все спустити. Колиб я мав монополь, вони-б схотіли свого паю, та ще й більшого. Ну, попусти мені яйце, дядьку, то я дам тобі дві корені.

Лїр. Якіж то будуть корені?

Дурень. Які? Як розібю яєчко на дві половині, з'їм те, що в середині, то зі шкаралющі буде дві корені. Як розламав єси свою корону на дві половині та віддав обидві половинки, то се ти свого осла переніс на спині зерез калюжу. Мало було розуму в твоїй личій короні, що віддав єси золоту. Коли я говорив тепер по свойому, нехай потягнуть канчуком, хто первий се скаже. (Співає).

Ой як сьвіт почав сияти,
Ще ніколи сонце
Не сьвітило так весело
Дурням у віконце.
Ой що всї розумні люде
Та в дурні пошились,
Усї з глузду поз'їжджали,
Всї переказились.

Лїр. З якого се часу набрав ся ти пісень, козаче?

Дурень. З того часу, дядьку, як поробив єси своїх дочок та своїми матїрками: бо скоро дав їм по дубцю та спустив свої штанцї — (співає).

Вони, дуже звеселившись,
Стали реготати,
А я вельми зажурившись,
Став пісень співати.

Що такий король великий
В кицї-баби грає,
Свойму дурневи на віки
Хлїб перебиває.

Найми, будь ласко, дядьку, бакаляра, щоб навчив мене брехати. Дуже хотів би я вивчитись брехати.

Лїр. Тілько збрешеш, козаче, ми зараз тебе батогом.

Дурень. Дивуюсь я, що ти за родич із твоїми дочками. Вони хочуть мене батожити, як скажу правду; ти хочеш мене батожити, як збрешу; а иноді мене батожитимуть і за мовчанку. Я рад бути чим небудь, аби не дурнем; тілько не хочу бути тобою, дядьку. Ти оскуб свій розум з обох боків, і не зоставив нїчого посередині. Ось іде одна скубрійка.

Входить Ґонеріля.

Лїр. Що се, дочко! чого се прибралась єси в хмурний налобник? Менї здаєть ся, що ти почала з якогось часу надто супитись.

Дурень. Гарний був з тебе товариш, як не дбав єси про її супленнє; а тепер ти нуля без цифри. Тепер я луччий за тебе: я — дурень, а ти — нїщо... (До Ґонерілї.) Впиню, впиню свого язика! Так ваше лице менї повелїває, хоч ви й не скажете нїчого.

Мум, мум...
Хто мякушку виїдає,
Кидає скорину,
Той на старість кличе в гостї
Лихую годину.

Се вилущений стручок.

Ґонеріля.

Не тілько сей ваш дурень, мій королю,
Вповажнений у вас на все, та й инші

Із вашого розпущеного почту
Заводять сварки й бучі що години,
Та пють страшенно, та буяють. Пане,
Я думала, що скоро сповіщу вас,
То ви їх впините; тепер же бачу
З того, як ви сказали і робили,
Що ви їм потураєте в буянні.
Коли ви похваляєте їх справді,
То провина не буде вже без суду,
А кара не заспить своєї праці.
Піклуючи ся про добро загальне,
Ми можемо й обидить вас чим небудь.
Воно було-б стидовищем для дочок,
Коли-б нужда того не вимагала.

Дурень.

Бо знаєш, дядьку:
Поти горобчик кормить зозулятко,
Поки його не заклює пташатко.
Оттак то згасла сьвічечка, та й зостались ми в темряві.

Лїр. Чи ти моя дочка?

Ґонеріля.

Хотїла-б я, щоб ви здоровий розум
Прикликали назад. Я знаю добре,
Що в вас його доволї. А сї примхи
Свої відкиньте геть. Вони вас роблять
Не тим, чим ви єсте по правдї.

Дурень. Хиба осел не знає, коли віз везе коня?

Ой гоп Татяна,
Чорноброва, кохана!

Лїр.

Чи тут мене хто знає?... Нї, не Лїра!
Хибаж так ходить Лїр і так говорить?
Де в нього очи? Чи се в нього память
Ослабла так, чи се розпізнаваннє

Зомліло так? Га! ні, воно щось инше...
Хто скаже, хто я?

Дурень.

Тінь Ліра, от хто!

Лір.

Хотів би я се знати певно. Бо ознаки
Королювання, память і мій розум,
Усе мене, бачу, впевняє хибно,
Що я мав дочок...

Дурень. Котрі хочуть зробити тебе слухняним батьком.

Лір.

Як ви зветесь, вродлива, пишна пані?

Ґонеріля.

Королю мій, се дивуваннє схоже
На ваші инші вигадки недавні.
Благаю вас, зволіте так як личить,
Мої слова виразні зрозуміти.
Як ви єсте старі собі й поважні,
То мусите в ту-ж міру мати й розум.
Ви держите тут цілу сотню почту,
Людей таких розпущених і сьмілих,
Що двір наш заразившись їх буяннєм,
Гучним шинком здаєть ся, чи коршмою.
Епікурейство й роспуст роблять з нього
Таверну більше, чи житло роспусти,
Ніж благородний палац.
Од нас сам стид і сором вимагає
Негайного лікарства в цій заразі.
Отсе-ж дозвольте тій, що має силу
Зробити що хотя і без прохання,
Просити вас вменшити трохи почту.
Кого ж зоставите собі служити,
Нехай не шпетять ваших літ поважних,
І знають вас, та і себе шанують.

Лїр.

О пекло й всї чорти!
Сїдлати конї, поскликати почет!
Паскудний виродку! Не буду більше
Тебе я турбувати. Ще зосталась
Одна дочка у мене.

Ґонеріля.

Ви слуг моїх бєте, і ваша шайка
Від неї луччих повертає в слуги.

Входить Альбан.

Лїр.

Біда тому, хто пізно схаменув ся! (До Альбана).
І ви, добродїю, прийшли? Скажіте,
Се ваша воля? Гей, готуйте конї!
Невдячносте, запеклосердий чорте!
Ти гидша й від чудовища морського,
Як з'явиш ся в дитинї!

Альбан.

Любий пане,
Спокійтесь.

Лїр.

Брешеш, коршаку паскудний!
Мій почет, се найлуччі в сьвітї люде,
Всї на вибір, і добре довг свій знають.
О, якже се така вина дрібненька
Здалась менї в Корделї чимсь страшенним!
Вона, немов тортурная машина,
Повивертала з місць природні члени,
І виссавши усю любов із серця,
Влила жовчі. О Лїре! Лїре! Лїре!
Стучись у двері, що впустили безум
(Бє себе по голові)
І випустили твій здоровий розум.
Ну, їдьмо-ж звідсї, їдьмо, люде добрі.

Альбан.

Королю, я тут не причинен; навіть
Не знаю, що вас так і стурбувало.

Лїр.

А може, може, пане мій... Почуй же,
Природо, о почуй, богине люба!
Почуй і зупини свій добрий задум,
Коли єси хотїла сю тварюку
Зробити плідною! О, нї! безплідде
У черево всели їй проклятуще!
Зсуши в нїй орґани плодотворення,
Нехай із тїла підлого нїколи
Не вийде в неї чадо їй на шану!
Коли-ж зачати мусить, сотвори їй
Дитину злющу, і нехай росте їй
Нелюдським упирякою і катом!
Нехай морщинами чоло їй з'оре,
Канавами гірких поріже щоки,
Оберне матїрню турботу в посьміх,
А піклуваннє матїрнє в наругу,
Щоб чула серцем, що невдячність дїтська
Гострійш гадючого проймає зуба!
Геть! геть! (Виходить).

Альбан.

Боги, котрих ми обожаєм!
І з відкіля взяла ся ця трівога?

Ґонеріля.

Та й не турбуйсь причини дознаватись.
Нехай каприз формуєть ся в той образ,
Який йому дає безумство.

Вертаєть ся Лїр.

Лїр.

Оттак! пів сотнї мов би й не бувало!
І се в два тижнї?

Альбан.

В чім тут справа, пане?

Лїр.

Скажу, скажу... О жизне й смерте! стидно
Менї, що ти змогла так струсонути
Все мужество моє; що сї гіркії,
Злючи против моєї волї з мене,
Тебе немов достойною їх роблять.
Зарази й тумани на тебе, злюко!
Нехай отецького прокляття рани
Тобі проймають наскрізь кожне чувство!
Дурні старезні очі! ось заплачте
По нїй ще раз, — я вас повириваю
І кину разом з вашою водою,
Щоб з глини ви багно зробили...
Га! хай і так. Ще є дочка у мене.
То добра, любязна дитина, знаю.
Довідавшись про твій лихий учинок,
Вона тобі твоє обличче вовче
Своїми ніхтями здере й скрівавить.
Побачиш, як прийму я знов той образ,
Що думаєш, я зрік ся вже на віки.

(Виходять Лїр, Кент і прибічники.)

Ґонеріля.

Чи чули похвалку, мій льорде?

Альбан.

Не можу бути партіяльним, серце,
Хоть велико тебе кохаю...

Ґонеріля.

Прошу тебе, спокій ся... Що, Освальде?

(До дурня).

Не шут, а плут єси. Іди за паном!

Дурень. Дядьку Лїре! о дядьку Лїре!
тривай би, візьми з собою дурня.
Ой хто, хто лисицю капканом піймає?
Ой хто таку дочку прихильную має,
Разом їх на шибеницю пра!

Ой хто, хто нову мотузку в себе має?
Хто менї її за шапку проміняє?
На гостинця, кате, на, бери! (Виходить.)

Ґонеріля.

Старий надумав добре... Сотня почту!
Булоб і полїтично і безпечно
Зоставить сотню рицарів при ньому.
Що нї приснилось би, що нї джвґнуло,
Чи видумка яка, чи жаль, досада,
Він зараз би своє безумство взброїв,
І наша жизнь булаб в руках у нього.
Освальде!

Альбан.

Ти вже надто полохлива.

Ґонеріля.

Се безпечнїйше, нїж звірятись надто.
Я лучче одверну, чого бою ся,
А нїж менї опасуватись вічно.
Яке у нього серце, добре знаю.
Що він пробовкнув, те я все списала.
Коли сестра й після моєї ради
Його із сотнею рицарства прийме...
Ну, що, Освальде?

(Входить Освальд).

До сестри моєї
Все написав єси, що я звелїла?

Освальд.

Усе, вельможна панї.

Ґонеріля.

Бери-ж людей з собою та й на коней.
Про страх мій сповістиш її уповнї,
І додаси від себе все що знаєш,
Щоб справу сю як лучче покрепити.
Ну, од'їжджай же, та й вертай ся спішно.

(Виходить Освальд).

Нї, нї, мій льорде, ся молошна мяхкість

І лагода, хоть я вас і не гуджу,
Та вже простїте, скорше можна ганить
Малий ваш розум, нїж хвалити серце.

Альбан.

Чи добре бачиш ти, шкода про се казати:
За більшим женучись, малого-б не втеряти.

Ґонеріля.

Так нї-ж бо...

Альбан.

Ну, колись побачимо. (Виходять).

Сцена пята.

Подвіре перед тим же замком.

Входять Лїр, Кент і дурень.

Лїр. Рушай попереду з сим листом до Ґльостера. Сповісти мою дочку про все, що знаєш, та не більш того, чого вона допитуватиметь ся з листу. Коли не встигнеш хутко справитись, я буду там поперед тебе.

Кент. І не засну, королю, докіль не подам вашого листу. (Виходить).

Дурень. А що, колиб у чоловіка розум та був у пятах? Чи не намуляв би він мозолїв?

Лїр. Намуляв би, хлопче.

Дурень. То не журись: твій розум нїколи не ходитиме в патинках.

Лїр. Га, га, га!

Дурень. Побачиш, яка буде до тебе добра друга твоя дочка. Бо хоч вона схожа на сю, так як кислиця на садове яблуко, тілько-ж я можу сказати те, що можу.

Лїр. Щож ти можеш сказати, хлопче?

Дурень. Один у ній смак із сією, так як у кислиці з кислицею. Ну, а чи ти зумієш сказати: чого ніс у чоловіка стоїть посеред пики?

Лїр. Нї.

Дурень. На те, щоб у чоловіка з обох боків було по оку. Чого чоловік не почує нюхом, дак щоб підгледів.

Лїр. Я скривдив її...

Дурень. А чи ти скажеш, як устриця робить свою покришку?

Лїр. Нї.

Дурень. І я також не скажу. Але я можу сказати, на що слимак має свою халабудку.

Лїр. На що?

Дурень. На те, щоб мав де сховати свою голову, а не на те, щоб оддати дочкам, а свої ріжки нехай будуть без покрівлї.

Лїр. Хочу здобути свою природу... Такого доброго отця!... Чи конї готові?

Дурень. Твої осли пійшли по конї. А причина, чого семеро зір тілько семеро, гарна причина.

Лїр. Того, що їх не восьмеро.

Дурень. Так, іменно. З тебе вийшов би добрий дурень.

Лїр. Узяти назад силоміць! Дивоглядна невдячність!

Дурень. Колиб ти, дядьку, та був моїм дурнем, я-б тебе попобив, що зробив ся старим так рано.

Лїр. Як же се так?

Дурень. Тобі треба було зробитиеь попереду розумним, а тодї вже й старим.

Лїр.

Боги, спасїть мій ум од помрачення!
Піддержте: не хотїв би я здурітн...
(Входить дворянин.)
А що, готові конї?

Дворянин. Готові, мій королю.

Лїр. Ходїмо, хлопче.

Дурень.

Ти сьмієш ся, що я їду,
Необачна дївко!
Не довго вже подївуєш,
Скрутим тебе швидко.
(Виходять).

АКТ ДРУГИЙ.

Сцена перва.

Подвіре в ґрафа Ґльостера на замку.

Входить Едмунд а назустріч Куран.

Едмунд. Здоров був, Куране.

Куран. І ви, добродїю! Був я в вашого панотця й подав звістку, що дук Корнуваль із Реґаною, своєю дукинею, будуть у нього на ніч.

Едмунд. Як же се воно так?

Куран. Чи не чували новини? Я розумію, шепотання: бо се ще тілько чутка до шепотання на вухо.

Едмунд. Не чув нїчого. Будь ласко, що таке?

Куран. Хиба не чували про війну, що, треба сподїватись, буде між дуками Корнувалем та Альбаном?

Едмунд. Нї слова.

Куран. То незабаром почуєте. Бувайте здорові, добродїю. (Виходить)

Едмунд.

Дук на ніч? От гаразд! Чого й хотїти!
Воно само в мою плететь ся справу...
Отець розставив чату на Едґара...

Я мушу добре покрутити мізком,
Щоб виграть справу... Поспіху й фортуно,
До праці! — Брате, на одно словечко...
Спустись до мене... Чуєш, брате? швидше!

Входить Едґар.

Отець чатує... О! тікай із відсі!
Довідав ся, де сховище у тебе.
Тепер тебе укриє темна нічка...
Чи не розсердив ти чим Корнуваля?
Чогось сюди в ночи прибуде спішно.
З ним і Реґана. Може ти пробовкнув
Про сварку їх з Альбаном? Ось подумай!

Едґар.

Я певен в тім: ні слова не промовив.

Едмунд.

Я чую, пан отець іде... Мій брате,
Прости, я мов з мечем на тебе кинусь...
Виймай і ти, немов для оборони...
Гарненько бий! (Кричить) Здавай ся... йди до тата...
Гей, сьвітла! гов! (Тихо) Тікай, мій брате!
(Голосно).
Огню, огню сюди! (Тихо) Ну, прощавай же...
(Виходить Едґар)
Вціджу крови я з себе капель кілька,
(Ранить собі руку)
Щоб думали, який я був завзятий!
Я бачив, як пяниці більш робили
Із жарту... Тату! тату! пробі!
Стій, стій!... Ніхто й не порятує?

Входять Ґльостер і слуги з сьвітичами.

Ґльостер.

А що, Едмунде? де ледащо ділось?

Едмунд.

Стояв ось тут у темряві із голим
Мечем і мимрив стиха заклинанне,
Звучи на поміч місяця...

Ґльостер.

Та де-ж він?

Едмунд.

Ось гляньте, кров.

Ґльостер.

Та деж Едґар ледащо?

Едмунд.

Утїк сюди, мій пане. Не здолївши...

Ґльостер.

Гей, нагонцем за ним! (Виходять слуги).

Так не здолївши...

Чого?

Едмунд.

Мене на вашу смерть схилити...
Бо я сказав йому: „Боги помстять ся
На отцевбійцеві всїма гріхами“...
Сказав, як чадо многими міцними
Узлами із отцем природа вяже.
Ну, коротко, панотче, як побачив,
Що я нелюдським задумом гидую,
Тодї на мене із мечем готовий
Зненацька кинеть ся і в руку ранить.
Та бачивши, що я у правім дїлї,
Готов його меча мечем одбити,
Чи може галасу мого злякавшись,
На втеки!

Ґльостер.

Ну, біжи, як хочеш,
Тобі нїде в цїм краї не сховатись.
А попадеш ся — зараз і розправа.
Мій пан, наш благородний покровитель,
Сю ніч до нас в гостину завитає.
Його імям я обявлю повсюдно,
Що той, хто знайде й до стовпа́ притягне
Сього легкодуха, одержить нашу дяку;
А хто його переховає — страту.

Едмунд.

Як одмовляв його я се покинуть
І, бачивши його завзяттє, став страхати,
Що виявлю всю правду, він озвав ся:
„Ах, ти байстрюк злиденний! против мене
Ти хочеш сьвідчити, і що ти вірний,
Заслужен, чесний, то це й піймуть віри?
Нїколи в сьвітї! Хоть би ти й писаннє
Моє їм показав, а я лиш слово
Промовлю, все те в нївець пійде,
Все оберну в інтриґу я та в підступ.
Хиба вже сьвіт увесь ізробиш дурнем,
Щоб не подумав, що тобі-ж прибуток
З моєї смерти, тим її й шукаєш.“

Ґльостер.

Страшний, запеклий ледарь! І від листу
Свого відмовить ся? Се не мій плід!
(Труби з надвору)
Чи чуєш? Се наш дук прибув. Не знаю,
Чого до нас він їде... Я позапираю
Всї пристанї, щоб не втекло ледащо.
Се дук менї дозволить. Ще-ж до того
Порозсилаю скрізь його портрети,
Щоб всї його у царстві впізнавали.
А ти, мій вірний і справдїшнїй сину,
Тобі я вироблю наслїднє право.

Входять Корнуваль, Реґана та прибічники.

Корнуваль.

Ну, що, мій благородний друже? Тілько
Що прибули, і зараз чуєм дивні речі.

Реґана.

Коли се правда, то нема і кари
Достатньої, щоб покарать злочинця.
Ну, як же можете?

Ґльостер.
О, пані, пані!
Розшарпане моє старече серце.
Реґана.
І се мого отця хрещеник любий
Чигав на вашу жизнь? се ваш наслїдник?
Се той, кому він дав сьвяте іменнє?
Ґльостер.
Мій стид хотїв би се покрити, пані.
Реґана.
Чи не вчащав він до того гутьтайства,
До рицарів мого отця безстидних?
Ґльостер.
Не знаю, ясна пані. Се гидке, гидке аж надто!
Едмунд.
Так, ясна пані, він якшавсь із ними.
Реґана.
То що-ж за диво тут, що розпустив ся?
Вони-ж то й підучили вбить старого,
Щоб гайнувать його прибутки вкупі.
Сьогодня в вечері я від сестри моєї
Про їх буянне добре сповістилась,
І так постановила: як прибудуть
До мене в гості, я не буду дома.
Корнуваль.
І я не буду, далебі Реґано.
Едмунде, чув я, що свойму отцеви
Зробив єси синовнюю послугу.
Едмунд.
То був мій обовязок, ясний князю.
Ґльостер.
Він виявив його прокляту зраду,
І от, як бачите, здобувсь на рану,
Силкуючусь його арештувати.
Корнуваль.
Чи нагонцем за ним послали?

Ґльостер.

Зараз,
Мій добрий льорде.

Корнуваль.

Нам аби злапати,
Не буде більш лякати харцизяцтвом.
Чини що хочеш з ним, ми позволяєм.
А ти, Едмунде, що себе так славно
Слухняністю й відвагою засьвідчив,
Ти будеш нашим. Нам таких прихильних
Людей тепер і треба; ми за тебе
Хапаємось.

Едмунд.

Служитиму вам, князю,
Який би я нї був, від серця щиро.

Ґльостер.

Я дякую за нього вашу милость.

Корнуваль.

А знаєте, чого ми в вас у гостях?

Реґана.

Та ще в безоку ніч, в незвичну пору?
Тут, благородний Ґльостере, причини
Великоважні, і ви нас порайте.
Отець наш і сестра обоє пишуть
Про сварку між собою, і нам звідсї
Відказувати лучче, ніж з господи.
Гонцї їх ждуть одправи в вас на замку,
Спокійтесь, наш старий і добрий друже,
І дайте нам негайно вашу раду,
Що нам у цїх обставинах чинити?

Ґльостер.

Служу, вельможна панї, вам, як можу,
І вас обох витаю щирим серцем.

(Виходять).

Сцена друга.

Перед Ґльостеровим замком.

Входять Кент і Освальд нарізно.

Освальд. Добрий день тобі, приятелю. Ти з сього дому?

Кент. Еге.

Освальд. Де нам поставити коні?

Кент. У багні.

Освальд. Прошу тебе, скажи, мій друже.

Кент. Я тобі не друг.

Освальд. То й мені про тебе байдуже.

Кент. Колиб я тебе запопав у Ліпсбурській кошарі[3]), я-б тебе там побайдужив.

Освальд. Чого ти сіпаєш ся так до мене? Я тебе не знаю.

Кент. А я тебе знаю, небоже.

Освальд. Хто-ж я такий?

Кент. Ти плут, леґа, блюдолиз, підлий, бундючний та порожний торбій, трохжупанний, стофунтовий, брудний, ганчірошний плутяга, вилизаний у дзеркало ск— син; ти панський підлиза, поцяцькований волоцюга; ти наслідник порожньої стужки, такий що хотів би бути звідником замісь послуги, та нічого з тебе не вийшло опріч сікачки з плута, торботряса, легкодуха, звідника та сина й наслідника ледачої сучки, котрого я битиму, аж поки заскиглить, коли відцураєш ся хоч єдиної найменшої силяби з отсих твоїх титулів.

Освальд. Та що ти таке за чудовище, щоб оттак вилаяти, кого не знаєш і хто тебе не знає?

Кент. А ти що за мідянопикий лакиза, щоб оттак збрехати, нїби мене не знаєш? Ще тілько днів зо два, як ти вкрив ся пятами від мене перед королем. Виймай меча; бо хоч іще ніч, а місяць сьвітить. (Винявши свого меча). Ось я зроблю з тебе місячну саламаху. Виймай, голений ти ск— сину, виймай!

Освальд. Геть! менї нема до тебе дїла!

Кент. Виймай же, леґо! Ти прибув із листами против короля. Ти тягнеш руку за куклу пихи против величества її отця. Виймай, волоцюго, а то я пообтїсую тобі боки! Виймай, леґо! обороняй ся!

Освальд. Пробі! гов! ріжуть! пробі!

Кент. Рубай ся-ж, хамло! Та не вхиляй ся-ж, волоцюго, стій; рубай ся, підле хамло!

Освальд. Пробі, гов! Ріжуть! ріжуть!

Входять Корнуваль, Реґана, Ґльостер і Едмунд.

Едмунд. Еге, ге! що се таке? Розчепітесь!

Кент. Коли хочеш, молокососе, ось я й з тобою. Ось ходи, я дряпону тебе. А ну, молодий сподарю!

Ґльостер.

Мечі! оружє! Що се в вас за буча?

Корнуваль.

Спинїте ся, хто не наживсь на сьвітї!
Хто рубоне ще — смерть! Що в вас тут сталось?

Реґана.

Се сестрині посли та королеві

Корнуваль.

За віщо ви заїлись? говоріте!

Освальд. Нїяк не здишусь, князю.

Кент. І не диво. Ти заїздив свою хоробрість. Природа тебе відцуралась, боязка ти шушваль: тебе зошивав кравець.

Корнуваль.

Да ти шутник: кравець шив чоловіка?

Кент. Кравець, князю. Нї гончар, нї маляр не зробив би так погано, хоч би тільки дві годинї побув у реместві.

Корнуваль.

Скажи-ж, за що се ви так розізлились?

Освальд. Сей старий гайдамака, князю, що я пощадив його життє ради його сивої бороди —

Кент. Ти, потаскухо, ижице? ти непотрібна лїтеро? Дозвольте тілько менї, князю, я стовчу се нешеретоване ледащо в моздїрі і позашпаровую ним стїну в виходку. Пощадив єси мою сиву бороду, трясогузе?

Корнуваль.

Мовчи, бурлако! цить лишень, гультаю!
Не знаєш шани, дикий лобуряко!

Кент. Знаю, князю, та в лютости свій привилей.

Корнуваль.

За що же ти розлютувавсь на нього?

Кент.

За те, що оттака хамлота носить
Меча при боцї, без поваги й чести.
Підлизливі сї волоцюги, наче
Ті пацюки, перегризають звязки
Сьвяті та нерозривні нї для кого.
Лестять вони усякій дикій страсти,
Котра бунтує в їх панів природї;
В огонь вони олїї доливають,
А снїгом хіть холодну посипають,
Підтакують і нїкають до речи,

Свої носи по вітру обертають,
Куди поверне він у панськім серці,
Не знаючи нічого більш, як тілько
Ходить слїдом за паном, мов собака.
Будь проклята, падуча ти личино!

(До Освальда).

Ти ще й сьмієш ся з мене, мов з дурного!
Коли-б менї такі попались гуси
В Сарумщинї, — нехай би ґерґотали,
Позаганяв би я їх до Камлоту[4]).

Корнуваль.

Чи при собі, дурний ти дїду, ходиш?

Ґльостер.

Скажи, як посварились ви і за що?

Кент.

Нема нїде таких двох антипатій,
Як я і оттаке мурло ледаче.

Корнуваль.

Чого-ж у тебе він мурло ледаче?
Чим провинив ся він перед тобою?

Кент.

Не по нутру менї його обличе.

Корнуваль.

То ще й моє й його й її обличе
Тобі не до вподоби може буде?

Кент.

Моє ремество, князю, різать правду.
Свого часу я бачив кращі лиця,
Нїж ті, що у людий тепер на плечах
Стоять передо мною, сьвітлий князю.

Корнуваль.

Нетяга сей з таких, бачу, гультаїв,
Що похвалив хто небудь за правдивість.
Тепер він взяв на себе грубіянство,
Щоб закривати ним свою натуру.
„Я ріжу правду просто, без прикраси,
Як хочте, так її собі й приймайте.
Такий собі я вдав ся простодушний“.
У сих плутяг під простим, щирим видом
Більш хитрощів таїть ся і єхидства,
Ніж у двацятка церемонних дурнїв.

Кент.

По правдї і по совістї казавши,
За дозволом князької високости,
Котра так сяє, як вінець огнистий
На промінястому чолї ясного Феба —

Корнуваль.

Що ти сим хочеш нам сказати?

Кент. Що хочу занедбати мою говірку, котру ви так дуже не вподобали. Знаю, князю, що я не лестивець. Хто вас ошукував простими словами, той і був просто плут; яж ним нїколи не буду, хоть би великий ваш на мене гнїв і змушував мене до того.

Корнуваль.

Що-ж ти йому лихого заподїяв?

Освальд.

А нїчогісїнько нїколи.
Недавно пан його, король, благоволили
Мене побити з непорозуміння.
Тодї він, лестючи гнїву царському,
Мов змовившись штовхнув мене із заду.
Я впав, а він став з мене глузувати,

І виставив себе таким хоробрим,
Що похвалив його король за напад
На чоловіка, що впинив свою досаду.
Отсе-ж, пишаючись великим ділом,
Він вийняв знов свого меча на мене.

Кент.

Нема з сих підлих боюнів такого,
Щоб і Аякса не вважав за дурня.

Корнуваль.

А принесіть лишень сюди колоду!
Ми навчимо тебе, старий буйтурю,
Хвастуне ти сивобородий...

Кент.

Князю,
Я вже старий для вашої науки.
Не про таких, як я, колода ваша.
Служу я королеви, і від нього
Прибув до вас послом служебним, князю.
Покажете ви надто мало шани
І надто сьмілу виявите злобу
Против його величества персони,
Посла його в колоду посадивши.

Корнуваль.

Несіть сюди колоду! Як живу я
І маю честь, сидітиме забитий
Аж до півдня.

Реґана.

Як! до півдня? до ночи!
І цілу ніч, мій льорде.

Кент.

О княгине!
Колиб я тілько пес був панотецький,

Вам не годилось би й тоді зо мною
Так обіходитись.

Реґана.

А з плутом буду.

(Приносять колоду).

Корнуваль.

Се чуприндир того-ж самого цьвіту,
Що пише нам сестра. А-ну колоду!

Ґльостер.

Позвольте вас благати вашу милость,
Оставте се. Він дуже провинив ся,
І добрий пан його, король, скарає
Його за се, як знає; а сю вашу кару
Приймають тілько найпідлїйші люде
За кражу і такі поспільні вчинки.
Король обидить ся, що ви так легко
Поважили його в його послові
І так його скарали.

Кернуваль.

Я й одвічу.

Реґана.

Сестра моя ще більш гнївитись буде,
Що злаяно і бито дворянина
За службу їй. А нуте, забивайте! —

(Кента забивають у колоду).

Ходім, мій льорде звідси!

(Виходять Реґана та Корнуваль).

Ґльостер.

Жалкую, друже, об тобі, жалкую.
Се княжа воля, а всї знають, як він
Не любить зупиняння, нї загайки.
Я все таки благатиму за тебе.

Кент.

Прошу вас, не благайте. Я давно вже
В дорозї; утомивсь, не спав — то висплюсь.
А виспавшись свистати-му в колодї.
Спіткає й доброго часом пригода.
Добридень вам, мій пане!

Ґлостер.

Ох, дук не добре чинить! Буде сварка.

(Виходить).

Кент.

Так, добрий мій королю, над тобою
Справдила ся пословиця народня:
„Із холодочку та на спеку“!
Надближуй ся-ж, каганче всьогосьвітнїй,
Щоб при твоїм промінні благодатнім
Я прочитати міг отсе писаннє...
Дива́ ми тілько й бачим, що в недолї.
Сей лист, я знаю певно, від Корделї.
Довідалась случаєм найщаслившим
Про темну жизнь мою... і влучить пору
Зарятувати лїками безладдє,
Що з'юртувало цїле королївство...
Користуйтесь, мої важкії очи,
Щоб не дивитись на нічлїг постидний.
Фортуно, на добраніч! Усьміхни ся
Ще раз, крутни ще колесом зрадливим!

(Засипає).

Сцена третя.

Чагарняк.

Входить Едґар.

Едґар.

Чув, як моє імя оголосили.
На щастє, в дерево дупласте заховав ся.

Нї пристанї свобідної, нї місця
Нема, щоб там на мене не чигали.
Ховатимусь, поки ще буде можна.
Вмудрюсь прийняти найблїднїйший образ,
Який коли, погорджуючи людьми,
На себе брали звіровиді злиднї.
Лице собі обмажу скрізь болотом,
Веретищем чересла обмотаю,
Горіздрою волосє розкудовчу,
А наготою насьміюсь із вітру,
З хуртовини і завірюх небесних.
Сей край дає менї вже прецеденти
Бедлямського жебрацтва [5]), що рикає,
І в зашкарублі, безчуственні руки
Собі цьвяшки, шпильки та колючки
Втикає, та по хуторах низеньких,
По вбогих селах, по млинах, кошарах
Гукає, верещить і хлїба просить.
Бідахо Турлигуд! мізерний Хомо! [6])
Ти ще — що небудь, а Едґар — нїчого.

(Виходить.)

Сцена четверта.

Перед Їльостеровим замком.

Входять Лїр, дурень та прибічники.

Лїр.

Се дивно, що від'їхали з господи,
Не відпустивши посланця до мене.

Дворянин.

Я чув, що вчора в них про сю дорогу
І думки не було.

Кент.

Чолом, королю!

Лїр.

Га! що се? ти з нудьги, чи що, задумав
Таким стидо́м гулятись?

Кент.

Нї, мій пане.

Дурень. Га! га! дивись, та в нього прежорсткі підвязки. Коний привязують за голову, собак та ведмедїв за шияку, а людий за ноги. Коли в чоловіка дуже танцюристі ноги, ходи в деревяних панчохах.

Лїр.

Хтож у твоїм так помилив ся місцї,
Що посадив тебе сюди?

Кент.

Обоє,
Ваш син з дочкою.

Лїр.

Нї.

Кент.

Так.

Лїр.

Кажу, що нї.

Кент.

Кажу, що так.

Лїр.

Нї, нї; вони сього не зроблять.

Кент.

А от же й зробили.

Лїр.

Клянусь Юпитером, що нї.

Кент.

Клянусь Юпитером, що так.

Лїр.

Не сьміли-б
Сього зробить вони, і не схотїли-б,
І не змогли-б. Се-ж більш, як душогубство,
Така страшна зневага нашій шанї.
Втовкмач менї, розказуй не хапавшись,
Як заслужив єси, або як сьміли
Вони таке; та починай від себе.

Кент.

Королю, як почав я їм в господї
Лист вашого величества являти,
То ще не встав з уколїшок, як личить
Повагу воздавати їм і шану,
Аж посланець прибіг димний від поту,
Від поспіху мов парений у банї.
Насилу дишучи, якесь пробовкнув
Вітаннє від своєї панї Ґонерілї.
І хоть мене він перебив на слові,
А лист його вони взяли ласкаво
І зараз прочитавши, кличуть челядь
На конї, а менї велять позаду
Чвалати, ждати вільної години,
І кидають менї холодний погляд.
Зустрівши тут сього гонця самого,
Що отруїв своїм моє посланнє —
(Я бачив добре... Се той самий ледарь,
Що вашому величеству так грубо
Відказував) — не стерпів я, признать ся,
І вийняв меч; а він, легкодух клятий,
Заскиглив і підняв усю господу.
За сю-ж провину син ваш із дочкою
Мене й скарали соромом нелюдським.

Дурень. Зима ще мабуть не минула, коли

Котрі батьки в рям'ї ходять,
Ті дїтей слїпими роблять;
Котрі батьки гроші мають,
Тих і дїти поважають.
Ой фортуно ледащице!
Що в тебе за серце нице:
Богача ти в гостї кличеш,
А бідасї дулі тичеш!
З усього-ж сього наука,
Що від дочок тілько мука.
Більш у день від них скорботи,
Нїж у рік було-б роботи.

Лїр.

О, як сей корч клекоче аж під серце!
Hysterica passio [7]), ти, печале,
Не лїзь у гору: долї жити мусиш!...
Де-ж ся дочка?

Кент.

У ґрафа тут, королю.

Лїр.

Не йдїть туди за мною; тут зостаньтесь.
(Виходить).

Дворянин.

Чи ви не наробили ще чого
Опріч того, що говорили?

Кент.

Нї нічого.
Чого-ж се в короля так мало почту?

Дурень. Коли-б тебе забито в колодку за се питаннє, то було-б як раз по заслузї.

Кент. Чого-ж се, дурню?

Дурень. Ми віддамо тебе в школу до мурашки: нехай тебе навчить, що зимою нема нїякої роботи. Хто йде слїдом за своїм носом,

кожного з таких ведуть очи, опріч сліпих, і нема такого носа між двацятьма, щоб не почув, що від чоловіка смердить. Покинь велике колесо, як воно котить ся з гори, щоб не скрутило тобі вязів; як же велике колесо береть ся на гору, нехай воно й тебе тягне за собою. Коли розумний чоловік дасть тобі луччу раду, верни менї мою. Нехай слухають її тілько плути: бо її дає дурень.

Хто в тебе служить тілько за гроші,
Знаю я докіль буде він хороший.
Скоро нахмарить, стане накрапати,
Не схоче бурі коло тебе ждати.
А я зістанусь дурнем собі діло;
Нехай розумний утїкає сьміло.
Ледачий дурнем став ся, добрі люде!
Дурень ледачим поки жив не буде.
Кент. Де ти сього навчив ся, дурню?
Дурень. Не в колоді, дурню.

Вертаєть ся Лїр із Ґльостером.

Лїр.

Не хочуть говорить зо мною? справдї?
Не здужають? Чи вельми потомились?
Всю ніч були в дорозї? Се все брехнї,
Се викрутки, гидкої зради образ.
Здобудь менї якийся луччий відказ.

Ґльостер.

Мій дорогий королю, річ відома,
Що в дука нашого палка удача,
Що впертий дуже він і незрушимий
В своїх рішенцях.

Лїр.

Помсто! язво! смерте!
Погибеле! Палкий? Що тут за вдача?

Га, Ґльостере! я хочу говорити
Із Корнувальом і його жоною.

Ґльостер.

Мій добрий льорде, так я й доложив їм.

Лїр.

Ти доложив! Та чи тобі розумно,
Що я кажу?

Ґльостер.

Розумно, добрий льорде.

Лїр.

Король із дуком, а отець з дочкою
Поговорити хоче і від неї
Слухняности жадає. Так казав ти?
Моє диханнє й кров!... Палкий він, кажеш?
Палкий наш дук? Скажи палкому дуку,
Що... нї, не зараз... Може й занедужав.
Недужому про всякий довг байдуже,
Котрий здоровому найбільше рунить.
Самі ми не свої, коли природа
У пригнетї своїм велить і духу
Болїти з тїлом. Зупиню ся радше,
Не попущу собі в моїй досадї
Недужого рівняти із здоровим...
О пекло й смерте! За що і про що се
Сидить він тут? Се знов мене впевняє,
Що дук із жінкою лукавим робом
Із дому з'їхали. Нехай же вернуть
Менї мого слугу. Скажи обоїм,
І дуку і його жонї, що з ним і з нею
Я хочу говорити зараз сеї хвилї.
Щоб вийшли й вислухали мене зараз,
А то я буду бити тулумбаси
Перед дверми його опочивальнї,
Докіль їх сон не зробить ся сном вічним.

Ґльостер.

Коли-б то лад який настав між вами!

(Виходить).

Лїр.

О серце! не бунтуйсь, лягай, спокій ся.

Дурень. Кричи на нього так, як та куховарка кричала на угрів повпиравши їх живими в пиріг. Вона їх, пустунів, била по голові кописткою, приговорюючи: „На місце, драбуги, на місце!“ А то був її брат, що догоджаючи свойому коневи, намастив йому маслом сїно.

Входять Корнуваль, Реґана, Ґльостер та слуги.

Лїр.

Добридень вам обом!

Корнуваль.

Чолом, королю!

(Кента випускають із колоди).

Реґана.

Я рада бачити величність вашу.

Лїр.

Реґано, думаю, що й справдї рада,
І знаю, через що так мушу думать.
Коли-б ти не радїла, я-б розвів ся
З могилою твоєї панїматки,
Що прийняла вона прелюбодїйку.
(До Кента) О! ти на волї? Ну, про се навпослї.
Реґано, у тебе сестра ледача,
Вона сюди, о серденько Реґано,
(показуючи на серце)
Жорстокість гострозубу привязала.
Я ледьві зможу вимовити, доню.
Не піймеш може й віри, як то дико,
Яким нелюдським робом... О Реґано!

Реґана.

Се може ви не вміли добре скласти
Ціну їй, а вона свій довг сповняла.

Лір.

Скажи-ж, як же се так?

Реґана.

Так, що не можу
І думать, щоб сестра моя хоть трошки
Вхилилась од свойого обовязку.
Коли-ж вона, королю, може дике
Буяннє почту вашого впинила,
То певно се з таких причин зробила
І для такого заміру благого,
Що ні за що її тут і судити.

Лір.

Проклін мій їй!

Реґана.

Королю, ви старі вже,
Природа вже дійшла у вас до краю.
То вже тепер нехай би вами правив
І вас руководив хтось розумнійший.
Тим я прошу, королю, вас: вернітесь
До нашої сестри й скажіте: я, мов,
Тебе зобидив.

Лір.

То ще й пробачення
Просити в неї? Ось послухай тілько,
Як личить се моїм устам отецьким:
„Кохана дочко, справді я старенький,
А старість ні на віщо не здала ся.
Навколїшках тебе благаю, дочко,
Дозволь менї у тебе притулитись,
Не відіймай харчі й одежі в мене“.

Реґана.

Та годї бо, королю. Що за жарти!
Вернїтесь до сестри.

Лїр.

Нї, нї, Реґано!
Вона мій почт знесла на половину,
Дивилась чорним поглядом на мене,
І язиком гадючим уязвила
Мене у саме серце... Щоб же з неба
Упала всяка помста на невдячну!
Ви, їдовиті воздухи, ламайте
Їй молодії кости!

Корнуваль.

Фі, королю!

Лїр.

Ви, блискавки летючі, послїпіте
Ярким огнем своїм їй очи злющі!
Ви, тумани, що вас всисають багна,
А з багон тягне всемогуще сонце,
Побийте й показїть їй пишну вроду
Чирками й болячками!

Реґана.

О блаженні
Боги!... То ви й менї того-ж самого
Попросите у них під злу хвилину?

Лїр.

Нї, нї, тебе, Реґано, не торкнеть ся
Моя клятьба нїколи, бо природа
У тебе нїжносерда; оборонить
Вона тебе від жорсткости моєї.
У неї очи злющі, а ти глянеш,
То не вразиш, а приголубиш серце.
Ти не така, щоб за мої забави
На мене гнївно муркати, чи почту

Мого вбавляти, докоряти словом,
Общипувати стацию помалу,
І на кінець від мене зачинятись
На засувку. Ти, доню, лучче знаєш
Природи довг, дитячі обовязки
І ввічливої вдячности закони.
Ти не забула половини царства,
Що я подарував тобі на віно.

Реґана.

Мій добрий царю, говоріть про діло.

Лїр.

Хто посадив мого слугу в колоду?
(Гасло з середини).

Корнуваль.

Що-б се були такі за труби? (Входить Освальд).

Реґана.

Я знаю: се сестри моєї гасло.
Писала, що тут буде незабаром. (До Освальда)
Се прибула твоя вельможна панї?

Лїр.

Отсе той раб з позиченим пишаннєм,
Що тілько і живе ласкавим словом
Тієї зрадницї, котрій він служить. —
Геть із очей моїх, лакизо!

Корнуваль.

Що вам
Угодно, ваша королївська милость?

Лїр.

Хто посадив мого слугу в колоду?
Реґано, певно ти про се не знала.
А хто се йде? О небеса благії!
(Входить Ґонеріля).

Коли ви любите людей старенькиx,
Коли надгороджаєте слухняність,
Коли й сами старезні ви, — зробіте
Своїм се діло, загриміть, озвітесь! (До Ґенерілї).
Тобі й не стид на бороду сю глянуть?
Реґано! ти їй хочеш дати руку?

Ґонеріля.

Чому-ж, королю, не подать руки їй?
Чим я так провинила? що зробила?
Не все-ж бо те вина, що зве виною
Недомисел із безумом.

Лїр.

О нїдра!
Ви ще тугі... Чи в вас снаги ще стане?
Як мій слуга в колодї опинив ся?

Корнуваль.

Я посадив його, королю; та буяннне
Його ще й не такої кари стоіть.

Лїр.

Ти! ти зробив се?

Реґана.

Тату, бувши хирним,
Таким би вам уже й здаватись треба.
Вернїтесь жити у сестри моеї,
Зоставте почту тілько половину;
Як скінчите ваш первий в неї місяць,
Тодї перебирайте ся до мене.
Тепер же я не дома, і не маю
Провізнї, щоб вас контентувати.

Лїр.

Вернути ся до неї, і для сього
Мого пів сотнї розпустити почту?
Нї, скорше всякої зречу ся криші,

Боротимусь із лютістю негоди
І скиглитиму вовком од кусання
Страшної нужди. Як! вернути ся
До неї? Он горячокровий Француз,
Що взяв мою безприданку за себе...
Порадь менї йти до його престола
І мов який мізерний сквайр, просити
На вколїшках досмертної підмоги.
Вернути ся до неї? Радь вже лучче
Менї зробитись у сього падлюки

(показуючи на Освальда)

Рабом або конякою вючною.

Ґонеріля.

Воля
На те й на инше ваша, мій королю.

Лїр.

Прошу тебе, не зсунь мене із глузду.
Не буду вже тебе більш турбувати:
Прощай, моя дитино! Вже до віку
Ми не побачимо одно одного.
А все-ж ти, доню, кров моя і тїло,
Чи лучче язва у мойому тїлї,
Котру моєю називати мушу;
Ти в нїм гірка, загноєна болячка,
Що у попсованій крові вгнїздилась.
Та я тебе не лаятиму, дочко.
Нехай тебе побє нелюдський сором,
Коли сам схоче: я його не кличу.
Я не зову на тебе громовержця;
Зевесови, верховному судді, про тебе
Не голошу нїчого. Поправляй ся
Собі на волї: я не буду кучить.
Зостанусь з сотнею моєю у Реґани.

Реґана.

Не з цїлою. Я зовсїм вас не ждала,
І не готова вас прийнять як личить.
Послухайте-ж, королю, Ґонерілї.
Хто в запал свій розсудку підливає,
Той добре бачить, що вже ви старенькі:
Отсе-ж сестра і знає, що робити.

Лїр.

І се хороше слово?

Реґана.

Сьмію думать.
А як же? цїлої півсотнї почту?
Ще мало з вас? Про що його вам більше?
Та на що й стілько? Бо розходи
І небезпечність против них говорить.
І як у тій господї бути згодї,
До під двома властями стілько люду?
Се річ трудна і ледви, ледви можня.

Ґонеріля.

І чом би послуги вам не приймати
Від тих, королю, що обом нам служять?

Реґана.

І далебі, королю, чом би? За недбалість
Ми-б їх карали. От, коли б схотїли
Ви завитати в гостї і до мене
(Тепер сього бою ся я, признать ся),
Благаю вас не брати більше почту,
Як двацять пять: а буде з вами більше,
Я не прийму і не признаю гістьми.

Лїр.

Я все оддав вам....

Реґана.

І вчинили в пору.

Лїр.

Оддав обом опіку над собою,
Зробив вас скарбівничими моїми,
Да тілько щоб мій почет був не менший.
Як! тілько з двацятьма-пятьма я можу
Прибути до тебе? Чи так, Реґано?

Реґана.

Так, мій королю; знов кажу, не більше.

Лїр.

Ледачі тварі нам здають ся луччі,
Як порівняти їх іще до гірших.
Не бути гіршим, се вже щось хороше.
(До Ґонерілї).
Поїду до тебе. Твоя півсотня
У двоє більш Реґаниного почту:
То і любви удвоє більш у тебе.

Ґонеріля.

Ось слухайте, що я скажу, королю.
Про що вам двацять пять, або й десяток,
Та й пів десятка почту в тій господї,
Де стілько в двоє будуть вам послушні?

Реґана.

Про що й один?

Лїр.

О! не торгуйсь з нуждою:
І найзлиденнїйша старчота наша
У найбіднїйших речах має роскіш.
Природа не дає більш, нїж їй треба:
Людська дешева жизнь, як і звіряча.
Ти пишна панї, і колиб для того
Вбиралась тілько, щоб одежа гріла,
То що природї по твоїй одежі,
Коли вона тебе заледви гріє?
Справдїшня-ж нужда... о небесні сили!

Пошліть менї велику терпеливість!
Я нею бідкаюсь! Боги, дивітесь:
Ось перед вами я, старий, убогий,
Богатий на літа, як і на горе,
І тим і сим однаково нещасний.
Коли се ви вворужили сих дочок
Против отця, то хоть не обезумте
Мене до того, щоб я їм корив ся.
Натхніть мене гнївом ви благородним.
Не попустіте, щоб сї мужнї щоки
Жіноча зброя — сльози плямували.
Нї, о відьми нелюдські! я помщу ся
Над обоїми вами так страшенно,
Що цїлий сьвіт... таке зроблю над вами...
Да тілько буде всьогосьвітнїм страхом.
Ви думаєте, що я буду плакать?
Нї, я не буду плакать. (З далека чути грім).
Є по чому менї заплакать, тілько-ж
Се серце скорше розірветь ся в мене
На сотню тисяч куснїв, нїж заплачу.
О дурню! Я скручу ся.

(Виходять Лїр, Ґльостер, Кент і дурень).

Корнуваль.

Ходїмо звідсї: хутко буде буря.

Реґана.

Се невеличкий дім: старий наш
Не знайде тут доволї місця з почтом.

Ґонеріля.

Не хто, він сам одняв спокій у себе;
Нехай за се й покутує тепер.

Реґана.

Його самого я прийняти-б рада,
А з почту нї одного.

Ґонеріля.

Я так само.
А де-ж мільорд ґраф Ґльостер?

Вертаєть ся Ґльостер.

Корнуваль.

Він за старим пійшов слїдом. Та ось він.

Ґльостер.

Король в страшнім гнїву.

Корнуваль.

Куди він їде?

Ґльостер.

Гукає коней, а куди, не знаю.

Корнуваль.

Найлучче, сам нехай що хоче робить.

Ґонеріля.

Мільорде, жадним робом не просїте
Його зістатись в замку.

Ґльостер.

О мій Боже!
Насовуєть ся ніч, вітри західні
Проймають наскрізь, а кругом пустиня,
І ледви кущ стирчить на многі милї.

Реґана.

Добродїю, нехай капризні люди
Навчають ся з тих бід, що накликають
На себе. Запирайте всї ворота.
У нього почет прелихий, презлющий:
Розумний мусить тілько стерегти ся
Того, на що вони підбити можуть
Старого, що їм наставляє ухо.

Корнуваль.

Позапирайте всї ворота: ніч страшенна.
Моя Реґана рає добре. Утїкаймо,
А то ще й нас лиха захопить буря. (Виходять.)

АКТ ТРЕТІЙ.

Сцена перва.

Пустош.

Буря з громом і блискавицею. Входить Кент і зустрічаєть ся з дворянином.

Кент.

Хто тут, опріч поганої негоди?

Дворянин.

Такий, що розтрівожен, як негода.

Кент.

Я знаю, хто ви. А король же де?

Дворянин.

Войдуєть ся з стихіями лихими,
Та просить вітра здути землю в море,
Або вкрить сушу хвилями крутими,
Щоб все перемінилось чи почезло,
Та рве на голові волосє біле,
А буйний вітер ревучи хватає
І обертає в нівець, звірь безокий.
Король своїм сьвітком маленьким
Силкуєть ся із бурі насьміятись,

З дощу й вітрів, що дико скаженїють.
В таку ніч, що й ведмедиця голодна
Лежить із вимем виссаним при дїтях,
І лев і вовк без страви в сусї ниють,
Він бігає простоволосий, мокрий,
І викликає на ввесь сьвіт руїну.

Кент.

А хто-ж із ним?

Дворянин.

Нїкого, тілько дурень,
Що хоче жартами віджартувати
Йому від серця роздеруще горе.

Кент.

Добродїю, я знаю добре вас, і сьміло
Вам звірюсь у-в однім великім дїлї:
Моє знаттє за вас порука певна.
Між дуками Альбаном та Корнвалом
Є тайне, поки що, ворогуваннє.
Прикрите маскою лукавою од миру.
Їм служять, як і всїм щасливим людям,
Котрих на висоту підносять звізди,
Такі-ж лукаві слуги, що торгують
Із Французом секретними вістями
Про все, що дїєть ся у нашім царстві:
Про хитрощі й ворогуваннє дуків;
Про те, як заходили ся обидва
Коло гнуздання короля старого,
Або ще й про важнїйші, глибші речі,
Котрі нам сї усобицї віщують.
То певна річ, що з Франциї потуга
Пливе в незгідне наше королївство,
І військо вже поприставало тайно
По найважнїйших пристанях британських,

Користуючись нашим занедбаннєм,
І незабаром корогов розпустить.
Тепер же слухайте мене пильненько:
Коли я маю в вас нехибну віру,
І кинетесь ви як найшвидче в Дувер,
То знайдете там, хто вам буде вдячен
За вірну звістку про нелюдське горе,
Про обезумлююче горе, на котре він
Найповне має право нарікати.
Я дворянин і кровю й вихованнєм
І, знаючи вас добре, поручаю
Се діло вам.

Дворянин.

Про се ми поговорим.

Кент.

Ні, ви його зробіть. А щоб впевнились,
Що я щось більше, ніж могли ви думать,
От гаманець вам. Що там є, все ваше.
Коли побачите Корделю (в цім я певен),
Покажете сей перстінь, і вона вам
Одкриє, хто товариш ваш незнаний. (Грім)
Проклята буря! Побіжу шукати
Бідаху короля.

Дворянин.

Давайте руку!
Ще може маєте про що сказати?

Кент.

Не много слів, та діло вельми важне.
Знайдімо перше короля. Ви йдіте
Сюди, а я туди. Хто первий знайде,
Гукне другого. (Розходять ся різно).

Сцена друга.

Друга часть пустоші.

Буря реве. Входять Лїр та дурень.

Лїр.

Вітри, бурхайте, надимайте щоки!
Ярітесь, дміте! Гей ви, водопади!
Ви, гурриґани! риньте да крутїтесь,
Поки вода усї дзвінницї пійме!
Ви, сїрчані огнї, бистрі, як мислї,
Предтечі грому, що дуби скіпає —
Ось біла голова моя — смалїте!
А ти, всепотрясаючий мій громе,
Тарахни й сплюсни круглоту земную!
Скруши від разу форми і зарідки
Невдячної тварюки — чоловіка!

Дурень. Дядьку, при дворі сьвята вода в сухім домі лучча від сїеї дощової на дворі. Дядечку, ввійди та попроси благословення в своїх дочок. Се така ніч, що не змилосердить ся нї над розумними людьми, нї над дурними.

Лїр.

О, гуркоти всїм черевом, ригай огнями!
І хрякай ливнем! Анї дощ, нї вітер,
Анї огонь, нї грім менї не дочки.
Не дорікаю вам нічим, стихії.
Не дарував я царства вам, і дїтьми
Не звав вас, і нічим вас не завдячив.
Буяйте-ж у своїй страшній утїсї!
Ось перед вами раб ваш, нищий, хирний,
Старенький дїд, мізерний, бідолашний.
А все таки і ви — підлизи підлі:
Ви знюхались із дочками гидкими,
Та й гримите в-горі-рожденним військом
Над головою білою, старою,
Такою, як отся! О! о! гидота!

Дурень. Хто має хату, щоб підхилити голову, той чоловік головатий.

Зміркували штани мудро,
Як забагатїти:
Не схотїли в одній хатї
З головою жити.
Тай нема в штанів притулку,
Нї хати, нї гроший:
І в голові і в очкурнї,
Всюди повно вошай.
А в мене тепленьке серце,
Гарне на онучі:
Хто співає, а я плачу,
По морозу йдучи [8]).

Бо не було ще такої женщини, щоб не пишала губ у дзеркало.

Входить Кент.

Лїр.

Нї, буду вже терпіти до загину,
Нїчого не скажу.

Кент. Хто тут?

Дурень. А хто-ж? Його милость да очкурня, се єсть розумний та дурний.

Кент.

Ой леле! се ви тут, королю?
І все, що любить ніч, такої ночи
Не любить. Небеса розлютувавшись
Лякають навіть волоцюг північних,
Велять сидїти по своїх вертепах.
Як знявсь на ноги, я не памятаю,
Щоб ринув з неба так огонь річками,
Щоб гуркотїв, тріщав так грім страшенно,
Щоб так вітри з дощем ревли й стогнали.
Нема снаги такої в чоловіка,
Щоб стілько горя й страху переносить.

Лїр.

Нехай боги великі, що гогочуть
Громами страшно в нас над головами,
Всїх ворогів своїх тепер знаходять.
Тремти, ледащо, за гріхи таємні,
Що правосуддє людське не скарало!
Ховайсь, крівавая руко: ховай ся
Ти, віроломнику, і ти, паскудо,
Що вмієш добродїтельним здаватись!
Дріжи до розпаду, харцизе, що на душу
Людську чигав, личиною прикрившись!
Ви, міцно позамикані злочинства,
Порозривайте сховища таємні,
І верещіте до страшенних суддїв,
Щоб вас бідах на суді пощадили.
Против мене грішили люди більше,
Ніж я грішив на небо.

Кент.

О нещастє!
Простоволосий!... Добрий наш королю,
Тут є близенько будочка: хоч трохи
Вона пожалує вас під негоду.
Оддиште там, а я в сей дім жорстокий
(О, він жорстокший і над те камінне,
Котре покладено під його мури!
Бо я питав отсе про вас там зараз,
Та не впустили навіть і в ворота)
Вернусь та вимушу у них скупої
Гостинности.

Лїр.

Мій розум починає
Мішатись. А ходи сюди, мій хлопче.
Ну, що, мій хлоню, змерз? Я й сам тут мерзну.
Премудро нужда учить нас: покидька,
І та здаєть ся нам якимсь клейнодом.

Ходімо в будку. Бідний ти мій дурню
І плуте! в мене в серці ще зосталась
Якась частина жалощів про тебе.

Дурень (співає).

У кого розум дуже слабенький,
Дзень та дзелень!
Іди на холод, на дощ дрібненький
На цілий день.
З небом не битись, треба хилитись,
Сціпивши зуби долї коритись.

Лїр.

Так, любий хлопю... Ну, де-ж наша будка?

(Виходять Лїр та Кент).

Дурень. Се важна нічка на прохолоду ледащиці... Перед відходом пророчу я пророцтво.

Як у попів сьвятим буде
Слово, а не дїло;
Як литиме шинкарь воду
У горілку сьміло;
Як ходитиме з аршином
За кравцями панство;
Як палитимуть блудництво,
А не протестанство;
Як суддя не перекрутить
Всяку правду криво;
Як богатий царедворець
Буде всїм на диво;
Як брехун з брехнї не буде
Мов з маєтку жити,
А злодїї в панських шатах
Між людьми ходити;
Як Жиди у полї будуть
Гроші наживати,
А блудники з блудницями
Церкви мурувати:

Тодї буде трус великий
Всюди поміж нами.
Хто доживе, ходитиме
Власними ногами.

Се пророцтво пророкуватиме Мерлїн: бо я живу ще до його часів. (Виходить).

Сцена третя.

Сьвітлиця на замку в Їльостера.

Входять Їльостер з Едмундом.

Ґльостер. Ой леле, леле, Едмунде! не люблю я такого нелюдського робу. Просив я в них дозволу, щоб менї змилуватись над ним; а вони забрали господарюваннє над моїм домом і повелїли менї, під карою своєї безперестанньої неласки і не згадувати про нього, і не благати за нього, анї як небудь запомогати його.

Едмунд. Вельми дико і не по людськи.

Ґльостер. Ну, годї; не кажи нїчого. Між дуками зайшов розбрат, та ще й гірш того. Одержав я в вечері лист... Небезпечно про се говорити... Я замкнув його в моїй кімнатї. За ті кривди, що чинять ся королеви, буде тяжка помста. Вже частина потуги виладувалась. Ми мусимо прихилятись до короля. Знайду його й допомагатиму йому потай миру. Іди, розмовляй з дуком, щоб не постеріг мого милосердя. Коли спитає про мене, я нездужаю, я в ліжку. Хоть би менї і вмерти за се, як менї й погрожувано, — король, мій старий пан, не мусить бути без запомоги. Якесь дивне дїло наклюнулось, Едмунде. Гляди, остерегай ся.

(Виходить.)

Едмунд.

Про сю прихильність і про лист таємний
Дук зараз знатиме, хоть ти й бороиш.
Заслуга гарна се, і я не менше
Того одержу, що отець втеряє, —
Не менше як усї його достатки.
Впаде старе, молодше виростає. (Виходить).

Сцена четверта.

Частина пустоші з будкою.

Входять Лїр, Кент і Дурень.

Кент.

Отсе те місце, мій королю, ось де
Ввійдїте, добрий царю. Бо ся хвища,
Тиранство се нічне не для людини.

(Буря все реве).

Лїр.

Геть, геть від мене!

Кент.

Добрий, любий царю,
Сховайтесь бо!

Лїр.

Ти хочеш менї серце
Роздерти?

Кент.

Скорше я собі самому
Роздер би серце. Добрий мій королю,
Сховайтесь!

Лїр.

Се тобі страшним здаєть ся,
Що непогідь нас промочила наскрізь.
Тобі се так, а там, де більша болїсть

Засїла, там ми меншу ледви чуєм.
Утїк ти від ведмедя, а зустрінеш
Ревуче море, — вернеш ся на звіря
І не злякаєш ся страшної пельки.
Як тихо на души, то чуле й тїло.
Моя душа під бурею своєю
Про все байдуже, тілько ось де лихо.
Невдячні дочки! Чи не так же й роту
Годилось би отсю кусати руку
За те, що принесе до нього страву?...
Та я за се страшенно покараю...
Нї, нї, більш плакати уже не буду...
Щоб виперти мене під оттаку негоду!
Лий і бурхай: все витерплю від тебе.
О Ґонеріле! о Реґано! батька
Старенького і доброго, що все вам
Оддав од щирого, благого серця...
О! тут лежить воно, моє безумство!
Остерегатимусь, нї слова більше.

Кент.

Сховайтесь бо сюди, мій добрий царю.

Лір.

Сховайсь, будь ласко, сам, про себе думай.
Ся буря не дає менї поміркувати,
Що більш менї зашкодить. Та ходїмо.
Ти, хлоню, первий лїзь. Безхатнє вбозтво...
Та лїзь бо вже. Я помолюсь, тай спати.

(Дурень лїзе в будку).

О бідні, голі злиднї! де-б нї стріла
Ся буря вас немилосердо люта,
Як оборонять вас од неї ваші
Безхатні голови, голодні боки,
Підбите вітром голодране риззє?
О дурню, мало дбав я про злиденних!
Лїчи ся-ж, роскоше, тепер! попробуй

Сама того, що злидням достаєть ся,
Щоб зайвину свою їм оддавала,
І небеса правдивими являла.

Едґар (у середині) Сажень і пів, сажень і пів! Бідний Хомо!

Дурень (утеком з будки). Не лїзь туди, дядьку: там ух, ух, соломяний дух. Пробі, рятуйте!

Кент. Дай менї руку... Хто там такий?

Дурень. Дух, дух, каже, що його звуть бідним Хомою.

Кент. Хто ти такий, що мимриш там у соломі? Вилазь лишень сюди.

Виходить Едґар у божевільному перевдязї.

Едґар.

Геть! бо нечистий дух іде за мною!...
Крізь глід колючий дме холодний вітер...
Гумф! на холодне ліжко та угрій ся!

Лїр.

То се ти все оддав, бідахо, дочкам?
І ось уже до чого сам дожив ся?

Едґар. Хто подасть що небудь бідному Хомі? Його нечиста сила вела через огонь і через полумя, через болото й чорторию, по багнах і трясовинах; клала йому ножі в голови і сїла на сїдалище; ставляла йому миш'як проз юшку; надимала йому серце гордощами, щоб гасав на бурому бахматї через мости в чотири цалї завширшки та вганяв за своєю тїнню як за зрадником... Борони Боже пятеро твоїх чувств! Хома змерз... О! доде, доде, доде... Борони тебе Боже од вихрів, од лихої планети і пристріту! Подайте милостиню бідному Хомі, що його мучить нечиста сила... Ось він де в мене... і ось де... і ось де... і тут і знов, і тут. (Буря все реве).

Лїр.

Нехай же всї ті муки, що нависли
У хибкім воздусї над лиходійством,
Ударять на твоїх проклятих дочок!

Кент.

Нема, королю, в нього зовсїм дочок.

Лїр.

Смерть зраднику! нїщо-б його природу
Так не принизило, як злющі дочки...
Хиба се в модї, щоб отцї нещасні
Були так до свого жорстокі тїла?
Се кара праведна: бо се-ж то тїло
І зачало тих пелїканьских дочок[8]).

Едґар.

На могилї Пиликоку
Пиликок сїдає...
Шуги, шуги, ги, ги, ги[9])!

Дурень. Ся холодна ніч поробить нас усїх дурними та скаженими.

Едґар. Остерегайтесь нечистої сили. Корись батьку-матері; держи слово вірно; не кленись; не знюхуйсь із мужньою жоною; не надь своєї коханки до пишного вбрання. Хома змерз.

Лїр. Чим ти був?

Едґар. Коханком, гордим у серцї і в умі, таким що завивав собі волосє, носив на шапцї рукавички, догоджував бажанню серця своєї коханки і чинив з нею дїло темряви; кляв ся за всяким словом і ламав присягу перед ясним лицем неба. Я був таким, що засипав у задумах про солодощі, а прокидав ся, щоб на їх здобутись. Вино любив я здорово, кости всїм

серцем, а що до жінок, то що твій Турчин! Лукавий серцем, легенький ухом, крівавий рукою, я був свиня на лінощі, лис на пронизливість, вовк на зажерливість, пес на в'їдливість. Гляди, щоб скрипучі черевички та шамотливі шовки не запродали женщині твого бідного серця. Держи свою ногу далеко від борделів, свою руку від пазухи в сорочці, своє перо від лихварської книги, тай не бій ся нечистої сили... А все таки холодний вітер дме тай дме крізь глодину; гуде: сум, мум, го-но-нонни. Дофене, мій хлопчику, гайда мимо![10]).

Лїр. Лучче тобі лежати в землї, ніж своїм неокритим тїлом зустрічати таку люту непогодь... Невже-ж чоловік не більш як отсе? Розгледьмо лишень його добре. Не позичав єси шовку в червяка, шкури в скотини, мускусу в цібета... Ба! тут між нами троє фальшивих, а ти справдешнє щось. Необмислена инчими людина не що инше, як таке бідне, голе, виласте зьвіря, як отсе ти. Геть же, геть від мене всї позички! Ну, порозстїбуйте-ж мене!

(Скидаючи з себе одежу).

Дурень. Будь ласко, дядьку, вгамуй ся. Се погана ніч до купання в ній... Тепер трохи багаттєчка в дикому полї було-б мов у того старого блудодія серце: маленька іскорка, а все тїло крига... Дивись, он огняний летун.

Едґар. Се нечистий на імя Флїббертіджіббе[11]). Він вилїта', як погасять сьвітло, та й тиняєть ся до первих півнїв. Насилає більма, кривить очи, робить людий мов зайців троєгубими, і всяко шкодить бідному земному твориву.

Ходив сьвятий Витовт[12])
Полем манівцями,

Зустрів нічну мару в полї
З девятьма мерцями.
Тай прокляв її,
Тай прогнав її:
Згинь, відьмо, згинь!

Кент. Яково можете, ваша королївська милость?

Входить Ґльостер із смолоскипом.

Лїр. Хто се?

Кент. Хто тут? Чого шукаєте?

Ґльостер. Хто ви такі? як зветесь?

Едґар. Бідний Хома, що їсть жаби-пливухи й жаби-стрибухи, ополоники, ящурки-муролазки й водолазки. У ярості серця свого, як розлютуєть ся нечиста сила, їсть коровячі кизяки замісь салати; жере старі пацюки й топлені цуценята; глита' зелену ряску з вонючого ставка. Його батожать од митища до митища, забивають у колоду, а прохворостивши зачиняють у туряку. Було в нього колись три одежини про хребет і шість сорочок про тїло, мав коняку під верх і меча при боку...

Тепер миш, пацюк, дрібна,
Незаказна дичина,
Сім год лїтом і зимою
Ласа харч перед Хомою [13]).

Стережітесь мого переслїдника. — Цить, Смолькине, цить, лихий!

Ґльостер І отсе в вашої королївської милости нема луччої компанії?

Едґар. Князь тьми дворянин. Його звуть Модо і Магу.

Ґльостер.

Тепер, королю, наше власне тїло
Ненавидить нас, так уже спідлїло.

Едґар. Бідний Хома змерз.

Ґльостер.

Ходім до мене. Я, по довгу чести,
Не мушу у-ві всїх річах коритись
Жорстокому наказу ваших дочок.
Наказано позамикать ворота,
А вас оддать сїй ночи на поталу.
Та я одваживсь ізнайти вас, царю,
І одвести у тепле й ситне місце.

Лїр.

Дай перше з сим великим філозофом
Поговорить! А звідкіля сей грім?

Кент.

Мій добрий царю, не відмовте просьбі,
Ідїте в теплу хату.

Лїр.

Ось пару слів з ученим сим Тебанцем!
Яка твоя наука?

Едґар.

Від чорта утїкать і гад душити.

Лїр.

Дозволь про щось тебе спитати потай.

Кент.

Просїте знов його, мільорде, в хату.
Він починає вже умом мішатись.

Ґльостер.

І не суди його: бо рідні дочки
Наважились його зігнати з сьвіта...
Ах, добрий Кент! той постеріг од разу,
Вигнанець бідний, що тут буде з царством!
Король мішаєть ся уже, ти кажеш?

А я тобі, приятелю, признаюсь,
Що я трохи чи не скрутив ся зовсім.
Був син у мене... я його вже зрік ся...
Також хотів мене зігнати з сьвіта,
І се недавно, ось недавнечко... А яж то,
Як я любив його! Ніхто на сьвіті
Так сина не любив. Кажу по правді,
Приятелю, що з горя одурію.
Що се за ніч! (Буря все ще реве).
Благаю вашу милость.

Лїр.

О! вибачте, добродію ласкавий. —
Ви, благородний фільозофе, з нами!

Едґар. Хома змерз.

Ґльостер.

У будку, лїзь у будку та зогрій ся!

Лїр.

Повлазимо усї.

Кент.

Сюди, королю!

Лїр.

Нї, з ним. Мого фільозофа не кину.

Кент.

Мій добрий льорде, хай по його буде,
Нехай бере й товариша з собою.

Ґльостер.

Беріте і його з собою.

Кент.

Ходїм, козаче, з нами до господи.

Лїр.

Ходїмо з нами, любий мій Атенцю.

Ґльостер.

Та без балакання. Мовчи вже, годі.

Едґар.

Як привели маленького
До замочку чорненького,
Замовк Ролянд... Фа, фа, фов!
Чую, чую рідну кров [14])...

(Всї відходять).

Сцена пята.

Сьвітлиця на замку в Ґльостера.

Входять Корнуваль із Едмундом.

Корнуваль. Помщусь перш нїж від'їду з сього дому.

Едмунд. Як же то мене судитимуть, мій льорде, що природа так піддалась вірности. Трохи менї сумно про се подумати.

Корнуваль. Тепер я бачу, що не з одного ледарства ваш брат шукав його смерти. Нї, та побудка взялась у нього від ледачої вдачі старого.

Едмунд. Яка лиха моя доля, що я мушу каятись, чого я такий правдивий! Отсе той лист, що він казав. З нього явно, що він накладає з Французом. О небеса! колиб сієї зради не було, або щоб не я її виявив!

Корнуваль. Ходїмо до дукенї.

Едмунд. Коли воно так справдї, як тут написано, доволї буде вам роботи.

Корнуваль. Чи так воно, чи нї, а будеш ти за се ґрафом Ґльостером. Пошукай, де твій отець, щоб нам його зараз приняти під наш присуд.

Едмунд (стиха). Коли знайду його, що догоджує королеви, се ще більше скріпить пі-

дозріване. — (Голосно). Устою на своїй вірности, хоч як би тяжко було їй боротись із моїм серцем.

Корнуваль. Звіряюсь тобі вповні. Знайдеш у моїй любові прихильнійшого отця.

(Виходять).

Сцена шеста.

Хата на хуторі під замком.

Входять Ґльостер із Кентом.

Ґльостер. Тут лучче ніж на відкритому воздусі. Прийміть і се вдячно. Добавлю до вашої вигоди, що буде можна. Одлучусь не надовго звідси.

Кент. Уся сила його розуму поступилась перед нетерпеливістю. — Нехай боги нагородять вашу добрість. (Виходить Ґльостер).

Входять Лір, Едґар та дурень.

Едґар. Фратеретто кличе мене та каже: Нерон закидає свою удку в озеро темряви [15]). Молись, неповинний, та остерегайсь нечистої сили!

Дурень. Скажи, будь ласко, дядьку, чи дурний чоловік дворянин, чи мужик?

Лір. Король, король.

Дурень. Ні бо, він мужик, а в нього син дворянин. Бо то дурний мужик, що син зробив ся дворянином перш його самого.

Лір.

Бодай їх тисяча з червоними списами
Метнула ся на них та й зашкварчала!..

Едґар. Нечиста сила куса' мене за спину.

Дурень. Дурний той, що довіряє вовчій приручности, кінському здоровлю, хлопячій любові, куревській присязї.

Лїр.

Так стало ся! на суд їх зараз кличу.
(До Едґара).
Сїдай оттут, мій судиє премудрий!
А ти, премудрий пане, тут! А нуте-ж,
Вовчицї!

Едґар.

Ось подивись, як він стоїть та глипа.
Що, мало, панї, вам очей на судї?
Через річеньку, через биструю
Кличу дївоньку я молодую.

Дурень.

Не сьмію, серце, плисти до тебе:
Бо є дїронька в човнику в мене. [16])

Едґар. Нечиста сила переслїдує бідного Хому соловієвим голосом. Гоптанець кричить у Хоми в череві, щоб дано два білі оселедчики. Не кряч бо, чорний янголю: нїчим тебе нагодувати.

Кент.

Як вам, королю мій? Не стійте мовчки,
А лучче відпочиньте на перинах.

Лїр.

Я хочу перш на суд їх подивитись.
Введіть свидїтелїв! (До Едґара). Ти в пишній шатї
Сїдай на судищі. (До дурня) А ти, що в парі
У правосудному ярмі з ним ходиш,
Сїдай з ним поруч.

(До Кента) А ти тож присяжний,
Сїдай і ти.

Едґар. Нум судити! Спиш, чи чуєш,
Молодий вівчарю?
Не пускай в пашню овечок,
Не роби нам жалю.
Розкрий любий свій роточок,
Пусти голосочок,
Склич свої овечки з поля
В зелений лїсочок.

Пурр!... Кішка сїра.

Лїр. Судїте її перву. Се Ґонеріля. Присягаю перед сим поважним збором, що вона топтала під ноги бідного короля, свого отця.

Дурень. А ходи сюди, добродїйко. Твоє імя Ґонеріля?

Лїр. Не скаже: нї.

Дурень. Пробачте менї, панї: я думав, що ви дзиґлик.

Лїр.

Ось і друга! Її зіркаті очі
Виявлюють, з чого у неї серце.
Держіть її! Гей, зброї та мечів огняних!...
І тут підкуплено! Зрадливий суде,
Як дав єси їй улизнути звідсї?

Едґар. Борони Боже пятеро твоїх розумів!

Кент.

О жалощі!... Деж, царю, терпеливість,
Котрою ви так часто величались?

Едґар (стиха).

Я так до нього слїзми прихиляюсь,
Що боязко, колиб себе не видав.

Лїр.

Дрібні хорти, Кудлай, Біляк, Любимчик,
Дивись, вони всї гавкають на мене.

Едґар. Хома швиргоне в них своєю го-
[ловою!
Чи в тебе чорна, чи біла пелька,
Зуб твій отруїть, хоч тне злегенька.
Кудло, Заграю, Жучку, Мургурий,
Ти, Вовкодаве, ти, Твердошкурий!
А ти, Нетяго репяхуватий,
Навчить вас, навчить Хома брехати.
Тілько на вас він черепом кине,
Так ваше кодло все й перегине.

До, де, де, де. Дивись, дивись! Ходїмо лишень по базарах та по ярмарках та по міських торгах... Бідний Хомо! твій ріг сухий[17]).

Лїр. А нехай же з'анатомують Реґану, та подивлять ся, що позаводилось у неї коло серця. Чи є в природї яка причина, що такі жорстокі серця народжують ся? (До Едґара). Ви добродїю... я вважаю вас за одного з моєї сотнї. Тілько менї не до вподоби мода вашої одежі. Ви скажете, що так ходять Перси, а все таки перемінїть її.

Кент. Лягайте-ж тепер, мій добрий королю, та відпочиньте поки що.

Лїр. Не стукотїте-ж, не бубонїте, спустїте завіси. Так, так, так. Вечеряти мемо в ранцї. Так, так, так.

Дурень. А я ляжу спати в полудне.

Вертаєть ся Ґльостер.

Ґльостер.

А де, приятелю, король, мій пан?

Кент.

Ось де, добродїю, та не турбуйте
Його, бо він до разу збожеволїв.

Ґльостер.

Мій добрий друже, ухопи його на руки!
Підслухав я, на жизнь його змовлялись.
Носилки вже готові, положіте —
І в Дувер зараз, друже! Там ти знайдеш
Вітаннє і протекцію надійну.
Бери, та зараз, короля на руки.
А вгаєш пів години, він і ти з ним,
І всї, хтоб обізвавсь за ним, погинуть.
Бери, бери на руки — і за мною!
Я дам провізиї і провожатих.

Кент.

Пригнїчена природа спить. Сей оддих
Твоїм чутям розбитим зробить пільгу;
Та як не прийдуть луччі даї на поміч,
Їх трудно вигоїти буде. (До дурня). Помагай же
Нести твого царя! Не зоставай ся
По заду.

Ґльостер.

Поспішайте, нуте, нуте!

Виходять Кент, Ґльостер та дурень, несучи короля.

Едґар.

Вбачаючи, що й луччі з нас бідують,
Ми миримось помалу із бідою.
Хто одинокий мучить ся, той більше
У дусї мучить ся, забувши, як там
На сьвітї дїєть ся, і всяке щастє.
Коли ж в печалї є у нас товариш,
Наш дух перемагає більше муки.
Якою легкою менї тепер здаєть ся
Моя біда, коли те, що мене нагнуло,
Зогнуло й короля!... Сховай ся-ж, Хомо!
Прислухай ся до шуру-бурі часу,
І появись тодї, як фальш людськая,

Обрушившись на тебе клеветою,
Почезне перед правдою твоєю.
Що-ж то ще станеть ся сієї ночи
Опріч утеків короля! Побачим. (Виходить).

Сцена сема.

Сьвітлиця на замку в Ґльостера.

Входять Корнуваль, Реґана, Ґонеріля, Едмунд і слуги.

Корнуваль. Поспішайте боржій до мільорда, вашого супруга і покажіте йому сей лист. Французьке військо виладувалось уже. — А знайдіте мені зрадника Ґльостера!

(Виходять деякі слуги).

Реґана. Завісити його зараз.

Ґонеріля. Повиривати йому баньки.

Корнуваль. Оддайте його мойому пересердю. — Едмунде, проведіте нашу сестру. Не годить ся вам дивитись, як ми мститимемось над вашим зрадливим отцем. Порайте дукови, до котрого їдете, споряджатись як найскорше. Ми мусимо так само. Посланці між нами будуть швидкі й дотепні. — Бувайте здорові, дорога сестро! — Бувайте здорові, мільорде Ґльостере! — (Входить Освальд). Ну, що? де король?

Освальд.

Його льорд Ґльостер випровадив звідсї.
Душ трицять пять, чи що, його лицарства
Шукали його пильно і зустріли
В воротях; потім рушили з ним разом
На Дувер, захопивши ще й васалів
Самого Ґльостера, і похвалялись,
Що мають там потужних друзїв.

Корнуваль.

Давай як мога швидче коней панї.

Ґонеріля.

Прощайте, любий льорде й сестро!

(Виходять Ґонеріля, Едмунд і Освальд).

Корнуваль.

Прощай, Едмунде! А ведіть до мене
Невірного! Скрутіть, як злодіяку,
І приведіте перед нас! (Виходять деякі слуги).
Не можна
Його нам стратити без суду, тілько-ж
Власть наша нашому гніву догодить.
Нехай і ремствують, а що нам зроблять?
Хто там? Чи зрадник?

Вертають ся слуги з Ґльостером.

Реґана.

А, невдячний лисе!
Се ти!

Корнуваль.

Звязать йому сухії руки!

Ґльостер.

Що-ж се таке? Що ваша милость робить?
О добрі друзі! ви-ж би зміркували,
Що ви гостюєте у мене. Не плямуйте
Себе так гидко, друзі!

Корнуваль.

Ну-ж, вяжіте!

(Слуги вяжуть Ґльостера).

Реґана.

Міцній, міцній... О зрадникy паскудний!

Ґльостер.

Жорстока женщино, який я зрадник?

Корнуваль.

Вяжіть його до крісла! Знати-меш, ледащо...

(Реґана рве йому бороду).

Ґльостер.

Боги благії! се-ж неблагородно
Рвать бороду менї.

Реґана.

З такою білою такий предатель!

Ґльостер.

Безумна панї, се моє волосє,
Що вириваєш з бороди моєї,
Воскресне і тебе обвинуватить.
Я-ж ваш господарь, не годить ся
Вам розбишацькими руками гидить
Мою сердечную до вас гостинність.
Чого вам треба?

Корнуваль.

Що за лист у тебе,
Добродію, від Француза?

Реґана.

Не крий ся,
Кажи: бо ми вже знаємо всю правду.

Корнуваль.

І що за накладаннє в тебе з тими,
Що наплили недавно в наше царство?

Реґана.

До кого випровадив потай з замку
Дурного короля? Кажи!

Ґльостер.

Одержав
Я лист, написаний, як я міркую,
Од правого, незлого чоловіка.

Корнуваль.

Лукавство.

Реґана.

Брехні

Корнуваль.

А куди одправив
Ти короля?

Ґльостер.

У Дувер.

Реґана.

На що в Дувер?
Хиба тобі не звелено, під страхом...

Корнуваль.

Для чого в Дувер? Дай на се одповідь.

Ґльостер.

Привязано... Терзайте вже, терзайте.

Реґана.

Для чого в Дувер?

Ґльостер.

Щоб твої жорстокі кіхтї
Не видряпали батькови старому
Очей нещасних, та щоб люта відьма,
Твоя сестра, зубами не впила ся
В його сьвяте помазанниче тїло.
В таку пекельну ніч, в такую хвищу,
Яку він видержав простоволосий,
І море, кидаючись аж під небо,
Було готове зорі погасити;
А він, старесенький дїдусь, бідаха,
Допомагав ще й небу дощувати.
Колиб вовки в таку лиху годину
Заскиглили під ворітьми у тебе,
То личило й тоді б тобі сказати:
„Одвірнику мій добрий, відчини їм“.

Помякшало-б усе жорстоке в світї...
Та я побачу, як крилата помста
Гонити-ме таких дїтий невдячних.

Корнуваль.

Нї, не побачиш. А придержте крісло,
Хлопята! Чобітьми тобі сї очі
Я повидавлюю.

Ґльостер.

О, хто ще хоче
Дожить до старости! рятуйте, пробі!
О люте серце! о боги!

Реґана.

Щоб не сьміяло ся видюще око
З слїпого, видави йому ще й друге.

Корнуваль.

Коли побачиш помсту...

Слуга.

Стійте, князю!
Я вам служив із малку, та нїколи
Вам лучче не вслужав, як закричавши,
Щоб зупинились.

Реґана.

Як! що се, псяюхо!

Слуга.

Колиб в вас борода була на підборіддї,
Я-б вирвав вам її. Чого вам треба?

Корнуваль.

Ах ти, ледащо!

(Кидаєть ся з мечем на него).

Слуга.

Ну, так натеж вам,
Що може дати лютість і припадок!

(Бють ся мечами, слуга ранить Корнуваля).

Реґана (до одного слуги).

Дай меч сюди! Хам сьміє так ставати!

(Проколює його з заду)

Слуга.

Я мертвий, о! (До Ґльостера). Мільорде, ще зосталось
Одно в вас око: на його погибель
Ви будете дивитись... О! (Умирає).

Корнуваль.

Не діжде.
Геть, пакостні драглї! Де ваше сьвітло?

Ґльостер.

Все ніч і безодрадність... О Едмунде!
Де ти? Роздуй увесь огонь в природї
І відомстись за се страшенне дїло!

Реґана.

Його нема тут, зраднику паскудний!
Тебе ненавидить, кого ти кличеш.
Се він і виявив твою нам зраду.
Він надто добрий, щоб тебе щадити.

Ґльостер.

О, я безумний! я скривдив Едґара...
Простїть менї, боги благії, гріх мій,
А бідолашнього благословіте!

Реґана.

Гей, виштовхайте за ворота дїда,
Нехай шукає носом шляху в Дувер. —
Що вам, мій льорде? що се ви так зблїдли?

Корнуваль.

Мене поранено... Ходімо, леді. —
Виштовхуйте безокого падлюку...
Метніть ледащо се на купу гною. —
Реґано, я стікаю кровю зовсім.
Не в пору рана ся! Дай, серце, руку.

(Виходить Корнуваль спершись на Реґану. Слуги розвязують і виводять Ґльостера.

Первий слуга.

Менї про всї мої гріхи байдуже,
Коли сей чоловік щасливим буде.

Другий слуга.

Коли вона та буде довголїтня
І вмре не наглою якою смертю,
З усїх жінок пороблять ся звірюки.

Первий слуга.

Ходїмо, знайдемо старого ґрафа,
Та вмовимо бедлямського бідаху
Вести його, куди він забажає.
Готов на все безумний горопаха.

Другий слуга.

Іди, а я яйце та льону роздобуду,
Щоб привязати до очий кривавих.
О небеса! допоможіть бідасї! (Виходять нарізно).

АКТ ЧЕТВЕРТИЙ.

Сцена перва.

Пустош.

Входить Едґар.

Едґар.

Хай лучче з незнайомого кепкують,
Ніж лестючи у вічі кепкувати.
Найгірше лихо, послідущі злиднї
Усе чогось надїють ся, а страху
Вони не відають, не знають зовсїм.
Найгірша доля — переміна в щастю,
А злигоднї вертають ся до сьміху.
Вітаю-ж я тебе і обіймаю,
Безтїлий воздуху! Той гольтяпака,
Що здув єси його в бездоню лиха,
Не дбає про твоє бурханнє... Хто-ж се?

(Входить Ґльостер держачись за дїдуся).

Се-ж дїд мого отця веде, мов старця!
О сьвіте, сьвіте, сьвіте! як нескоро-б
Людське житє од старости хилилось,
Колиб ти нам противним не родив ся
Тим, що зміняєш ся раз по раз перед нами!

Дїдусь. О мій добрий льорде! отсе вже вісїмдесять лїт я арендую в вас і в вашого панотця.

Ґльостер.

Геть, геть від мене! геть, мій добрий друже!
Ти жадної менї не зробиш пільги,
А сам собі прихильністю зашкодиш.

Дїдусь.

Ой леле, пане! ви не бачите дороги.

Ґльостер.

Нема дороги в мене. На що очі?
Я спотикав ся і видющим, дїду.
Як часто се буває, що нам нужда
Нас забезпечує, і що втеряли,
Те робить ся надбаннєм нашим!... Сину,
О дорогий Едґаре, жертво, страво
Гнїва твого обманеного батька!
Колиб тебе хоть помацки побачить,
То я сказав би: знов я став видющим!

Дїдусь.

Тут є хтось. Хто се?

Едґар (стиха).

О боги благії!
Хто про себе сказав би: „Я найгірший“?
Тепер я гірший став, анїж коли був.

Дїдусь.

Се наш дурний Хома, бідаха.

Едґар (стиха).

Отже
Я можу ще і ще зробитись гіршим.
Найгіршого для нас нема аж доти,
Поки ми кажемо: „Отсе найгірше“.

Дїдусь.

Куди, товаришу, бридеш?

Ґльостер.

Се нищий?

Дїдусь.

Він і дурний і нищий

Ґльостер.

Без розуму не зміг би і прохати.
В ночи, під бурю, бачив я такого,
І думав: чоловік — хробак, не більше.
Прийшов тодї менї на думку й син мій,
Та думка в ним іще ворогувала.
А потім я довідав ся про дещо...
Ми для богів — що для дїтвори мухи:
Вони вбивають нас для жарту.

Едґар.

Як же
Менї тут бути?... Се-ж негарно зовсїм
Робити з себе дурня перед горем,
Завдаючи собі досади й иншим. (Голосно)
Благослови тебе Господь, мій пане!

Ґльостер.

Чи се той гольтяпака?

Дїдусь.

Він, мій льорде.

Ґльостер.

Прошу-ж тебе, втїкай. Коли-ж захочеш,
Задля мене, нас наздогнати далїй,
За милю звідсї, чи за дві, ік Дувру,
Зроби се ради прежньої любови,
І принеси голоту сю прикрити
Яку одежину. Благатиму бідаху
Вести мене

Дїдусь.

Ой леле! він же дурень.

Ґльостер.

Під злигоднї дурне веде слїпого.
Зроби, як я сказав, або як хочеш.
А більш усього, утїкай із відсї.

Дїдусь.

Оддам йому мою найлуччу одїж,
Щоб там нї вийшло з сього. (Виходить.)

Ґльостер.

А ну, козаче гольтяпако.

Едґар.

Хома вже змерз. (Стиха). Не видержу вдавання.

Ґльостер.

А йди, товаришу, до мене.

Едґар стиха.

А мушу. (Голосно). Сохрани слїпого, Боже!
У нього ще з очий крівця стїкає.

Ґльостер.

Чи ти дорогу в Дувер знаєш?

Едґар. І пролазки й рогатки, і кінну дорогу й пішу. Бідний Хома збивсь із пантелику. Борони тебе Боже, доброго батька сину, від нечистої сили. Пятеро чортяк сидїло в бідному Хомі разом: любосний чортяка Обійдикут; Гоптанець, князь нїмоти; Магу крадїжи, і Флїббертіджіббе, викрутасник та вихиляснник, що панує тепер над покоївками та робітницями... Благослови тебе Боже, паночку.

Ґльостер.

Візьми сей гаманець. Тебе всї кари
Небесні пригнїтали, а нещастє

Моє тебе піддержить може трохи. —
О небеса, робіть і ви так з нами.
Нехай роскішник та солодострасник,
Що зневажає ваші установи,
Що безсердечний бачити не хоче,
Нехай почує зразу вашу силу.
Така роздача надмір би вменшила
І в кожного всього булоб доволї. —
Скажи, ти знаєш Дувер?

Едґар.

Знаю, пане.

Ґльостер.

Є скеля там, нависла головою
І дивить ся страшенно у безодню.
Зведи мене аж на крайочок скелї,
То я запоможу твою мізерність
Останками мого багацтва. Звідти
Менї поводиря не треба більше.

Едґар.

Давай же руку, то Хома злиденний
Зведе тебе на самий край безоднї. (Виходять.)

Сцена друга.

Перед палатами дука Альбана.

Входять Ґонеріля та Едмунд; Освальд їм назустріч.

Ґонеріля.

Витаю, льорде, вас! Дивуюсь вельми,
Що кроткий наш супруг не стрів нас досї. —
Де пан твій?

Освальд.

Він дома, ясна панї, тілько зроду
Я не видав такої переміни.

Сказав йому я, що французьке військо
Вже виладувалось, а він сьміеть ся.
Сказав, що ви вернулись. — „Се ще гірше“,
Промовив він; а як доніс про зраду
Старого Ґльостера і про заслуги
Його наслідника, — він каже: „Дурню!
Повивертав на виворот всї речі“.
Де-б треба гніватись, він там веселий;
Де-б треба веселитись, там гнївливий.

Ґонеріля (до Едмунда).

То й зупинїтесь. Легкодухий розум
Не важить ся нїчого передвзяти,
Не чує тих обид, що треба мститись.
Що ми задумали дорогою, сповнить ся.
Назад, Едмунде! знов лети до брата,
Підгонюй його військо до походу
І гетьмануй над ним ти сам у полї.
Я-ж поміняюсь зброєю із мужем:
Оддам йому жіноче веретено.
Слуга сей вірний буде поміж нами,
І певно, що почуєш незабаром,
Чого твоя бажає дама; тілько
Непробуй щастя сьміло, без вагання.
Носи ланцюх сей; слово вдерж; нагни ся!
Колиб заговорив сей поцїлунок,
Підняв би він твого під небо духа.
Знай се! Прощай.

Едмунд.

Я ваш і в шиках смерти.

Ґонеріля.

Моє кохання, Ґльостере мій любий!
(Виходить Ґльостер).
О, не одно — мужчина і мужчина!
Тобі догоджувати мушу з довгу,
А дурень мій мого не стоїть тїла.

Освальд.

Мільорд ідуть сюди, вельможна пані.

(Виходить).

Входить Альбан.

Ґонеріля.

Я стóіла свистка*).

Альбан.

О Ґонеріле!
Не стоїш ти і пилу, що звіває
У полі вітер на твоє обличче...
Лякаюсь я душі твоєї строю.
Природа, що плює в свою криницю,
Не може вдержатись в своїх границях.
Од дерева відтята вітка мусить
Завянути, й здаєть ся на відьомство[18]).

Ґонеріля.

Та годї вже тобі плести дурницї.

Альбан.

Гидке умом і добрістю гидує,
Грязюка тілько грязь одну й смакує.
Що ви зробили і чого добились,
Перевертнї, тиґрицї, а не дочки?
Старенького отця, з ласкавим серцем,
Що і ведьмідь би, головкó понурий,
З покорою лизав його шановну руку,
Ви, виродки, чудовища жорстокі,
Звели з ума.
І добрий брат мій зміг таке терпіти,
Вщасливлений від нього князь і рицарь?
Коли не низпошлють боги негайно
Духів видимих пресьвятої правди,

---

*) Була пословиця: ледачий пес не стоїть і свистка.

Щоб зупинить провини сї страшенні,
То люде жертимуть одно одного,
Як чудища жеруть в морській безоднї.

Ґонеріля.

Молошносердий чоловіче!
У тебе щоки тілько для пощочин,
А голова на те, щоб глум терпіла.
Нема мабуть очей у тебе в лобі,
Щоб честь твою й зневагу нашу бачить.
Сеж тілько дурням личить злюк щадити,
Тих ледарів, котрих карають, поки
Вони переступу не довершили.
Де в тебе тулумбаси? Бо вже Француз
Почав підгортувать наш край мовчущий,
Вже корогви й шапки пірнаті мають,
А ти, дурний, питаєш, сидя дома:
„Ой леле! що се він таке задумав“?

Альбан.

Ось подивись, дияволе, на себе!
І в чорта не таке гидке паскудство,
Яке воно у женщини,

Ґенеріля.

О дурню!

Альбан.

О виродку, лукава ти личино!
Сором ся: вид у тебе став звірячий.
Колиб я зміг своїм рукам дать волю,
Вониб розшарпали тобі все тїло,
І всї кістки повиривали з нього.
Хоть ти й чортяка, та жіночий образ
Тебе боронить від моеї злости.

Ґонеріля.

Куди, який хоробрий!

Входить посланець.

Альбан.

Що нового?

Посланець.

О льорде мій! дук Корнуваль скінчив ся.
Убив його слуга, як друге око
Він виривав у Ґльостера.

Альбан.

Як! око
У Ґльостера?

Посланець.

Слуга сей в нього й виріс,
Та серце не знесло такого вчинку,
І вихопив меча свого на пана.
Дук в лютости з мечем на нього кинувсь
І трупом положив, та не без рани,
Котра й його самого погубила.

Альбан.

Се сьвідчить нам, що є на небі судді,
Котрі нас за гріхи карають скоро.
Та що-ж той бідний Ґльостер? Чиж то й друге
Втеряв він око?

Посланець.

Ох, обоє, князю!
Сей лист од вашої сестри, дукене.
На нього просять хутко відписати.

Ґонеріля (стиха).

Воно для мене то й гаразд виходить;
Та що вона вдова, а Ґльостер з нею...
Колиб моя надія та не зникла,
Мого життя менї не отруїла!
Все-ж бо се новина ще не погана.
Я прочитаю й відпишу негайно. (Виходить).

Альбан.

Деж Едмунд був, як в батька рвали очі?

Посланець.

Поїхав з панею сюди.

Альбан.

Та тут не був він.

Посланець.

Я стрів його, як повертавсь із відсї.

Альбан.

А він про се тиранство знає?

Посланець.

А як же? Сам він і доніс на батька,
Та й з'їхав з дому, щоб вони свобідно
Отця скарали.

Альбан.

О, так знай же, Ґльостер,
Що я тобі подякую за вірність
Твойому королеви, а за очі
Твої помщусь. На те й живу на сьвітї. —
Ходїмо, друже; розкажи, що знаєш. (Виходять).

Сцена третя.

Французький табір під Дувром.

Входять Кент і дворянин.

Кент. Чого король французький так несподївано вернувсь до дому? ви знаєте?

Дворянин.

Щось він покинув не в порядку дома,
Та й спогадав про те, сюди прибувши;
Щось небезпечне для його корони,

Таке, що мусїв сам вернутись зараз,
Негайне вельми.

Кент. Кому-ж він припоручив своє гетьмануваннє?

Дворянин. Маршалови Франциї, монсіньору Леферови.

Кент. Чи ваш лист викликав у королевої який вияв горя?

Дворянин.

О мій добродїю! вона читала,
І сльози по щоках буйні котились.
Здавалось, нїби се була цариця
Гнїва, що збунтував ся против неї,
І силкувавсь її царем зробитись.

Кент.

О! так сей лист її розгнївав дуже?

Дворянин.

Не до запалу. Туча й терпеливість
Боролись, хто їй красоти прибавить.
Ви бачили і дощ і сонце разом?
Усьмішки й сльози с'яли краще мая.
Блаженний сьміх на виповнених губках,
Здавалось, і не знав, що то за гостї
Були у неї в очах, і прощались,
Мов перли капали із дияментів.
Коротка річ, колиб печаль красила
Усїх так, як її, то найдорожшим
Зробилась би клейнотом.

Кент.

А словами
У вас розпитувала про що небудь?

Дворянин.

Разів ізо два вимовить хотїла
„Отець“, важенько дишучи, мов серце

Давило їй що в грудях; далій крикне:
„О сестри! сестри!... Стид жіночий!
О Кенте! тату! сестри! Як? під бурю?
В ночи? О, жалощів нема на сьвіті!“
А потім із очей її небесних
Поринула сьвята вода, і всї тї скрики
Позаливала... Скочила й побігла
На самотї виплакувати горе.

Кент.

Се звізди, звізди, що над нами, от що
Судьбами нашими таємно править.
Бо як же-б се у-в однїєї пари
Та зародились дїти не однакі! —
А потім з нею ви не говорили?

Дворянин.

Нї.

Кент.

Король тодї ще не від'їхав звідсї?

Дворянин.

Від'їхав.

Кент.

Добре. Наш король бідаха,
Наш Лїр гіркий тепер у містї. Часом,
Під луччую годину споминає,
Чого ми тут живем, та жадним робом
Не згоджуєть ся бачитись з дочкою.

Дворянин.

Чому-ж, добродїю?

Кент.

Бо сором
Його вбиває. Він благословення
Не дав дочцї з жорстокости своєї;

Пустив убогу між чужії люде,
Її права оддав собакосердим.
Все це пече його так їдовито,
Що з сорома не хоче до Корделї.

Дворянин.

Нещасний.

Кент.

Ну, а чули ви про військо
Альбана та Корнваля?

Дворянин.

Чув, що вийшло.

Кент.

Так, так. Ходїм до царственного Лїра.
Зоставлю вас при ньому до услуги,
А сам, для важних справ, іще сховаюсь...
Як прийде час, ви знатимете, хто я.
Не пожалкуєте, що ми спізнались.
Ходїм, будь ласко. (Виходять).

Сцена четверта.

Тамже. Намет.

Входять Корделя, лїкарь і воїни.

Корделя.

Ой лелечко! се він. Його зустріли
Безумного, мов те сердите море.
Співає голосно, вквітчав ся листом,
Болиголовом, рястом, нечуйвітром.
Там і кукіль і хміль і всякі трави,
Котрі в нас по полях ростуть плодючих.
Пошлїте сотню люду, обшукайте
Усяку ниву, де буяє зїлле,

І приведіть до мене.

(Виходить один офіцер).

Чи здолїє
Людська премудрість ум йому вернути?
Оддам за се усї мої клейноти.

Лїкарь.

На се є лїки, ясна королево.
Король не знає сну, людської матки.
Ми вернем тихий сон йому зїллями,
Нехай замкне його гіркії очі.

Корделя.

О, бризнїть із моїми слїзми, краплї
Живущої й сцїлющої води на нього
О, поможіте, таємничі сили
Загоїти душі старечій рани! —
Знайдїть менї його, знайдїте, друзї,
Щоб дика лютість не порвала жизнї,
Котра не вміє правити собою.

Входить вістовик.

Вістовик.

Ось новина, пресьвітла королево:
Сюди іде на нас британське військо.

Корделя.

Се ми вже знаєм, і у повній справі
Ждемо його. — О дорогий мій тату!
Я тілько за твоє вступилась дїло.
Тим над моїми слїзми й змилосердивсь
Великодушний Франциї владика.
Нї, не амбіция надута зброю
Вложила в руки нам, — лише прихильність,
Прихильність щира до отця старого
І помста за його сьвященне право...
Колиб менї його побачить скорше! (Виходять).

Сцена пята.

Сьвітлиця на замку в Ґльостера.

Входять Реґана та Освальд.

Реґана.

Так військо братове вже вийшло?

Освальд.

Уже воно в поході, ясна пані.

Реґана.

І сам гетманить?

Освальд.

Гетьманить, та не вельми-то охочо.
Сестра ясної пані луччий воїн.

Реґана.

Чи льорд Едмунд не говорив з Альбаном?

Освальд.

Ні, ясна пані.

Реґана.

Про що сестра в листї до нього пише?

Освальд.

Не знаю, ясна пані.

Реґана.

Поїхав він у вельми важній справі.
Зробили се ми по дурному з мужем,
Що в Ґльостера повиривавши очі,
Зоставили живим. Куди прийде він,
Усї серця против нас підіймає.
Едмунд, я думаю, затим поїхав,
Щоб з жалощів до бідування батька
Скінчити жизнь його, як ніч понуру,
Та щоб провідати і про Французів.

Освальд.

З листом його наздоганяти треба.

Реґана.

Ми рушим військом завтра. Зоставай ся
У нас. Тепер дороги небезпечні.

Освальд.

Не сьмію, ясна пані, бо міледі
Мені в сїй справі остро наказала.

Реґана.

Про що-б то їй писати до Едмунда?
Хиба-б не міг ти на словах звістити?
Се, видно, щось... не знаю, що й сказати.
Я буду добра до тебе, ось дай лиш
Мені, будь ласко, лист сей прочитати.

Освальд.

Нї, ясна пані, скорше я...

Реґана.

Ось слухай!
Я знаю, що сестра не любить мужа.
Я добре знаю се. Тут гостювавши,
Вона так зиркала знай на Едмунда,
Так зиркала виразно... Ти, я знаю,
Її повірений.

Освальд.

Я, ясна пані?

Реґана.

Я говорю не в проста. Так, я знаю певно.
Оце-ж тобі я раю, зважсї речі!
Мій муж умер. Ми переговорили
З Едмундом, і мені він більш під пару,
Ніж твоїй пані. Знай же, догадай ся...
Оддай йому отсе, як де спіткаєш.

А як сестра дознаєть ся, порадь їй,
Щоб розумом крутнула. Ну, прощай же.
Про зрадника сліпого як що вчуєш...
Той пійде в гору, хто його доїде.

Освальд.

Коли-б його зустріти, ясна пані,
Ви знали-б, за кого я бюсь.

Реґана.

Прощай же.

(Відходить Освальд).

Сцена шеста.

Поле під Дувром.

Входять Ґльостер та Едґар перевдягнений мужиком.

Ґльостер.

Коли-ж дійду я до вершини скелї?

Едґар.

Ми вже на неї сходим. Чуєте, як важко?

Ґльостер.

Менї здаєть ся, наче степ се рівний.

Едґар.

Се мабуть, пане, від очей болючих
Ослабли так у вас і инші чувства.

Ґльостер.

А може й справдї. Бо менї здаєть ся,
Що і в тебе перемінив ся голос,
Що ти говориш доладнїйше й лучше.

Едґар.

Ви помиляєтесь. Опріч одежі
Анїчогісїнько у мене не змінилось.

Ґльостер.

Ти став неначе говорити лучче.

Едґар.

Сюди, добродїю; отсе те місце...
Як страшно! Стіймо! В голові вертить ся,
Як оком кинеш в глибиню безмірню.
Ворони та галки, що грають о-пів бездни,
Здають ся завбільшки з хруща або з комашку.
У половинї хтось окріп збирає,
А сам висить немов на павутинї.
Страшне ремество! Звідсїля здаєть ся
Не більше голови своєї, бідний.
Рибалки, брідучи понад водою,
Мов миши лазять. Он де кораблище
Здоровий — наче човничок при ньому;
А човничок — немовби поплавочок,
Що ледви оком зуздриш. А той клекіт
По безчисленних каменюках хвилї
На сю високість навіть не доходить.
Нї, не дивитиму ся більше з кручі,
Щоб ще у голові не закрутилось,
Не потемнїлоб ув очах. Не хочу
Летїти сторч у низ[19]).

Ґльостер.

А дай, я стану,
Де ти стоїш.

Едґар.

Ось дайте руку!
Тепер ви тілько на ступінь од краю.
За все, що є під сонцем, не схотїв би
Підскочить тут.

Ґльостер.

Пусти мою вже руку.
Отсе тобі, мій друже, ще гаманчик,

І в нім клейнод, для вбогого підмога.
Нехай боги і феї допоможуть
Тобі з сього добра розбогатїти.
Іди-ж собі тепер. Скажи „прощайте“,
І щоб я добре чув, як ти відходиш.

Едґар.

Щасти вам доля, пане!

Ґльостер.

О, колиб то!

Едґар (на бік).

Обманюючи так його роспуку,
Сцїлю його.

Ґльостер.

О ви, боги потужні!
Зрікаюсь я сієї жизнї; перед вами
Я струшую з себе моє нещастє,
І не ропщу. Колиб я міг ще довше
Нести його, не впавши в суперечність
Із всемогуществом судеб небесних,
То мій недогарок і догорів би,
Ненавидна частиночка природи.
Коли ще жив Едґар, благословіте
Його, боги! Тепер, мій добрий друже,
Прощай! (Кидаєть ся тай падає на землю).

Едґар.

Нема мене. Прощайте, пане!
Та я не знаю, може-ж і уява
Безцїнний жизнї скарб у нього вкрасти,
Коли вона не піддаєть ся кражі.
Будь справдї там він, де йому здаєть ся,
Його покинулиб думки на віки. (Приступає).
Живий чи мертвий? Гов! озвітесь, пане!

Промовте слово!... Що, як він скінчив ся?...
Ні, оживає. Що, мій пане? Як вам?

Ґльостер.

Геть! дай менї умерти.

Едґар.

Будь чим хочеш,
Хиба вже павутиною чи пірєм,
Чи воздухом, — розбив ся б ти на друзки,
І мов яйце розплюснувсь, полетївши
З такої високости, як ся скеля.
А ти ще дишеш. Хоть бо ти й важенький,
Та не в крови: говориш; цїлі кости.
Постав одна на 'дну хоть десять щогол,
Не досягнув би до тієї кручі,
З котрої впав єси. Що ти ще дишеш,
Се диво. А скажи-ж іще що небудь!

Ґльостер.

Та чи таки-ж я справдї впав?

Едґар.

А як же?
З самого верху крейдяної скелї.
Ось глянь у гору. Жайворонок горло
Нехай дере як хоче, з низу не почуєш.
Ось тілько глянь.

Ґльостер.

Ох! я очий не маю...
Невже-ж моя така злиденна доля,
Що закінчити ся не може й смертю?
Се-ж бо якась іще одрада в горю,
Що можна обманити гнїв тирана,
І з волї гордої його сьміятись.

Едґар.

Давай лиш руку. Становись помалу!
А що? Да ти стоїш? Ще ноги цілі?

Ґльостер.

Аж надто цілі.

Едґар.

Між дивами диво!
А що се від тебе пійшло по скелї?

Ґльостер.

Се нещасливий горопаха, старець.

Едґар.

Менї ізвідсї з низу показалось,
Що в нього замісь двох очий у лобі
Два повні місяцї, що замісь носа
Мов тисяча носів, а зверху роги
Крутились, мов те море в хуртовину.
Се був якийсь нечистий дух. Оттим-то,
Щасливий тату, думай, що ти вгоден
Богам пресьвітлим, що, собі на славу,
Спасли тебе з людської невозмоги.

Ґльостер.

О, виджу, виджу! і од нинї буду
Терпіти горе, поки скаже „годї“!
Тодї й умру. А те, що ти про нього
Питав, воно людиною здавалось,
Да тілько часто „злий дух“ промовляло.
Се-ж він мене й спровадив на те місце.

Едґар.

То й не журись... Що-ж се ще за людина?

(Входить Лїр, фантастично убраний в дикі квітки).

Здоровий розум так не заквітчає
Свого владику.

Лїр. Нї, вони не присїкають ся до мене за чеканку: я сам король.

Едґар. О, як сей вид пронизує менї серце!

Лїр. Тут природа бере гору над штукою. Ось тобі вербунковий задаток. Сей тїмаха орудує своїм луком мов опудало в садку. Виймай менї кравецького аршина!... Дивись, дивись! миш. Цитьте, цитьте!... Сей піджарений кришеник сира зробить своє дїло... Ось моя рукавиця; спробую її на велетнї... А подавайте протазан!... О, гарно летиш, пташко!... Цїляй, цїляй: гью!... А скажи-ж гасло.

Едґар. Пахущий майоран.

Лїр. Проходь.

Ґльостер. Я знаю сей голос.

Лїр. Га! Ґонеріля!... з білою бородою!... Вони лащили мене мов собаку, і казали менї, що біле волосє було в мене в бороді перше чорного. Відказували „так“ і „нї“ на все, що я казав!... „Так“ і „нї“, се не хороше богословіє. А як примочив мене раз дощ, та проняв вітер до дріжаків, та ще й грім не послухав мене, тодї я їх і побачив, нюхнув, чим вони пахнуть. Ге, на слово, невірні: казали менї, що я все, а воно брехня; не встою против трясцї.

Ґльостер.

Я памятаю добре сю говірку:
Чи не король се?

Лїр.

Се король справдешнїй.
Спогляну, — бачиш, як всї полякались?
Сьому дарую жизнь. Чим провинив ся?
Перелюбник...

Ні, ти не вмреш. Умерти за перелюб?
Ні, і горобчик скаче в гречку, й мушка,
І та перед очима в мене блудить.
Нехай же плодять ся. А он і Ґльостер...
Його байстрюк добрійший був до батька,
Аніж до мене дочки, що зачав я
На чесному, законнім ложі.
Працюй же, блуде, прихватковим робом:
Бо воінства мені багато треба...
Спогляньте на сю гидкопику паню:
Подумаєш, що в неї сніг у жилах.
Зачувши тілько слово „солодощі“,
Уже похитує поважно головою
І з сьвятости своєї шилить губи;
А й тхір до них, і коні так ве ласі,
Як випустять їх на весняну пашу.
Від пояса у низ вони центаври,
Дарма що у горі жіночий образ;
До пояса вони богам наслїдде,
А дальше — чортиці. Там пекло, темрява:
там сірчана яма; палає, клекотить, смердить,
гниє... фі! фі! фі! пхе, пхе! Дай менї, добрий
аптекарю, унцію цибету, просвіжити мою уяву.
Ось тобі й гроші.

Ґльостер.

О, дайте руку сю менї поцїлувати!

Лїр. Дай перше витру, бо смердить мерцем.

Ґльостер.

О, ти зруйноване природи диво!
Так і великий сьвіт сей до покидьки
Ізносить ся... Чи ти мене впізнаєш?

Лїр. Я добре памятаю твої очи. Ти позираєш на мене скрива? Ні, ні, суп ся як хочеш, сліпий Купідоне, любити вже не буду...

Прочитай перш отсей визов: уваж тілько, яке в ньому перо!

Ґльостер.

Хоть би було тут кожде слово сонцем,
Не зуздрів би я і тоді нічого.

Едґар.

Не йняв я віри, що таке зчинилось,
Аж справді так, і серце рветь ся в мене.

Лїр. Читай.

Ґльостер. Як! ямками?

Лїр. Ого! то й ти по мойому? Нї очей у голові, нї грошей у капшуцї? Твоїм очам важко, а капшукови легко. Отсе-ж бачиш, як воно дїєть ся на сьвітї.

Ґльостер. Бачу серцем.

Лїр. Чи ти сказивсь, чи що? Чоловікови можна й без очей бачити, як воно дїєть ся на сьвітї. Дивись ушима. Глянь, як оттой суддя гримає на того простодушного злодїя. Ось нахили вухо: поперемінюй місця і вгадай тодї, в котрій руцї в мене суддя, а в котрій злодїй?... Чи ти бачив, як хозяйський собака гавкає на старця?

Ґльостер. Бачив, королю.

Лїр. І як неборак утїкає від пса? Вбачай же тут великий образ власти. Слухають люде й собаки, ак він у службі...
Гей, зупини кріваву руку, кате!
Ну, за що ти сїчеш сю к...у? Лучче
Сїчи себе самого: бо ти з нею
Зробив би залюбки той гріх великий,
Що за його катуєш. Ти-ж, лихварю,
Ти вішаєш обманщика. Крізь риззе
Дїраве всї дрібні провини видко,
А шати хутряні усе вкривають.

Одягши гріх у щирозлотий панцир
Ізломить спис на ньому правосуддє,
Не вшкодивши йому. Надінь же рямє,
То соломинкою його проколе карлик.
Ніхто не винен, ні, ніхто, кажу вам.
Всїх виправдать! Знай се від мене, друже.
Я запечатаю уста доносу.
Ти роздобудь собі склянії очі,
І мов полїтик, тілько вид показуй,
Що бачиш все, не бачивши нічого.
Ну-ж, ну, ну, ну! здійміть обувє з мене!
Боржій, боржій, оттак!

Едґар.

З дурницями премудрість в мішанинї!
Здоровий розум у безумстві!

Лїр.

Коли мою оплакать хочеш долю,
Візьми у мене очі. Знаю, хто ти:
Ти Ґльостер на імя. Терпіти мусиш.
З плачем на сьвіт ми появились, так то!
Сам знаєш, що почувши тілько воздух,
Ми зараз плакали, кричали. Слухай,
Скажу тобі я проповідь.

Ґльостер.

Ой леле!

Лїр.

Як ми родились, зараз заридали,
Що опинились між людьми дурними...
Бач, фабула яка?... А хитра справа:
Обуть у повсть цїлого війська конї.
Попробую, та до зятїв підкрадусь...
Бий, бий, бий, бий, бий, бий!

Входить дворянин із прибічниками.

Дворянин.

Се він! Ох, ох! держіть його! Королю,
Дочка кохана ваша...

Лїр.

І на поміч
Ніхто не йде? То як же! се я бранець?
Природний дурень щастя... Не томіте-ж
Мене: за мене матимете викуп.
Та лікаря! У мізку в мене рана.

Дворянин.

Ви матимете всї вигоди.

Лїр.

Що-ж се?
Ніхто не йде на поміч? Всюди сам я?
Се чоловіка соляним ще зробить,
Щоб поливав квітки в саду очима
Та прибивав осїнній пил.

Дворянин.

Королю...

Лїр.

Умру хоробрим,
Як той жених в наряді. Веселїмось!
Ходім! Та-ж я король. Чи вам се звісно?

Дворянин.

Ви наш король; ми раді вам служити.

Лїр. Ну, то ще нїчого не втеряно; а хочете допевнятись, то допевняйтесь бігом. Са, са, са, са. (Виходить, за ним прибічники).

Дворянин.

Було-б се гірко бачити й на старцї,
На королї-ж — і словом не сказати!
Та ще у тебе є дочка: вона ізкупить

Природу з прокляття, яке ті дві
Накликали на неї бідолашну.

Едґар.

Чолом, добродію шановний!

Дворянин.

Ну, боржій же
Кажи, чого тобі від мене треба?

Едґар.

Ви чули, пане, що в нас буде битва?

Дворянин.

А вже-ж! се певна річ, се чує кождий,
Хто має слух.

Едґар.

Скажіть мені, будь ласко,
Далеко друге військо?

Дворянин.

Недалечко,
І йде спіхом на нас; ми що години
Ждемо сюди потуги головної.

Едґар.

Спасибі вам, добродію. Се й тілько.

Дворянин.

І наше військо рушило, хоть мусить
Ще тут загаяти ся королева.

Едґар.

Спасибі вам, добродію. (Виходить дворянин)

Ґльостер.

Благі боги і вічні! о, візьміте
Моє дихание в мене, і не дайте

Ледачим думкам знов мене доводить
До смерти раньше, ніж менї судилось.

Едґар.

Ви гарно молите ся, тату.

Ґльостер.

Хто-ж ви,
Добродїю? хто ви такий, скажіте?

Едґар.

Найзлиденнїйший чоловік, котрого
Приборкала лихая доля і навчила
Печалями тяжкими знати жалість.
Давайте руку, проведу вас, пане
До захисту якого

Ґльостер.

О, спасибі!
Нехай тобі благословеннє неба
На щастє посилає щастє!

(Входить Освальд).

Освальд.

Отсе добре!
От і обіцяна награда! Браво!
Твоя безока голова й родилась
На те, щоб я пійшов у гору. Чуєш,
Старий, нещасний зраднику? Моли ся,
Та коротко. Бо я меча вже вийняв,
Щоб стратити тебе.

Ґльостер.

Нехай же, друже,
Твоя рука збере на се всю силу.

(Едґар стає між ними).

Освальд.

Як сьмієш ти, хамло, обороняти
Об'явленого зрадника? Геть звідсї,

А то його фортуна бідолашня
Заразить і тебе. Геть, пріч від нього!

Едґар. Не покину я його руки без дальшого доводу.

Освальд. Покинь, рабе, а то смерть!

Едґар. Добрий пане, йдіть своєю дорогою, не чіпайте голоти. Колиб із мене можна було вихвастати житє, дак уже би два тижні назад ви вихвастали. Не підступайте до дідуся, остережітесь: а то я поспитаю, що міцнїще: чи ваш кістяк, чи моя ломака. Кажу вам по просту.

Освальд. Геть, гнояна купо!

Едґар. То я перелічу вам зуби, добродію. А нуте! Байдуже менї ваші вихиляси.

(Бють ся. Едґар звалює його з ніг).

Освальд.

Ти, рабе, вбив мене... Візьми-ж, ледащо,
Мою калитку. Хочеш буть щасливим,
Похорони мене, а сю цидулку,
Що знайдеш у мене, оддай Едмунду,
Едмунду, ґрафу Ґльостеру. Ти знайдеш
Його в британському... О рання смерте!

(Умирає).

Едґар.

Я знаю, хто ти, вслужливе ледащо.
Ти вірен був порокам господинї,
Як тілько може зло того бажати.

Ґльостер.

Як! він умер?

Едґар.

Сїдайте, тату, відпочиньте...
Обшаримо лишень його кишенї.
Ще може лист, що він казав про нього,

Нам стане і в пригоді. Вже скінчив ся.
Жаль тілько, що не був хто инший катом!...
А ну, що там? Дозволь, мякенький воску,
І ви, звичаї, вибачте за се нам.
Дознаючись, що в ворогів на думці,
Ми розтинаєм часом їм і серце:
То вже паперець можна розгорнути.

(Читає). „Згадай, як ми одно-одному клялись. Матимеш не один случай прикінчити його. Аби схотів, місце і час догоджуватимуть щедро. Вернеть ся він побідителем, — не зроблено нічого. Тоді я бранка, і його ложе моя темниця. Визволь мене з її гидкої темноти, і за свою працю займи його місце.

„Твоя (жона, хотілось би мені сказати)
„прихильна послужниця
Ґонеріля“.

О невгасиме полумя жіноцтва!
На мужа доброго свого змовлятись,
Щоб із моїм злягти ся братом! — Ось де
В пісок тебе я закопаю, бідний
После перелюбників душогубних.
А прийде слушний час, що ся цидулка
Здивує очі зрадженого дука.
Тепер йому як раз пора дознатись
Про смерть твою і про твоє посольство.

Ґлостер.

Король зійшов з ума, а мій ледачий
Розсудок все ще не піддав ся тузі:
Все чую ще, яка вона важенна.
О, лучче-б я також ізбожеволів!
Тоді з розсудком би розсталось горе
І в невідомости само про себе зникло.

(Оддалеки тулумбаси).

Едґар.

Давайте руку. Чую тулумбаси.
Ходїмо, тату; приручу вас другу. (Виходять).

Сцена сема.

Намет у французькому таборі.

Лїр на постелї спить; лїкарь, дворянин і инші на послузї. Входять Корделя та Кент.

Корделя.

О добрий Кенте! як я мушу жити,
І що менї робити на подяку
Тобі за добрість? Жизнь моя коротка,
І хоч що-б я робила, не віддячусь.

Кент.

Хто признає заслугу, то вже й платить,
Ще й надто платить. Розказав я правду.
І не вменшив і не прибавив, — правда.

Корделя.

Вбери ся ж лучче. Ся твоя одежа,
Се памятка тяжкого бідування.
Прошу тебе, покинь її.

Кент.

Пробачте,
Кохана королево! Обявившись,
Я попсував би найважнїйший задум.
Прошу, нехай менї се буде дяка,
Щоб ви не знали, хто я, поти, поки
Ми в двох із временем того не схочем.

Корделя.

Нехай і так, мій добрий льорде. (До лїкаря).
Як же
Король?

Лїкарь.

Все спить ще, добра королево.

Корделя.

О ви, боги благії! о, загойте
Сю рану в зрадженій його природї!
Розвійте перемішанії чувства
В отця, що став немов дитина!

Лїкарь.

Чи вашому величеству угодно,
Щоб ми його збудили? Він спав довго.

Корделя.

Чинїть, що треба по науцї вашій
І вашій власній волї. А одежу
Перемінили?

Лїкарь.

Сон твердий був дуже,
То одїж всю понадївали сьвіжу.

Кент.

Зостаньтесь, добра королево, з нами,
Як збудимо його. Я не сумню ся,
Що він тепер потихшав.

Корделя.

Добре, добре. (Музика).

Лїкарь.

Зволїте стати близше. (До музики).
Голоснїйше!

Корделя.

О, дорогенький тату! О здоровлє!
Сповни мої уста твоїм бальзамом,
Щоб я, старенького поцїлувавши,

Загоїла йому страшенні рани,
Котрими дві дочки його вразили!

Кент.

О моя добра, дорога принцессо!

Корделя.

Хоть би й не був єси отцем їм рідним,
Як їм не жаль біленького волосся!
Против буйних вітрів, рикання грому
І блискавиць страшного хрестування
Та виставляти се обличе тихе!
Стояв ти в бурю, кинутий бідашко,
Під сим тонким, легеньким шоломочком?
І ворога мого лихий собака
В ту ніч коло мого багаття грів ся-б;
А ти, татусю бідненький, між свиньми
Та між безхатними людьми туляв ся,
На потерті гнилій? Ой леле, леле!
Се диво ще, як жизнь твоя не зникла
З умом!... Прокинувсь! Говоріть до нього.

Лїкарь.

Нї, ви самі заговоріть: се лучче.

Корделя.

Як вам тепер, королю милостивий?
Як вашому величеству? чи лучче?

Лїр.

Не муч мене, не виривай з могили,
Ти праведна душе! Мене у неклї
Привязано до колеса. Я плачу,
І колесо огненне поливаю,
Мов оливом розтопленим, сльозами.

Корделя.

Чи знаєте ви, мій королю, хто я?

Лїр.

Ти дух, а знаю. А коли ти вмерла?

Корделя.

Все ще далеко, ще далеко дуже.

Лїкарь.

Ще не розбуркавсь. Нумо всї мовчати.

Лїр.

Де був я? Де се я? Та се вже днїє?...
Я вмер би від журби, колиб хто инший
Так тяжко мучив ся передомною...
Не знаю, що й казать... Не забожу ся,
Що се моя рука... А ну, побачим:
Ся шпилька колеть ся. Колиб як небудь
Дознатись, що зо мною сталось!

Корделя.

Тату!
О, позирнїть на мене і простріте
Благословлячи руку надо мною!...
Нї, не на вколїшках, о, нї, королю!

Лїр.

Прошу тебе, не насьміхайсь із мене!
Старий собі я та химерний дурень.
Живу на сьвітї більш осьми десятків,
Не більш, та і не менш нї на годину,
І, правду кажучи тобі сьвятую,
Лякаю ся, чи при собі я справдї?
Менї тебе, здаєть ся, треба й знати,
Та і сього ось чоловіка; та сумню ся,
Бо не збагну нїяк, що се за одїж:
Нї, не згадаю, да й того не знаю,
Де ночував я. Нї, не сьмій ся з мене!
Бо як я муж, я думаю, що панї
Отся, що се моє дитя Корделя.

Корделя.

Се я, се я!

Лїр.

То в тебе й сльози мокрі?
Так, далебі. Прошу тебе, не плач бо!
Коли є в тебе яд для мене, випю.
Я знаю, ти мене не любиш. Сестри
Твої, я згадую, мене скривдили.
У тебе є, у них нема причини.

Корделя,

Ніякої, ніякої!

Лїр.

А де я?

У Франциї?

Кент.

У власнім королївстві.

Лїр.

Нї, не обманюйте мене!

Лїкарь.

Спокійтесь, королево: біснуванне,
Як бачите, вже вилїчене в ньому.
Та не нагадуйте часів недавних:
Ще небезпечно. Кличте проходитись
І не турбуйте більш нїчим, аж поки
Се все уляжеть ся.

Корделя.

Чи зволите ви,
Королю мій, зо мною проходитись?

Лїр.

Бувай зо мною терпелива, серце:
Забудь, прости старого та дурного.

(Виходять Лїр, Корделя, лїкарь і прибічники).

Дворянин. Чи правда пак, добродїю, що дука Корнуваля таки вбито?

Кент. Найпевнїйша.

Дворянин. Хто-ж гетьманить його людьми?

Кент. Кажуть, боковий син Ґльостера.

Дворянин. А син його Едґар, вигнаний, кажуть, тепер із ґрафом Кентом у Нїмеччинї?

Кент. Говорять усячину. Час нам оглядїтись. Потуги королївства наближають ся спішно.

Дворянин. Вирок сього суду буде, здаєть ся, крівавий. Бувайте здорові, добродїю.

(Виходить).

Кент.

Скінчу і я трудну мою задачу,
Гаразд, чи нї, по битві се побачу. (Виходить).

АКТ ПЯТИЙ.

Сцена перва.

Британський табір під Дувром.

Входять з тулумбасами та з корогвам Едмунд, Реґана, офіцери, воїни й инші.

Едмунд (до одного офіцера).

Спитайте в дука, чи він на свойому
Стоїть, чи може що надумав инше.
Він знай міняєть ся, в собі не певен.
Нехай свою статочно явить волю.

(Офіцер виходить).

Реґана.

Посла сестри мабуть біда спіткала.

Едмунд.

Мабуть, що так.

Реґана.

Тепер, мій любий льорде,
Ви знаєте, як я про вас піклуюсь.
Скажіте-ж, та по всій по щирій правді,
Ви любите сестру?

Едмунд.

Люблю шановно.

Реґана.

І не шукали стежечки до місця,
Що тілько брат мій знає?

Едмунд.

Що за думка!
Вона вас баламутить.

Реґана.

Ой, глядіте,
Чи не бували ви близенько з нею!
Близенько так, мов ви її на віки.

Едмунд.

Кляну ся честю, ні, моя дукене.

Реґана.

Вона мені гидка. Мій любий льорде,
Не приставайте з нею!

Едмунд.

Ні, не бійтесь...
Та ось вона сама з своїм супругом.

Входять Альбан, Ґонеріля та воїни.

Ґонеріля (стиха).

Я скорше втрачу битву, ніж дозволю
Сестрі нас розлучити із Едмундом.

Альбан.

Кохана сестро, наше привітанне!
Добродію, король наш, як я чую,
Явив ся в Дувер до дочки своєї
Із иншими, котрих жорстокість наша
До крику довела і нарікання.
Хоробрим я не був іще ніколи,
Не бувши чесним. Тим і підіймаюсь
Против сусїда, що до нас наринув,

Не против короля і тих нещасних,
Котрих самі ми підняли на себе.

Едмунд.

Се мовила ви благородно, князю.

Реґана.

Та що нам з того?

Ґонеріля.

Скупмо всі потуги
На ворога, а сї домашнї наші бучі,
Тепер нам не до того.

Альбан.

Скличмо-ж раду,
Що нам і як у сїй війнї чинити.

Едмунд.

До послуг вам у вашому наметї.

Реґана.

Ти з нами, сестро?

Ґонеріля.

Нї.

Реґана.

А краще-б з нами.
Прошу тебе, ходїмо!

Ґонеріля стиха.

Знаю, знаю
Сю загадку! о го! (Голосно). Іду, ходїмо!

Входить Едґар перевдягнений за селянина.

Едґар.

Коли траплялось вам, яснїйший князю,
З таким як я убогим розмовляти,
То вислухайте з пару слів од мене.

Альбан.

Я вас наздожену. — Ну, що ти скажеш?

(Виходять Едмунд, Реґана, Ґонеріля, офіцери, воїни та прибічники).

Едґар.

Ось прочитайте, князю, сю цидулку
До бою, і коли побіда ваша,
То визовіть мене трубою в поле.
Хоч і який я чоловік мізерний,
А виставлю бойця, що вам докаже
Все, що оттут стоїть. Коли-ж не сила,
То ваша справа тим і закінчить ся
Тут на землї, скінчать ся і всї плутнї.
Бувайте, князю, живі та щасливі!

Альбан.

Стій, прочитаю.

Едґар.

Нї, не вільно ждати.
Коли настане час, звелїть герольду
Трубити визов, — я явлю ся в полї.

(Виходить).

Альбан.

Ну, так прощай. Твій лист я прочитаю.

(Вертаєть ся Едмунд).

Едмунд.

Вже видко ворога: шикуйте лави.
Ось вам реєстр правдивий сил ворожих.
Коли-б ви тілько швидче наступили!

Альбан.

Постигнемо в сам час. (Виходить).

Едмунд.

Обом сим сестрам
Я заприсяг, що буду їх кохати.

Одна одній не хоче няти віри,
Мов тій гадюці, що його вкусила.
Котру-ж із двох візьму тепер за себе?
Обох? одну? чи може нї одної?
Зостануть ся обидві — що за радість?
Візьму вдову — та скрутить ся від жалю,
А з нею, при живому чоловіці,
Що вдїєш? Ну, нехай лише побєм ся,
А після битви ти сама придумай,
Як відкараскатись тобі від нього.
А що він хоче пощадити Лїра
З Корделею, то се вже наше дїло,
Щоб їм його прощення не чувати,
Аби попались нам у руки в полї.
Бо вже тепер шкода менї словами, —
Я зброєю оправдуватись мушу. (Виходить).

Сцена друга.

Поле між двома таборами.

За сценою боєва трівога. Входять з тулумбасами і корогвами Лїр і Корделя з своїми потугами, та й виходять.

Входять Ґльостер та Едґар.

Едґар.

Сюди, татусю; сядь у холодочку
Оттут під деревом, мов у гостинї,
Молись, щоб правда восторжествувала.
Коли вернусь ізнов живий до тебе,
То принесу тобі одраду.

Ґльостер.

О, нехай же
З тобою ходить благодать, мій пане!

(Едґар виходить).

Трівога, потім ретирада. Вертаєть ся Едґар.

Втікай! дай руку, діду! Утікаймо!
Король Лїр втратив поле і піймав ся
В полон з дочкою. Руку, та втікаймо!

Ґльостер.

Анї ступня, добродїю! І тут бо
Умре незгірше чоловік.

Едґар.

А що се?
Знов до сумних вернув ся думок, діду:
Свого відходу мусимо всї ждати,
Як і свого на сьвіт приходу. Треба
Доспіти, от у чому сила. Геть же!

Ґльостер.

І то-ж бо правда, пане. (Виходить.)

Сцена третя.

Британський табір під Дувром.

Входить побідителем з тулумбасами і корогвами Едмунд; Лїр і Корделя полонянами; отаман, офіцер і инші.

Едмунд.

Возьміть їх, одведіте, офіцери,
Та стережіте пильно, поки вирок
Їм виречуть їх височайші судді.

Корделя.

Не перві ми, що в задумах найлучших
Найгіршу мусимо терпіти долю.
Я об тобі, придавлений королю,
Болїю серцем, а без тебе вмілаб
Насуплену передразнити долю.
Чи ми побачимо ізнов сих дочок,
Сих любих сестер?

Лїр.

О, нї, нї, нї, нї, нї!
Ходїм, нехай ведуть нас у темницю.
Ми в двох співатимем пташками в клїтцї.
Попросиш у мене благословення —
Впаду на вколїшки перед тобою
І умоляти-му мене простити.
Там будем жити та молитись Богу,
Співати та казки старі казати,
Метеликів ганяти золотеньких
Та слухати оповідання злиднїв
Про те, що дїєть ся в царських палатах,
І розмовляти з ними, хто у гору,
Хто в низ пійшов, хто в ласцї, хто в неласцї,
І візьмемо на себе знати тайне,
Мов шпіґами нас небеса послали,
І перебудемо в темницї примхи
Та партії великих сього сьвіта,
Що-місячні приливи і одливи.

Едмунд.

Ведїть їх звідсї!

Лїр.

На жертви такії,
Моя Корделю, пахощами сиплють
Самі боги. Ти знов моя дитина!
Хто нас у друге розлучити схоче,
Нехай багаття принесе із неба
І викурить нас, мов лисиць ізвідти.
Утри-ж очицї. Скорше всїх їх пранцї
Переїдять із шкурами і мясом,
Ніж до плачу нас доведуть наскуди.
Ми скорше бачити мем їх погибель...
Ходїм.

(Виходять Лїр і Корделя під сторожею).

Едмунд.

Отамане, сюди, та слухай пильно.
Візьми отсе (подаючи папір), іди в темницю з ними.
Я й так підняв тебе, а як те зробиш,
Що тут стоїть написане, проложиш
Собі тропу до висшої фортуни.
Знай се, що люде й время одинакі,
А жалощі мечу не личять зовсїм.
Питання твій наказ не дозволяє.
Або скажи: „зроблю“, або фортуни
Другими способами допевняй ся.

Отаман.

Зроблю, мільорде.

Едмунд.

Ну, так до роботи-ж,
І запиши себе щасливим потім.
Кажу тобі: як прочитаєш — зараз
Так, як рука моя там написала.

Отаман.

Не можу я возити воза, анї їсти
Вівса; людзьку-ж робити-му роботу.

(Виходить отаман).

Труби. Входять Альбан, Ґонеріля, Реґана, офіцери і прибічники.

Альбан.

Сьогоднї ви, добродїю, героєм
Були, та і фортуна вам служила.
У вас у бранцях наші супостати.
Ми требуємо їх од вас, щоб з ними
Так обійтись, як буде треба
Для нашого впокою й їх поваги.

Едмунд.

Я розсудив, мій князю, нависного

Старого короля заслати в вежу.
Бо в старости його, а й надто більше
В царськім титулї є щось чарівниче:
Народнє серце горнеть ся до нього.
То ще колиб і наше власне військо
Не насторожило списи в ті очі,
Котрі повелївати ним повинні.
Заслав я разом з ним і королеву,
З тією-ж думкою самою. Завтра-ж
Вони обоє з'являть ся в тім місцї,
Де ви свій суд признач те над ними.
Тепер ми всї в поту, усї кріваві;
Приятеля втеряв приятель щирий.
І луччі битви воїн проклинає
В жару, як на собі біди дознає.
Та й пристойнїйшого нам треба місця,
Щоб короля судити й королеву.

Альбан.

Сер, не прогнївайтесь, що в нашій справі
Я за підданого вважав вас, не за брата.

Реґана.

Се дивлячись по нашій ласцї буде.
Менї здаєть ся, требаб нас питати,
Перш нїж зайти у слові так далеко.
Він нашими потугами гетьманив,
Собою представляв мою персону,
А тим самим так високо поставлен,
Що має право й вашим братом бути.

Ґонеріля.

Чого ти так кипиш? Його заслуги власні
Вповажнюють його, а не надання.

Реґана.

В моїх правах вповажнений від мене,
Рівен він і найвисшому по сану.

Ґонеріля,
То тиб його своїм зробила мужем.

Реґана.

Бувають жарти иноді й пророцтвом.

Ґонеріля.

Ге, ге! скосилось трошки око в тебе.

Реґана.

Чогось менї, дукене, занудило,
А тоб я відказала повним серцем.
Гетьмане, забирай мої потуги
І полонян, і все моє наслїддє.
Орудуй ним і мною; піддаю ся.
Свидїтель сьвіт, що я тебе зробила
Моїм владикою і мужем.

Ґонеріля.

Справдї?
Ти думаєш, ним володїти будеш?

Альбан.

Не маєш власти ти перебивати.

Едмунд.

Да й ти менї не перебєш, мій льорде.

Альбан.

Нї, перебю, полукровна личино.

Реґана (до Едмунда).

Удар у бубни, докажи їм права!

Альбан.

Стій, слухай! Я тебе, Едмунде,
Увязнюю, як зрадника царського,
І золоту сю гадину з тобою.
(Показуючи на Ґонерілю).

А що до ваших прав, прекрасна сестро,
Я против них стою, імям моєї жінки.
Вона посваталась за сього льорда,
І я, як муж, вас не пускаю заміж.
Коли ж охота, сватайтесь до мене,
Моя жона заручена вже з иншим.

Ґонеріля.

Комедія!

Альбан.

Ти, Ґльостере, при зброї. —
Трубіте в труби. Як ніхто не вийде,
Щоб довести твою паскудну зраду,
Ось мій заклад! (кидаючи рукавицю) Я на твойому серці
Се доведу, не з'ївши крихти хлїба,
Що ти не менш того, що я промовив.

Реґана.

Ой як менї недобре!

Ґонеріля (стиха).

Не було б так,
То не няла б я і отруті віри.

Едмунд (кидаючя рукавицю).

А от мій обмін. Хто мене за зраду
Посуджує, той бреше, як ледащо.
Труби в свою трубу! хто вийде битись,
На ньому, на тобі й на кождім иншім
Я доведу мою чесноту й правду.

Альбан.

Герольде, гов!

Едмунд.

А гов сюди, герольде!

Альбан.

Тепер на себе одного спускай ся:
Затяжці всї затягнені на мене,
Моїм імям розпущені й з обозу.

Реґана.

Е, як мене гніте моя хвороба!

Альбан.

Та сеж вона нездужає. Ведіте
Її хоть до мого намету.

Входить герольд.

Герольде, повели в трубу трубити,
І прочитай отсе нам.

Отаман.

Затрубити! (Труба трубить).

Герольд (читає). „Коли хто значний чи поважний на військовім ристалищі схоче довести на Едмунді, так званому ґрафі Ґльостері, що він єсть многажди зрадник, нехай такий з'явить ся по трейтьому гуку труби. Він стоїть у своїй обороні“.

Едмунд. Труби! (Перва труба).

Герольд. І знов! (Друга труба).

Герольд. І знов! (Трейтя труба)

Зза сцени відгукуєть ся труба.

Входить Едґар, вооружений; поперед нього трубайло.

Альбан.

Спитайте в нього, що в його за задум?
Чого з'явив ся він на гук сей трубний?

Герольд.

Хто ви такий? Імя й повага ваша?
Про що на виклик сей озвались?

Едґар.

Знайте,
Моє імя погублене. Зуб зради
Розгриз і затруїв його. Однакож
Я благороден, як і мій противник,
Що з ним я битимусь.

Альбан.

Хтож сей противник?

Едґар.

Хто тут за ґрафа Ґльостера говорить?

Едмунд.

Він сам. Що скажеш ти йому?

Едґар.

Щоб вийняв
Свій меч. Коли вразять мої слова
Твоє безвинне, благородне серце,
Нехай твій меч уступить ся за тебе.
А ось і мій. Послухай: маю право,
Моєї чести право, присяги моєї,
Професиї моєї, об'явити,
(Хоть ти й могутнїй, молодий, величнїй,
Свого меча побідою прославив,
А щастє тілько що із печи вийняв,
А мужеством пишаєш ся хоробрим),
Що ти ледачий зрадник перед небом,
Перед отцем твоїм і рідним братом;
Що ти змовляєш ся тепер на дука,
Високославного твого владику;
Що ти від тїмя та аж до підошов,
До порохів у тебе під ногами
З'огиджений, як жаба гряззю, зрадник.
А скажеш „нї“ — сей меч, отся правиця
І луччий дух мій скажуть, що ти брешеш.

Едмунд.

По розуму, я мусїв би спитати,
Хто ти такий; та що твоя постава
Така велична і така лицарська,
А річ твоя являє вихованнє, --
Лишаю все, що на мою вигоду
Закони рицарства установили.
На голову тобі усї ті зради
Перекидаю, а на серце — брехнї,
Котрими й пекло мусить гидувати.
Вони до мене й не прилипли; меч мій
Покаже, де їм вічно пробувати. —
Реви, трубо! гримайте, тулумбаси!

(Трівога. Бють ся. Едмунд падає).

Альбан.

О, пощади, о, пощади бідолаху!

Ґонеріля.

Се, Ґльостере, все змовини. Оружнїй
Закон не вимагає одвічати
Незнаному на визов. Се омана,
А не побіда.

Альбан.

Годї, годї, панї!
А то заткну вам рот отсим папером.
Візьміте, сер! Гидкий над всяке слово,
Читай свою гидку гидоту, пане. (До Ґонерілї).
Не рви: воно мабуть тобі знайоме.

Подає лист Едмундови.

Ґонеріля.

Хоть і знайоме, то мої закони,
А не твої. Кому мене судити?

Альбан.

Чудовище! ти сю цидулку знаєш?

Ґонеріля.

Ти не питай у мене, що я знаю. (Виходить).

Альбан.

Ідіте за безумною, пильнуйте!

(Виходить один офіцер).

Едмунд.

В чім ти винив мене, в тому я вивен,
І більш, далеко більш... се час покаже.
Всьому кінець, мені також. Та хтож ти,
Що на мені одержав сю фортуну?
Коли ти благородний, я прощаю.

Едґар.

Ну, поміняймось милосердєм!
Я по крові такий же благородний,
Як ти, Едмунде. А коли ще більше,
То більше й зло мені ти заподіяв.
Імя моє Едґар: я брат твій рідний.
Боги правдиві: з любих нам пороків
Вони нам роблять наших мук знаряде.
Твоє зачаттє потайне, порочне,
Спокутував наш панотець очима.

Едмунд.

Ти правду кажеш. Колесо фортуни
Зробило новий круг, і я на споді.

Альбан.

І по самій твоїй ході я бачив,
Що царственне ти маєш благородство.
Нехай печаль мені розколе серце,
Коли тобі або отцю твойому
Я мислив зло.

Едґар.

Достойний принце,
Я знаю се.

Альбан.

Де ж ти отсе ховав ся?
Як ти дознавсь про лихо панотцево?

Едґар.

Дознав ся служачи йому, мій льорде.
От вам коротка повість.. Як скінчить ся,
Нехай у мене й серце розірветь ся!
Втїкаючи від кровожадних суддїв,
Що по слїдах моїх усюди гнались
(О люба жизне! ти готова лучче
Що дня і що години смерти ждати,
Нїж зразу вмерти!), я сховавсь під рямєм
Безумного, зробивсь таким злиденним,
Що нехтували мною і собаки,
І в цїм-то ризаї із отцем зустрів ся;
Побачив каблучки крівавi в нього,
В котрих нема каміння дорогого...
Тодї я став поводиром слїпому,
За нього старцював, спас од роспуки
І (шкода!) хто я єсть, не признавав ся.
Та вже вооружившись і сумнячи ся,
Хоть і надїяв ся узяти гору,
Я попросив благословення в нього,
І розказав про все моє скитаннє.
Ой лелечко ж! його боляще серце,
Між радістю і горем опинившись,
Не мало вже снаги на крайнї чувства.
Всьміхнулось до мене і розірвалось.

Едмунд.

Я зрушив ся твоїм оповіданнєм,
І може ще добро із сього вийде;
Та бачу, ти ще хочеш щось казати.

Альбан.

Коли ще печальнїйше, то впини ся:
Бо й те, що чув, до слїз мене доводить.

Едґар.

І се здалось би найстрашнійшим горем
Такому, що вхиляєть ся від нього;
А друге перейшло усяку міру,
Посунулось аж до самого краю,
Дойшло до самої вершини муки.
Я голошу над ним, аж хтось приходить...
Він знав мене у злиднях, та цурав ся;
Тепер же, як дознавсь, хто сей злиденний,
Обняв мене потужними руками,
І заридав так голосно, мов небо
Хотїв своїм риданнєм розвалити.
Він кинув ся на панотцеве тїло,
І розказав про Лїра і про себе
Найжалібнїйшу, найсумнїйшу повість,
Яку коли людське чувало ухо.
Розказує, а туга виростає,
І струни серця починають рватись.
Аж ось труба у друге загриміла,
І я його покинув у знетямі.

Альбан.

Та хтож се був?

Едґар.

Се був ґраф Кент, мій князю,
Вигнанець Кент. Перевдягом ходив він
За королем, йому ворожим, всюди,
І так йому вслуговував, бідасї,
Що й раб того робить пошкодував би.

Входить поспіхом дворянин із крівавим ножем.

Дворянин.

Рятуйте, пробі! о, рятуйте!

Едґар.

Що там?

Альбан.

Та говори ж!

Едґар.

Що се за ніж крівавий?

Дворянин.

Ще він горячий, ще парує кровю.
Він прямо з серця!... О! умерла, вмерла!

Альбан.

Хто вмер? та говори ж бо!

Дворянин.

Ваша пані,
Мій князю, ваша пані. Отруїла
Свою сестру: сама у тім призналась.

Едмунд.

З обоїми посватав ся я разом:
Тепер ми троє разом і побрались.

Альбан.

Несїть же їх тїла, живі чи мертві!...
Сей суд небесний страхом нас проймає,
А жалощів до них у нас не має.

(Виходить дворянин).

Входить Кент.

Едґар.

Ось Кент іде.

Альбан.

О! він се справдї?
Нам время не дає тебе вітати
І так, як звичаї повелївають.

Кент.

Прийшов я, щоб сказати королеви

І панови мойму добраніч вічну.
Де він?

Альбан.

Се ж ми велику річ забули.
Едмунде, де король? і де Корделя?
Чи бачиш, Кенте, що тут склалось?

(Приносять тіла Ґонерілї та Реґани).

Кент.

Ой леле! що се?

Едмунд.

Ви же мене любили!
Сестра сестру за мене отруїла,
А потім закололась.

Альбан.

Так, так. Позакривайте їм обличчя!

Едмунд.

Я ледви дишу, а таки хотів би
Зробить добро против своєї вдачі.
Пошліть гонця як мога швидче в замок.
Я повелїв Корделю й Лїра стратить.
Пошліть боржій!

Альбан.

Бігом, бігом, о швидче!

Едґар.

До кого ж, князю? — Хто показ твій має?
Дай знак одміни.

Едмунд.

Гаразд, що догадавсь. Возьміте в мене
Меча... отаман там...

Альбан.

Боржій як мога!

(Виходить Едґар)

Едмунд.

Він має від мене й жони твоєї...
Завісити Корделю у темниці,
Що ніби се вона сама з розпуки...

Альбан.

Спасіть її боги!... Візьміте звідсї!

(Едмунда виносять).

Входить Лір із мертвою Корделею на руках; Едґар, офіцер і инші.

Лїр.

Гей, камяниї люде! скиглїть, скиглїть!
Коли б я мав такий язик і очі,
У мене з жалю й небо б розвалилось...
Вона на віки згасла... Знаю добре,
Хто мертвий, хто живий. Корделя мертва,
Так як сира земля. Подай лиш,
Ке зеркало: воно потускне зараз
Від подиху; тодї вона жива ще.

Кент.

Чи се обіцяний конець вселенній?

Едґар.

Чи образ гибелї її страшної?

Альбан.

Вселенно розпадись! ізчезни, сьвіте!

Лїр.

Ще движодить пірце! вона жива ще...
О, се ж менї всї муки нагородить,
Які коли я витерпів!

Кент (на вколїшках).

О мій королю!

Лїр.

Геть, я прошу тебе!

Едґар.

Се благородний
Ваш Кент, ваш друг.

Лїр.

О, проклятте усїм вам!
Ви душогубцї, зрадники до 'дного!
Я б спас її, тепер на віки мертва! —
Корделю, о Корделю! підожди бо!
Що ти сказала? га?.... У неї голос
Усе тихесенький був та нїжненький:
Се річ у женщини безцїнно люба...
Я вбив раба, котрий тебе завісив.

Офіцер.

Він справдї вбив його, мільорди.

Лїр.

Хиба не так, мій друже? Знав я пору,
Що від мого меча всї б заскакали.
Старий я став, клює мене недоля.
Хто ви такі? Кажіте, бо у мене
Не з луччих очі. Я скажу вам зараз.

Кент.

Коли фортуна одного не любить,
А другого зненавидить, — ми бачим
З них одного тепер перед собою.

Лїр.

Щось потемно... Чи ти не Кент?

Кент.

Він самий,
Слуга ваш Кент. А де слуга ваш Каюс?

Лїр.

Хороший хлопець був, сказати правду.
Було, без слова — трах!... Умер і струхнув.

Кент.

Ні, мій королю. Я ж бо й єсть той Каюс...

Лїр.

Побачу зараз.

Кент.

Що за вами всюди
Ходив слїдом по нещасливій стежцї,
Як тілько ви занепадати стали.

Лїр.

Вітаю, рад.

Кент.

А хто ж би більш, королю?
Все безодрадно, темно, все померло.
Обидві ваші старші дочки повбивали
Себе.

Лїр.

Еге, так і менї здаєть ся.

Альбан.

Він сам не знає, що говорить. Шкода
До нього й признаватись.

Едґар.

Без ужитку.

Входить офіцер.

Офіцер.

Едмунд скінчивсь, мільорде.

Альбан.

Річ байдужня.
Ви льорди й друзї, знайте наші мислї.
Щоб успокоїть се велике горе,
Зроблю я все, що зможу. Поки живе
Похиле се величество, зречу ся
Всїєї власти на його розвагу.
А вам вертають ся права з придатком
(До Едґара та Кента).

Нових гонорів, що ви заслужили.
Всї друзї матимуть свою відплату,
А вороги — заслуженую кару...
О, гляньте, гляньте!

Лїр.

Завішено й тебе, мій дурню бідний!
Нї, нї, нема на сьвітї більше жизнї.
Чого ж живуть собаки, конї, миши,
А ти не дишеш зовсїм? Ти не прийдеш
Нїколи вже, нїколи, о нїколи!
Будь ласко, розстебнїть.... Спасибі, пане...
Ви бачите? Спогляньте бо на неї...
Спогляньте на її уста... Дивітесь...
Дивітесь осьде!... (Умирає).

Едґар.

Він обомлїває...
Королю, о королю!

Кент.

Розірви ся,
О, розірви ся, серце!

Едґар.

Гляньте бо, королю!

Кент.

Не мучмо духа: о! нехай вмірає.
Ненависний йому приятель буде,
Котрий його ще став би розпинати
На каторзї безжалісного сьвіта.

Едґар.

Він справдї вже скінчивсь.

Кент.

І то ще диво,
Як він видержував так довго муку!
Вже тілько крадькома живив ся жизню.

Альбан.

Несіть його із відсї. Перве діло
Тепер у нас поспільне горюваннє. —
(До Кента та Едґара).
Душі моєї друзї, розділїте
Між себе в двох орудуваннє царством,
Піддержуйте обмиту кровю землю.

Кент.

Я лагоджусь, мій князю, у дорогу.
Зве пан мене; не мушу зупятитись.

Альбан.

І ми під тягарем часу зігнулись:
Говоримо, що серце наше чує,
Не те, що випадало б говорити.
Найстарший з нас прийняв найбільше муки.
Не бачити нам молодим такого,
Не жити і на сьвітї нам так довго.
(Виходять з погребовим маршем).

ПОЯСНЕННЯ.

[1]) Корнувалія, ріг Анґлії висунений найдалї на південний захід, заселена Кельтами; ще в Шекспірових часах панувала там кельтська мова. Альбанія — стара назва Шотляндиї.

[2]) Ursa Major — Велика Медведиця або Великий Віз — сузіря, так само як Дракон, та тут сї назви символїзують погані прикмети.

[3]) Хома (Thom) у Анґлії вживаєть ся як синонїм чоловіка. Бедлям, популярне переіначенє назви Bethlehem, назва больницї для душевно недужих, дім божевільних.

[4]) Сарум, старе, давно опущене місто повисше Сольсбері: на його пустарах у Шекспірових часах випасано там великі стада гусий. Камлот, тепер Кемфорд (Camelfort) — старий зруйнований замок у Корнувалії, де по переказам жив колись леґендовий кельтський король Артюр.

[5]) В Шекспірових часах невлїчимих божевільних викидали зі шпиталїв і вони цїлими купами волочили ся по краю, являючи образ найстрашнїйшої нужди.

[6]) Турлигуд (Turlygood), первісно французьке Turlupin — бичовник, звісна секта; її члени

ходили купами від села до села, чоловіки й жінки роздягнені до пояса та січучи кожде себе самого по плечех та грудях батогами до крови. В Анґлії так назвали себе мандровані жебраки, перекрутивши назву немов на thoroughly good (наскрізь добрий).

[7]) Hysterica passio — гістерична, нервова слабість, тут невдержний гнів і жалощі.

[8]) Куліш переклав сю пісеньку зовсім свобідно; подаю тут пробу перекладу близшого до оріґіналу:

Як схочуть ночувать штани,
Заким є дім над головою,
Спаршивіє і голова й вони, —
Біда тобі з гостиною такою.

А в кого серце не в грудях,
А хто його вмістив у пяти,
Як стане на бодяк, то скрикне: ах!
І буде знай товктись, не спати.

[9]) Пелїканські дочки — натяк на середньовікове віруванє, ще пелїкан годує своїх дітий кровю з власних грудий, які розранює своїм дзьобом. Тут узято се в значіню огиди до дочок, що самі розранюють батькову грудь. В уяві ніби то божевільного Едґара слово „пелїкан“ збуджує відгук популярної пісеньки, що в анґлійськім починає ся віршем: „Pillicock sat on pillicock-hill“ (Піллїкок сидів на піллїкоковій горі). Pillicock від pillion — сїдло, джерга і cock — когут, — сороміцьке прозвище.

[10]) В оріґіналї: Dolphin, my boy, boy, Sesey, let him trot by! — рефрен популярної баляди, зложеної на посьміх французькому королеви.

Ніби то король навчає свойого сина (дофен — коронний принц французький), що вибрав ся побивати Анґлічан і стрітив одного анґлійського рицаря, мовляв: сього не зачіпай, бо готов не злякати ся — і так при кождій дальшій стрічі.

[11]) Флїббертіджіббе (дословно, попсованою французщиною: такий, що лїтає довкола шибеницї) — назва чорта. Ся назва так само як і дальші вжиті тут назви демонів, узята з книги дра Газнета „Поясненє найважнїйших ошуканств папістів,“ виданої 1603 р. Автор описував там заклинаня чортів, уживані деякими Єзуїтами.

[12]) Отсей віршик у оріґіналї має форму заклинаня (примівки). Сьв. Витовт, у оріґіналї Swithold, перекручено зам. сьв. Віталїй — патрон здорового сну і оборонець проти нічних мар та змор.

[13]) Уривок із баляди про рицаря Бевіса Гамптонського, що сїм лїт мучив ся в підземній вязницї морений голодом.

[14]) Уступ із популярної баляди про Чайльда Роляндa.

[15]) Фратеретто — братчик, тут значить чорт. Середньовікове віруванє про ріжні занятя проклятих у пеклї було живе ще й за Шекспірових часів. У французького сатирика Раблє також находимо згадку, що Нерон у пеклї грає на скрипцї, а Траян ловить рибу на вудку.

[16]) Виривок із жартливої піснї про королеву Єлисавету (в оріґіналї Bessy). Кулїш переклав сї два рядки свобідно; в оріґіналї не відповідає дївчина, а сам автор піснї:

Її човник діравий, небоже,
Тай сказати по правдї не може,
Чом до тебе їй годї плисти.

[17]) Божевільним за часів Шекспіра завішувано на шиї великий ріг. Наближаючись до якого дому вони трубили в той ріг; до нього їм наливано плинної страви, заткавши вузкий конець затичкою. Ріг сухий значить стілько, що: його властивець голодний.

[18]) До чарів уживано лише сухого дерева.

[19]) Описана тут, розуміеть ся, в сильнім прибільшеню, крейдяна скала коло Дувру називала ся Ronndown (по нашому Овид) або Шекспірова скала. В 1843 р. при будові зелїзниці її розстріляно порохом.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 003592174